

**Założenia do nowelizacji ustawy –
Prawo o szkolnictwie wyższym oraz
ustawy o stopniach naukowych i tytule
naukowym oraz o stopniach i tytule
w zakresie sztuki.**

Założenia do nowelizacji ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

I. Potrzeby i cel uchwalenia zmian w ustawach.....	3
II. Aktualny stan stosunków społecznych w nauce i szkolnictwie wyższym.....	5
III. Aktualny stan prawny.....	20
IV. Możliwości podjęcia alternatywnych środków.....	21
V. Podmioty na które będą oddziaływać projektowane ustawy.....	21
VI. Przewidywane skutki finansowe.....	22
VII. Propozycje rozstrzygnięć i ich uzasadnienie.....	26
1. Nowy model zarządzania szkolnictwem wyższym.....	26
2. Model kariery naukowej.....	49
3. Studia i studenci.....	60
VIII. Przepisy przejściowe i dostosowujące.....	68
IX. Przepisy upoważniające.....	69
X. Termin wejścia w życie.....	73
XI. Ocena przewidywanych skutków (kosztów i korzyści) społeczno- gospodarczych regulacji.....	74

I. Potrzeby i cel uchwalenia zmian w ustawach

Obecny system szkolnictwa wyższego w Polsce wymaga ewolucyjnych zmian.

W obliczu zbliżającego się głębokiego niżu demograficznego oraz reform, które przeprowadzane są we wszystkich krajach Unii Europejskiej, niezbędne jest wprowadzenie zmian legislacyjnych, które doprowadzą do tego, aby nauka polska – podobnie jak zasilane nią szkolnictwo wyższe – mogły lepiej konkurować ze światem, a dla studentów i naukowców spoza Polski polskie środowisko akademickie stało się bardziej atrakcyjne.

Pierwszy etap prac przygotowawczych dla osiągnięcia tych celów został już dokonany w przyjętych przez rząd 5 ustawach reformujących system nauki, obecnie procedowanych w Sejmie RP.

Drugim etapem są obecnie przedstawiane w niniejszych założeniach zmiany w systemie szkolnictwa wyższego, których następstwem wkrótce będą projekty legislacyjne.

Trzeci etap w perspektywie kilkuletniej to przyjęcie długofalowej strategii rozwoju nauki i szkolnictwa wyższego.

Dokonanie projektowanych w drugim etapie reform i przedstawionych w tym dokumencie zmian systemowych powinno zapewnić polskim studentom wyższej jakości kształcenie, a zatem lepsze przygotowanie do zmieniających się form gospodarki, polskim uczonym przynieść szansę uczestnictwa w największych międzynarodowych przedsięwzięciach badawczych, a polskim uczelniom stworzyć perspektywy systematycznego rozwoju i stałego powiększania potencjału badawczo-dydaktycznego.

Jednym z kluczowych środków służących osiągnięciu wyżej wymienionych celów jest stworzenie mechanizmów racjonalnego finansowania szkolnictwa wyższego opartego na osiągniętych efektach pracy naukowej i dydaktycznej. Służyć temu ma zmiana sposobu finansowania uczelni tak, aby coraz większa część funduszy rozdysponowywana była w drodze konkursów, a zakres finansowania z budżetu państwa zależał docelowo od jakości uzyskiwanych efektów zarówno w zakresie kształcenia, jak i wyników prac naukowych.

Istotą reformy jest wykorzystanie kilkuletniego niżu demograficznego w połączeniu z systematycznym dofinansowaniem szkolnictwa wyższego do osiągnięcia następujących celów:

- 1) doprowadzenia do przełomu w jakości kształcenia w uczelniach poprzez projakościową nowelizację dotacji stacjonarnej¹, która zapewni zachowanie ciągłości pracy publicznych szkół wyższych, oraz poprzez wprowadzenie dodatkowego „funduszu projakościowego” na finansowanie najlepszych jednostek uczelni, pracowników naukowo-dydaktycznych, studentów i doktorantów;
- 2) zmniejszenie ubytku finansowania sektora szkolnictwa wyższego ze środków niepublicznych poprzez utrzymanie i niezwiększanie stałej liczby studentów studiów bezpłatnych, a także finansowanie studiów doktoranckich w uczelniach niepublicznych;

¹ Dotacja stacjonarna, o której mowa w art. 94 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (dotacji na zadania związane z kształceniem studentów studiów stacjonarnych, uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich i kadr naukowych oraz utrzymaniem uczelni, w tym na remonty), zwanej dalej „dotacją stacjonarną”.

- 3) zapewnienie bardziej efektywnego systemu identyfikowania najbardziej utalentowanych studentów i doktorantów w celu zapewnienia im specjalnego dofinansowania („Diamantowy Grant”, stypendia „prymusów”, stypendia w ramach KNOW, stypendia ministra), a przez to stworzenie im lepszych warunków do nauki i pracy naukowo-badawczej.

Drugim kluczowym sposobem osiągnięcia wspomnianych celów jest zintegrowanie programów nauczania z europejską przestrzenią szkolnictwa wyższego, a przez to zwiększenie mobilności studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych poprzez:

- 1) deregulację standaryzacji kształcenia i zwiększenie autonomii uczelni w zakresie określania kierunków studiów oraz treści programowych zgodnych z Krajowymi Ramami Kwalifikacji (KRK) wynikającymi z Deklaracji Bolońskiej;
- 2) ściślejsze powiązanie uczelni z sektorem zewnętrznym i gospodarką poprzez włączenie praktyków do określania programów nauczania oraz do dydaktyki w uczelniach;
- 3) większe umiędzynarodowienie uczelni poprzez włączenie naukowców zagranicznych i polskich pracujących za granicą do edukacji w kraju oraz szersze otwarcie uczelni na studentów zagranicznych;
- 4) skrócenie ścieżki naukowej pracowników naukowo-dydaktycznych poprzez wprowadzenie uproszczonej procedury habilitacyjnej dla naukowców w Polsce i zrównanie statusu samodzielnych pracowników naukowych pracujących za granicą i w Polsce.

Przedstawione propozycje w zakresie **zarządzania uczelniami** zmierzają przede wszystkim do nowelizacji finansowania uczelni oraz do zwiększenia autonomii szkół wyższych w prowadzeniu dydaktyki. Uczelnie zostaną uwolnione od skomplikowanych centralnych procedur administracyjnych, natomiast najlepsze otrzymają pełną swobodę w zakresie tworzenia autorskich, innowacyjnych i interdyscyplinarnych kierunków studiów. Promocji najlepszych służyć będzie również silniejsze powiązanie proponowanych form finansowania z efektami działalności dydaktycznej i naukowej. Specjalnie dedykowane fundusze, rozdzielane na bazie rzetelnych konkursów, wzmocnią najlepsze ośrodki akademickie. Wyłonione zostaną KNOW-y – Krajowe Naukowe Ośrodki Wiodące. Będzie to pierwszy krok w kierunku stworzenia w Polsce uczelni wyróżniających się jakością badań naukowych i dydaktyki w skali Europy. Priorytetowo będą również traktowane te uczelnie, które poprzez integrację z regionalnym rynkiem pracy, środowiskiem gospodarczym oraz otoczeniem społecznym realizować będą zadania naukowo-badawcze specyficzne dla regionu i w efekcie uzyskają ocenę wyróżniającą Państwową Komisję Akredytacyjną (PKA). Jednym z instrumentów, który pozwoli na bardziej dynamiczną współpracę uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym będzie wprowadzenie możliwości powołania rektora w drodze otwartego konkursu oraz zwiększenie jego kompetencji i zakresu odpowiedzialności.

Drugim elementem reformy jest rozwój **kariery naukowej**. Jest faktem, że zarówno struktura wiekowa, rozwój kolejnych etapów kariery naukowej, jak i wynagrodzenia pracowników naukowo-dydaktycznych w polskich uczelniach znacząco odbiegają od standardów światowych. Stan ten znajduje odzwierciedlenie w raportowanych osiągnięciach naukowych mierzonych liczbą publikacji w międzynarodowych pismach recenzowanych, ilością i jakością cytowań, liczbą patentów, wysokością i liczbą grantów z instytucji krajowych i zagranicznych, co stanowi w dużej mierze o niskich pozycjach polskich uczelni w światowych rankingach. Jednak relatywnie niski poziom powyższych wskaźników nie stanowi miary polskiego potencjału naukowego. Potencjał jest ogromny. Proponowane zmiany zakładają, że punktem zwrotnym będzie selektywne (na bazie konkursów) dofinansowanie najlepszych, co zwiększy atrakcyjność zawodu pracownika naukowo-dydaktycznego i w dużej mierze będzie mechanizmem redukującym, a w przyszłości eliminującym, wieloletowość w sektorze szkolnictwa wyższego. Uproszczenia proceduralne przy ubieganiu się o stopień doktora habilitowanego, przy zachowaniu wymagań merytorycznych, stanowiąc będą o daleko idących,

istotnych zmianach kształtujących środowisko akademickie w kraju. Jest naturalne, że wybór najlepszych musi być oparty o jednolite zasady, mające na uwadze wyniki prac indywidualnych osób tak w zakresie kształcenia studentów, jak i pracy naukowej, ale również strategiczny rozwój jednostek w ramach stworzonych nowych warunków finansowania i rozwoju.

Najczęściej pierwszym etapem rozwoju kariery naukowo-dydaktycznej jest podjęcie studiów doktoranckich. Istnieje dobrze uzasadniona potrzeba wsparcia najlepszych już na tym etapie rozwoju kariery. Obecny poziom finansowania kolejnych lat studiów i prac badawczych często nie może konkurować z płacami oferowanymi poza sektorem rozwoju kapitału intelektualnego, a rozwój tego sektora w obliczu rozwoju nowoczesnej gospodarki będzie odgrywał decydującą rolę we wzroście gospodarczym kraju. Zatem stypendia „prymusów” i nagrody dla najlepszych studentów i doktorantów mają na celu stworzenie w polskich ośrodkach atrakcyjnych warunków dla rozwoju wybitnych młodych naukowców.

Istotnym elementem reformy są również rozwiązania dotyczące **studentów** pierwszego i drugiego stopnia. Mają one na celu zniesienie barier, szczególnie dla studentów pochodzących z rodzin mniej zamożnych, poprzez stworzenie nowoczesnego systemu stypendialnego, zwiększenie środków na pomoc o charakterze socjalnym dla studentów, uproszczenie procedur i ułatwienia w systemie poręczeń w zakresie przyznawania kredytów studenckich. Ochronę praw studenta zapewni wprowadzenie obowiązku umów zawieranych pomiędzy studentem a uczelnią. Z drugiej strony efektywne mechanizmy łączące uczelnie z rynkiem pracy podniosą z kolei poziom przygotowania absolwentów do potrzeb pracodawców.

Założenia te są efektem konsultacji społecznych rozpoczętych dnia 26.04.2008r. w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów przedstawieniem „Projektu założeń”. **W kontekście przyjętego przez Rząd w grudniu 2008 r. pakietu pięciu ustaw reformujących naukę proponowane rozwiązania są niezbędnym krokiem dla zapewnienia spójności systemu szkolnictwa wyższego z systemem nauki.**

Proponowane zmiany służyć będą zrealizowaniu celów strategicznych określonych w przyjętym przez Rząd dokumencie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe”. Miarą sukcesu proponowanych zmian będzie pozycja najlepszych polskich uczelni w rankingach europejskich i światowych; miejsce w pierwszej dwudziestce w rankingach europejskich do 2030 roku, a także, w perspektywie krótkoterminowej, w okresie najbliższych 5 lat zwiększenie liczby studentów z zagranicy studiujących w Polsce o 50% .

II. Aktualny stan stosunków społecznych w nauce i szkolnictwie wyższym²

Szkolnictwo wyższe w Polsce jest jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów życia społecznego. W ciągu dwudziestu ostatnich lat przeszło gwałtowne ilościowe oraz instytucjonalne przemiany. Umożliwiono powstanie niepublicznych szkół wyższych, a także wprowadzono niepubliczne formy kształcenia, przez co liczba studentów wzrosła czterokrotnie.

Obecnie w Polsce w 457 uczelniach – 131 publicznych i 326 niepublicznych, kształcą się prawie 2 miliony studentów, co daje Polsce jeden z najwyższych na świecie wskaźników skolaryzacji oraz największą liczbę instytucji szkolnictwa wyższego w Europie.

„Utworzenie przez ustawodawcę możliwości otwierania uczelni niepublicznych stworzyło w kraju nowe zjawisko – boom dla szkolnictwa konkurencyjnego ofertą wobec uczelni państwowych. Jeszcze

² Rozdział ten na str. 5-9 został uzupełniony o diagnozę, która stanowi część ekspertyzy pt. „Uczelnie przyszłości. Czy w Polsce?” przygotowanej przez Juliana Auleytnera na zlecenie Komitetu Prognoz Polska 2000+ przy Prezydium PAN.

w 1992 r. przedstawiciele uczelni państwowych skarżyli się nie tylko na niskie zarobki kadry, ale na zupełny brak możliwości dalszego przyjmowania kandydatów na studia (przy liczbie ok. 400 tys. studiujących, a więc blisko 5-krotnie mniejszej niż dziś). Dziś te oba ważne argumenty zostały zapomniane. Obok tych argumentów trzeba przypomnieć jeszcze jeden, prawie niezauważony. Chodzi o zupełny brak wzajemnej konkurencyjności uczelni państwowych z tego okresu.

Wiele efektów w życiu społecznym wiąże się z decyzjami przypadkowymi. Tak też było w przypadku szkolnictwa wyższego. Nikt w 1991 r. nie miał wyobrażenia, jakie długofalowe skutki wywoła ustawowy zapis o tworzeniu niepaństwowych szkół wyższych. Wprawdzie przed II wojną światową mieliśmy w kraju kilka dobrych uczelni niepaństwowych (np. Wszechnica TWWP), ale były to zupełnie odmienne warunki ustrojowe.

Inflacyjny przyrost uczelni – dekoncentracja polityki edukacyjnej

Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego wydał od 1991 r. zgodę na otwarcie 326 dużych i małych uczelni niepaństwowych. To uczelnie państwowe były „producentami” wszelkiej kadry naukowej, również i tej, którą zatrudnia się obecnie w sektorze konkurencyjnym. Jaka więc logika tkwi w argumentach o wyższości sektora państwowego nad niepaństwowym? Przypadki patologii eksponowane wobec niektórych uczelni niepaństwowych jednakowo towarzyszą obu sektorom i na nich nie można budować przyszłości (np. sprawy plagiatów w przewodach doktorskich i habilitacyjnych znanych z uczelni państwowych).

Wspomniana wyższość objawia się w silnym - formalnym i finansowym - poparciu urzędników, mających bezpieczne i lepsze kontakty z rektorami uczelni państwowych niż z drugim sektorem. To urzędnicy w imieniu państwa rozdzielali dotacje budżetowe na inwestycje czy podwyżki wynagrodzeń. Takich zabiegów natomiast nie obserwowano wobec nowo powstałego sektora uczelni niepaństwowych, startującego w latach 90-tych XX w. z pozycji słabszych pod każdym względem, bez własnej kadry, bazy i funduszy.

Warto zauważyć, że inflacyjny przyrost uczelni niepaństwowych wynikał z nacisków lokalnych i środowiskowych grup interesów. W nowym ustroju gospodarki rynkowej masowo zaczęto doceniać rolę kwalifikacji wyższych i stojących za tym pieniędzy. O ile w poprzednim ustroju legitymizacja jednostki dyplomem studiów nie była podstawą do awansu, to po 1991 r. dyplom stał się celem życiowym wartym własnych nakładów i to niemałych. Liczba uczelni kreowana była przez władze państwowe; miały one cel polityczny – pozytywnie odpowiedzieć przede wszystkim na postulaty grup profesorów w środowiskach lokalnych. Nie analizowano przy tym mapy potrzeb ogłaszając konkurs lub inaczej artykułując zapotrzebowanie tam, gdzie widoczna była „biała plama”, a tylko reagowano na składane wnioski. Jeżeli w jednym mieście już istniała pedagogika w dwóch uczelniach, a zgłoszono kolejne trzy, to czemu nie – można było uruchomić następne trzy uczelnie z tym kierunkiem. Jeżeli w tych uczelniach można było uzyskać uprawnienia magisterskie, to mając formalnie słabą kadrę udzielano zgody na takie studia.

Niedoceniona konkurencyjność

Konsekwencje ustawowego zapisu z 1991 r. o możliwości tworzenia uczelni niepaństwowych są w Polsce nadal niedoceniane. Trzeba podkreślić, że w ustroju gospodarki rynkowej konkurencyjność wiąże się z kwalifikacyjnym poziomem kapitału ludzkiego. Niski w okresie socjalizmu, nagle zaczął

się podnosić głównie dzięki **prywatnym inwestycjom** w edukację! Polska w 2002 r. była na 7 miejscu (!) w rankingu 26 krajów OECD pod względem prywatnych nakładów na edukację wyższą. Wynosiły one 0,5% PKB. Przed nami były takie potęgi jak Korea Płd. (1,9%), Stany Zjednoczone (1,4%), Kanada (1%), Australia (0,8%,) oraz Japonia i Nowa Zelandia (po 0,6%) ³. Krajem o największych wydatkach prywatnych na szkolnictwo wyższe jest Chile. Ponad 82% wydatków na kształcenie wyższe pochodzi tam z prywatnych budżetów⁴.

Czy można kwestionować prywatne inwestycje na edukację wyższą? Można, ale po co. Jeżeli przyjąć, że przeciętny student w 2009 r. wydał w przybliżeniu na czesne 4000 zł, to suma ta przemnożona przez co najmniej milion studentów niestacjonarnych daje około 4 mld zł. Kwota ta, wprawdzie rozproszona regionalnie, wyraża popyt na dobro wyższego rzędu. Inwestycje w kapitał ludzki są finansowane w ciężar budżetów domowych, czego nie obserwowano w okresie socjalizmu i gospodarki rzekomo planowej. Te fakty od dawna tworzą relacje ekonomiczne w sektorze szkolnictwa wyższego i są znane publicznie! Inną ważną konsekwencją prywatnych inwestycji w edukację wyższą jest **masowa kultura uczenia się**. Ceni się wiedzę pozyskiwaną za własne pieniądze. Należy dziś także do dobrego obyczaju mieć wiedzę i z niej korzystać. Obyczaj ten będzie się utrwał.

Taki proces uruchomił się automatycznie wraz z kreowaniem nowych uczelni. Wyróżnić tu należy konkurencyjność formalną, merytoryczną i finansową. Pierwszy typ wskazuje na formalną przewagę uczelni państwowych ze względu na państwową asekurację, długoletnie istnienie, utrwaloną nazwę i dorobek. Te państwowe „świątynie” wiedzy miały charakter elitarny, od dziesięcioleci dostęp do nich był otwarty dla wybitnych, uzdolnionych i nielicznych. Jak zauważa się, uczelnie te jednak funkcjonują w izolacji społecznej, czyli nie pełnią funkcji usługowych wobec gospodarki i środowisk lokalnych.

W okresie socjalizmu, przez dwa pokolenia deklarowano realizację równości społecznej, a mimo to studia były dostępne nielicznym. Dodawano jeszcze niektórym punkty za „pochodzenie”, aby nieco wyrównać szanse środowisk wiejskich i robotniczych.

Uczelnie niepaństwowe jednak przybliżyły się po 1991 r. do środowisk lokalnych i wykazały się zdecydowanie większą elastycznością zachowań przy tworzeniu specjalności rynkowych. Istnienie tego sektora zwiększyło szanse edukacyjne wielu obywateli oddalonych nie z własnej winy od „świątyń” wiedzy. Mało tego, uczelnie te sprawiły, że dostęp do studiów przestał być przywilejem elit. 5-krotny wzrost liczby studentów należy traktować jako symbol umasowienia studiów, co zresztą odpowiada tendencjom globalnym.

Uczelnie państwowe miały również przez lata utrzymywaną większą konkurencyjność merytoryczną, czego dowodem były prowadzone studia magisterskie i doktoranckie oraz badania naukowe. Z biegiem lat jednak ta przewaga się skurczyła, gdyż wiele uczelni niepaństwowych uzyskało uprawnienia do prowadzenia studiów magisterskich i rozpoczęło swoje projekty badawcze. Uczelniom państwowym ponadto przybyły konkurencyjne, komercyjne ośrodki badawcze, finansowane nie tylko ze źródeł krajowych.

³ F. Wolf, R. Zohlnhöfer, Investing in human capital? The determinants of private education expenditure in 26 OECD countries, *Journal of European Social Policy*, V.19, No.3, July 2009.

⁴ Za B. Galwas, Tendencje rozwojowe współczesnego szkolnictwa wyższego w: *Przyszłość. Świat – Europa – Polska* Nr 1 (15) z 2007 r. str. 63. Dane pochodzą z 2003 r.

Uczelnie niepaństwowe wykazały się zdecydowanie większą konkurencyjnością finansową. Wśród nich nie ma w dłuższym horyzoncie czasowym szans na deficyt. Takiego deficytu nikt nie pokryje w przeciwieństwie do uczelni państwowych. Te z kolei mogą mieć deficyt, jak to w sektorze państwowym się dzieje. W efekcie istnieją uczelnie ekonomiczne z corocznym deficytem w swej działalności, które jednocześnie edukują ekonomistów w dziele naprawy gospodarki!

Argument o deficycie finansowym uczelni państwowych był często bagatelizowany i zbijany kontrargumentem o kosztach badań, amortyzacji itp. Nikt jednak nie odpowiedział na pytanie, dlaczego są uczelnie państwowe z wynikiem dodatnim, a inne osiągają tolerowany deficyt. Ta beztroska o finansową racjonalność działania uczelni państwowych wiąże się z pytaniem: kto pokrywa taki deficyt? Oczywiście podatnik. Jest nim między innymi student i profesor uczelni niepaństwowej. Ich podatki w jakiejś części służą państwu w asekuracji deficytu uczelni państwowych. W debacie o sprawach finansowych bierze się pod uwagę tylko kosztochłonność poszczególnych kierunków studiów. Tu brakuje jednak opisu dobrych praktyk – wyniku badania efektywnych działań uczelni państwowych. Jeżeli co roku w rankingu najlepszych uczelni wygrywa Uniwersytet Jagielloński lub Uniwersytet Warszawski, to zadajmy sobie pytanie, czy rzeczywiście wynika to z jakości tych uczelni, czy może tylko z ich ilościowego potencjału studentów i akademików, tworzących największe akademickie środowiska w Polsce.

Ostatnim argumentem dotyczącym konkurencyjności są patologie występujące w obu typach uczelni. Niektóre uczelnie niepaństwowe z całą mocą ujawniły w działaniu istnienie bardzo niekorzystnych zjawisk w rodzaju kupowania dyplomu za czesne, plagiatów, prowadzenia fikcyjnej dokumentacji, itp. Zjawiska te kazały przyjrzeć się uczelniom państwowym, które okazały się również obarczone różnymi „nieprawidłowościami”. Patologie w szkolnictwie wyższym zdecydowanie obniżają konkurencyjność (uczelni).

Jakie korzyści wynikają z faktu konkurencyjności?

Po pierwsze, sektor niepaństwowy jest zdecydowanie lepiej zarządzany finansowo. Wynika to z faktu posiadania gospodarza, który nie chce marnować środków, choć może podejmować błędne decyzje. W sektorze uczelni państwowych nie odczuwa się ryzyka straty, czyli ujemnego wyniku finansowego, który bezpośrednio i natychmiast rzutuje na wynagrodzenia kadry. Lepsze finansowe zarządzanie uczelniami wynika z prawidłowości gospodarki rynkowej. Nie ma powodu sądzić, że jeżeli sektor prywatny w gospodarce lepiej funkcjonuje od państwowego, to w sektorze szkolnictwa wyższego miałaby działać inna prawidłowość. Fakt lepszego zarządzania jest potwierdzany przez przedstawicieli szkolnictwa państwowego w nieformalnych kontaktach.

Po drugie, uczelnie niepaństwowe trafiają z ofertą edukacyjną głęboko w teren. Działają one w mniejszych ośrodkach, które potrzebują wykształconej kadry. Tym samym istnieje tam zapotrzebowanie na ośrodki kształcenia wyższego.

Po trzecie, zdolności przystosowawcze tego sektora są wyższe niż w państwowych uczelniach. W sektorze niepaństwowym szybciej podejmuje się decyzje rynkowe, bo szybciej rozpoznaje się bieżące potrzeby rynku. Nie oznacza to jednak, że uczelnie niepaństwowe są przyszłością edukacyjną w naszym kraju. Zdecydowana większość z nich jest bowiem nastawiona doraźnie na zysk i nie potrafi sformułować celów na kolejne 5 – 10 lat ewentualnej swojej aktywności.

Po czwarte, uczelnie niepaństwowe pełnią funkcje komplementarne wobec uczelni państwowych, dając dostęp do studiów w miejscach odległych od oferty państwa. Społeczny pożytek z istnienia tych

uczelni objawia się także w postaci absorpcji części bezrobocia młodzieży. Lepiej, aby się uczyła, niż nudziła w miejscu zamieszkania.

Po piąte, sektor uczelni niepaństwowych daje poczucie wolności akademickiej rozbijając skostniałe układy personalne i swoistą cenzurę naukową, jaka gdzieś występuje w postaci akceptacji „słusznych” i odrzucania „niesłusznych” poglądów kolegów. Ma to miejsce zwłaszcza w naukach humanistycznych.

Bez wniosków z diagnozy konkurencyjności istniejących w Polsce dwóch różnych systemów kształcenia wyższego nie można właściwie kreować przyszłości tego sektora, w którym dyplom jest dobrem rynkowym ze wszystkimi tego konsekwencjami. Do tego dochodzi pytanie o konkurencyjność naszego systemu z uczelniami zagranicznymi, głównie Europy Zachodniej i USA”⁵.

Finansowanie uczelni publicznych

W ostatnich dwóch dziesięcioleciach, kiedy liczba studentów w Polsce wzrosła z 403 tys. w roku akademickim 1990/1991 do 1.930 tys. w roku akademickim 2007/2008 – co powszechnie uważa się za jedno z osiągnięć polskich przemian ustrojowych – nakłady na jednego studenta adresowane do uczelni publicznych były niskie (trzy-czterokrotnie niższe niż w wiodących krajach europejskich) i malały, ponieważ znacznie szybciej rosła liczba studentów niż nakłady na szkolnictwo wyższe ogółem.

Następujące dane dobrze ilustrują skalę różnic; w roku 2006 roczna kwota (wraz z kosztami B+R) przypadająca na jednego studenta wynosiła – w Polsce 5 224 co stanowi jedynie 46% średniej krajów OECD (średnia OECD – 12 336), podczas gdy w Szwecji – 16 991 a w Portugalii – 9 724 (cytowane kwoty podano w równoważnych US \$ w przeliczeniu PPP). Faktem jest, że pozycja Polski w tych statystykach jest **najniższa** spośród wszystkich krajów OECD.

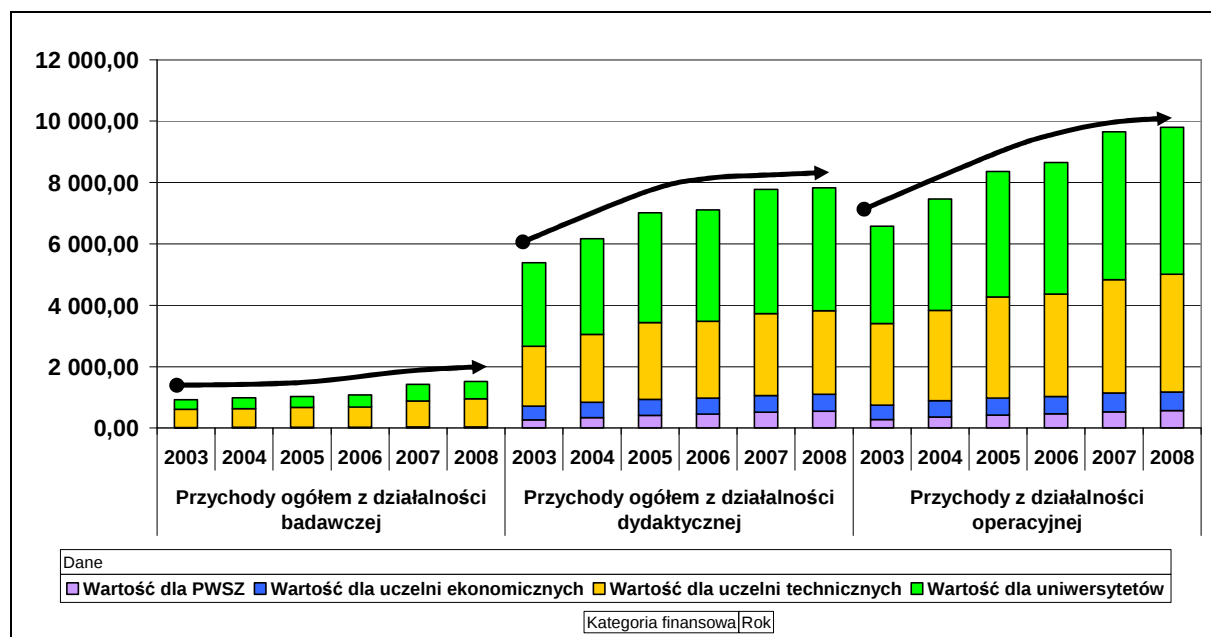
Korzeni problemu związanego z wysokością i mechanizmami finansowania należy szukać w poprzednim systemie ustrojowym, w którym z powodów ideologicznych nie inwestowano w konkurencyjny i oddziaływujący projakościowo długofalowy rozwój szkolnictwa wyższego, który daje gwarancję rozwoju wysokiej jakości kształcenia, innowacyjności i konkurencyjności. Z kolei po przemianach ustrojowych w 1990 r. nie wprowadzono konkurencyjnych elementów do finansowania szkolnictwa wyższego z budżetu państwa.

Zwłaszcza pod względem infrastruktury badawczej polskie szkolnictwo wyższe u progu transformacji ustrojowej znajdowało się w katastrofalnym stanie. Początek okresu transformacji nie mógł radykalnie zmienić tej sytuacji, bowiem budżet państwa musiał w pierwszej kolejności łagodzić społeczne koszty przemian systemowych. W kolejnych latach następował wzrost tych nakładów.

Obecnie głównym źródłem przychodów uczelni publicznych są przychody z działalności dydaktycznej. Drugą kategorią przychodów pod względem wartości, poza Państwowymi Wyższymi Szkołami Zawodowymi (PWSZ), są przychody z działalności badawczej, aczkolwiek dla uczelni ekonomicznych pozostaje to słabo dostrzegalne. PWSZ prowadzą działalność naukowo-badawczą w minimalnym zakresie, o czym świadczy istnienie tego typu przychodów w sprawozdaniach uczelni, ale jednocześnie charakteryzuje je niewielka ich wartość (*odpowiednio dla obserwowanych lat w tys. PLN:* 86,90; 472,10; 395,10; 82,50; 647,10; 279,50). Skumulowane przychody z dwóch podstawowych rodzajów działalności oraz przychodów z działalności operacyjnej, obserwowanych dla czterech typów uczelni publicznych, w podziale na lata przedstawione są na **wykresie 1**.

⁵ Julian Auleytnier: Ekspertyza pt. „Uczelnie przyszłości. Czy w Polsce „przygotowana na zlecenie Komitetu Prognoz Polska 2000+ przy Prezydium PAN.

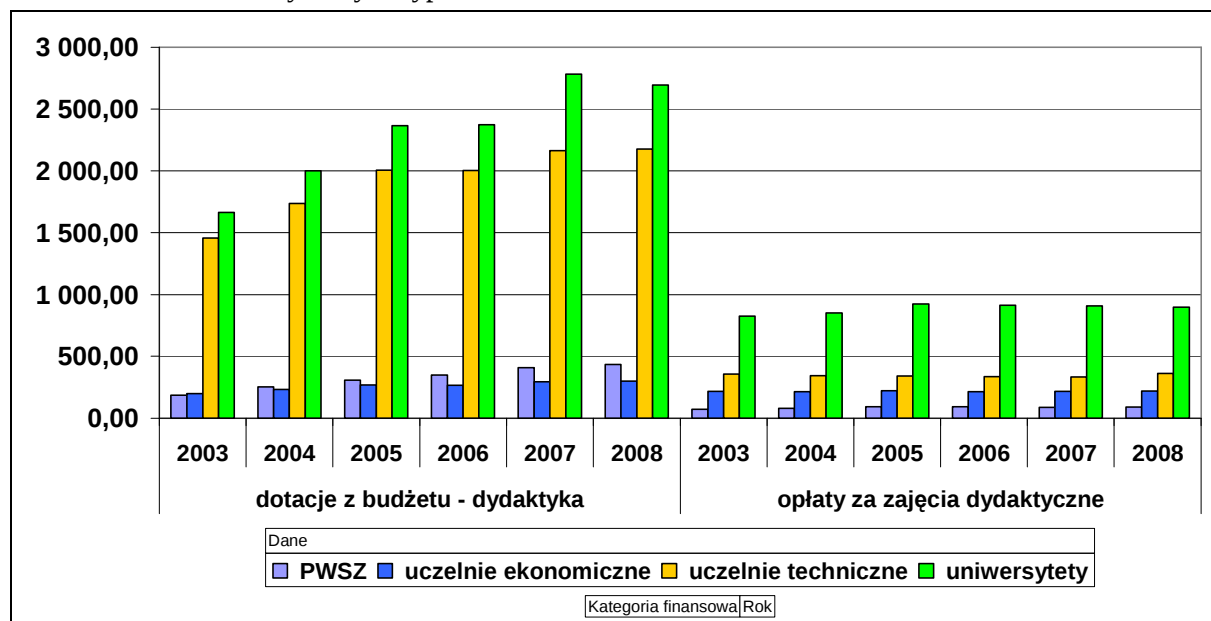
Wykres 1 Skumulowane zestawienie wybranych kategorii przychodów dla wybranych typów uczelni publicznych w podziale na lata w mln PLN.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zestawień F-01/s dla lat 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 i 2008 GUS.

Z przedstawionego **wykresu** wynika generalny wniosek, że nadal istnieje stosunkowo mały, w stosunku do działalności operacyjnej i dydaktycznej zakres przychodów z działalności badawczej uczelni publicznych. Następny wykres przedstawia strukturę przychodów uczelni publicznych pochodzących z działalności dydaktycznej.

Wykres 2 Zestawienie dwóch głównych kategorii przychodów z tytułu prowadzenia dydaktyki w latach 2003-2008 dla wybranych typów uczelni w mln PLN.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zestawień F-01/s dla lat 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 i 2008 GUS.

Wykres 2 ukazuje jednoznaczną dominację dotacji z budżetu ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego na prowadzenie studiów w czterech typach uczelni. W obserwowanej grupie uniwersytety dominują w odbiorze tego typu dotacji. Kolejnie miejsce zajmują uczelnie techniczne, PWSZ i uczelnie ekonomiczne.

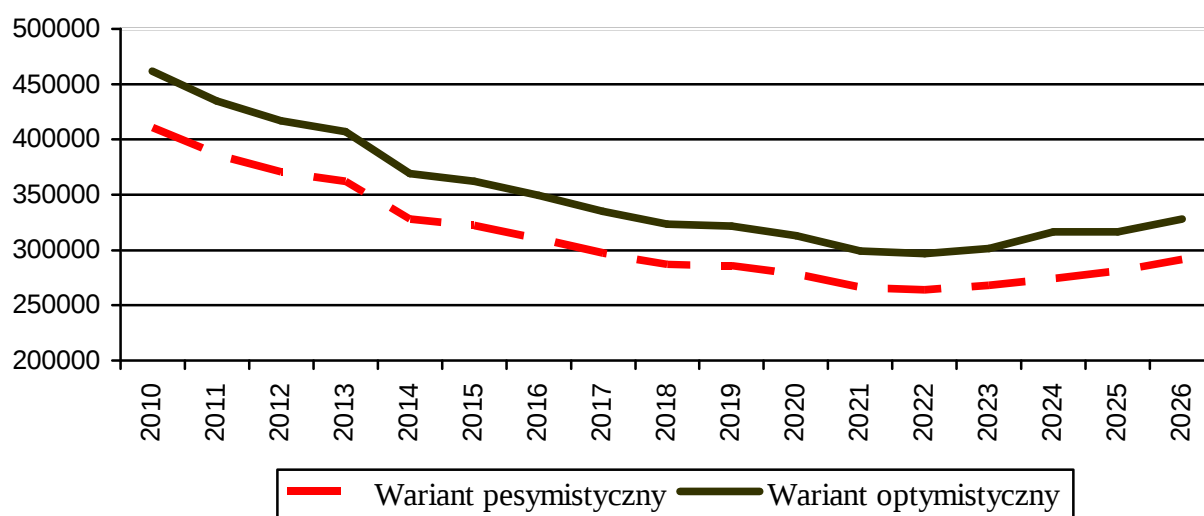
Należy jednak podkreślić, że od kilku lat utrzymuje się wysoki poziom finansowania infrastruktury dydaktycznej i badawczej. Według danych GUS, w 2007 roku wydano na ten cel 2 mld złotych, pięciokrotnie więcej niż w 1990 roku. Oznacza to, że część uczelni przeprowadziła już, albo jest w trakcie zaawansowanych zmian jakościowych, modernizowania infrastruktury badawczej oraz dydaktycznej. W ostatnich latach szczególnie istotne wsparcie finansowe na ten cel pochodzi ze środków strukturalnych UE. Dzięki takiemu stałemu wzrostowi finansowania społeczeństwo polskie ma prawo oczekiwać, że zmiany w szkolnictwie wyższym wywołają efekt „kuli śnieżnej” i będą silnie oddziaływać na wzrost kapitału intelektualnego i rozwój gospodarki. Efekt „kuli śnieżnej” nie nastąpi jednak, jeśli nadal utrzymywać się będzie niskie finansowanie przypadające na jednego studenta, a wzrost finansowania uczelni publicznych z budżetu państwa nie będzie oddziaływać projakościowo na wzrost jakości badań i dydaktyki realizowanych zarówno w uczelniach publicznych, jak i niepublicznych.

Boom edukacyjny jest niewątpliwym sukcesem polskiej transformacji, ale polskie szkolnictwo wyższe, aby sprostać wyzwaniom cywilizacyjnym, musi poradzić sobie ze słabo motywacyjnym i niekonkurencyjnym systemem finansowania.

Zbliżający się niż demograficzny zagraża egzystencji wielu polskich uczelni

Pierwsze wyzwanie, jakie w najbliższych latach stanie przed szkolnictwem wyższym wynika ze zmian demograficznych w polskim społeczeństwie. W okresie najbliższych kilkunastu (dwunastu-trzynastu) lat nastąpi znaczny spadek populacji ludności w wieku 19-24 lat. Oznacza to, że jeżeli na niezmiennym poziomie zostanie utrzymany procentowy udział maturzystów ubiegających się o przyjęcie na studia to liczba kandydatów na studia będzie systematycznie spadać – nawet o 30% obecnie notowanej liczby kandydatów.

Wykres 3 Przewidywana liczba kandydatów na studia w latach 2010 - 2026

Źródło: Opracowanie własne na podstawie liczby urodzin w latach 1991-2007 przy założeniach, że 99% uczniów gimnazjum kończy III klasę, 98% z nich idzie do szkół ponadgimnazjalnych, matura po 3 latach przy czym 3% liczby gimnazjalistów rezygnuje z dalszego kształcenia przed podejściem do matury, wariant pesymistyczny – 80% potencjalnych maturzystów zdaje maturę, wariant optymistyczny – 90% potencjalnych maturzystów zdaje maturę. Metodologia uproszczona do metodologii przedstawionej w *PROGNOZA LICZBY MATURZYSTÓW na lata 2007-2010*, Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów 2006 rok.

Przedstawiając konsekwencje niżu demograficznego wystarczy wskazać, iż w 2008 r. tylko publiczne uczelnie przyjęły na pierwszy rok studiów dziennych około 200 tysięcy studentów, natomiast w 2021 roku wszystkich maturzystów będzie około 275 tysięcy. Nie ma zatem wątpliwości, że nadchodzący niż demograficzny będzie ogromnym wyzwaniem dla całego systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się szkoły niepubliczne, które finansowo są silnie uzależnione od prowadzonej dydaktyki. W tym kontekście dodatkowym niekorzystnym czynnikiem jest struktura niepublicznych szkół wyższych, wśród których ponad połowa to szkoły kształcące mniej niż tysiąc studentów. Będą one szczególnie narażone na wahania demograficzne.

Tabela 1 Rozkład wielkości uczelni w podziale na kategorie oparte na liczbie studentów w roku 2007

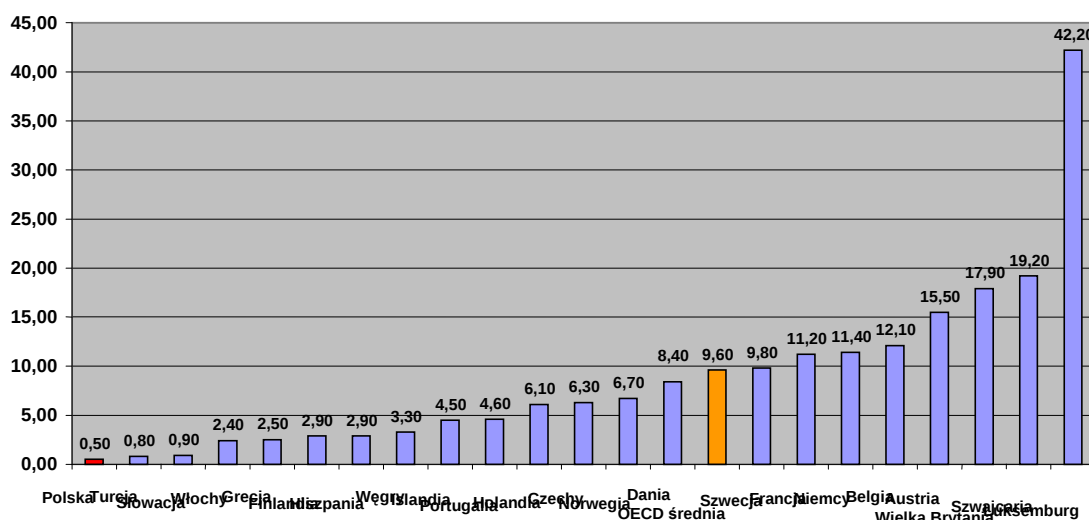
Liczba studentów	Liczba uczelni publicznych	Liczba uczelni niepublicznych
< 1000	20	153
1001 – 3000	19	104
3001 – 5000	23	31
5001 – 10000	21	24
10001 – 20000	28	7
> 20000	17	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Szkolnictwo Wyższe – Informator*, MNiSzW, Warszawa 2009.

Umiejdzynarodowienie szkół wyższych

Szkolnictwo wyższe ma charakter globalny, czego wyrazem jest internacjonalizacja procesu kształcenia oraz wzrost mobilności studentów i nauczycieli akademickich. Umiejdzynarodowienie sfery szkolnictwa wyższego widać w sposób szczególny w gwałtownie wzrastającej liczbie studentów studiujących poza krajem swego pochodzenia. Według statystyk OECD w 1975 roku było to zaledwie 0,6 miliona, podczas gdy w 2008 roku liczba ta zwiększyła się niemal pięciokrotnie i przekroczyła 3 miliony. Kształcenie studentów zagranicznych stało się dochodową działalnością, która w skali ogólnoswiatowej została zdominowana przez kilka krajów. Ponad połowa zagranicznych studentów kształci się w pięciu państwach: USA (20%), W. Brytania (11,3%), Niemcy (8,9%), Francja (8,5%), Australia (6,3%).

Wykres 4. Udział studentów zagranicznych w populacji studentów wybranych krajów europejskich w 2006 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Education at a Glance*, 2008, s. 366.

Na tym tle Polska prezentuje się bardzo słabo z 13,7 tysiącami obcokrajowców na uczelniach, co stanowi zaledwie 0,43% ogółu studentów zagranicznych na świecie. Dobrym wskaźnikiem mierzącym stopień umiejdzynarodowienia szkolnictwa wyższego danego kraju jest relacja liczby obcokrajowców do całej populacji studentów, która w Polsce wynosi 0,5%. Dla porównania warto nadmienić, że na Węgrzech ten wskaźnik wynosi 3,3%, w Czechach 6,3%, na Słowacji 0,9%, a średnia dla krajów OECD to 9,6%. Warto jednak zauważyć, że pod względem liczby obcokrajowców polskie szkolnictwo wyższe zmienia się pozytywnie i że według wskaźników OECD ich liczba powoli, ale systematycznie rośnie. Nie zmienia to jednak faktu, że oferta dydaktyczna polskich uczelni pozostaje mało atrakcyjna dla studentów z zagranicy.

Proces internacjonalizacji szkolnictwa wyższego będzie nabierał tempa, a według wszelkich prognoz liczba studentów kształconych poza krajem swego pochodzenia będzie systematycznie rosła. Jest to ogromna szansa, która poza niewątpliwie silnym walorem edukacyjnym, społecznym oraz kulturowym przynosi wymierne korzyści ekonomiczne dla uczelni oraz budżetu państwa, stając się dla wielu krajów istotnym sektorem gospodarki. Prezentuje to tabela, w której oszacowano przychody,

jakie mogły uzyskać poszczególne państwa z tytułu kształcenia studentów zagranicznych bazując na średniej wysokości czesnego pobieranego w danym kraju od studentów w roku akademickim 2004/2005.

Tabela 2 Kalkulacja hipotetycznych przychodów jakie mogły uzyskać wybrane państwa z tytułu kształcenia studentów zagranicznych wybrane państwa w roku akademickim 2004/ 2005

	Liczba studentów zagranicznych	Średnia wysokość czesnego w USD (PPP)	Iloczyn liczby zagranicznych studentów i średniego czesnego (w USD)
Australia	177 034	3 855	682 521 832
Nowa Zelandia	69 390	2 671	185 340 690
W. Brytania	318 399	1 859	591 903 741
St. Zjednoczone	590 167	5 027	2 966 769 509
Hiszpania	45 603	795	36 269 297
Japonia	125 917	6 117	770 222 644
Austria	34 484	837	28 872 044
Kanada	75 249	3 464	260 645 731
Włochy	44 921	1 017	45 668 331

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Education at a Glance*, 2008, s. 283,

W Europie miarą umiędzynarodowienia jest bilans studentów przyjeżdżających oraz wyjeżdżających w ramach europejskiego programu mobilności studentów i nauczycieli akademickich Erasmus. Ze statystyk podawanych przez Komisję Europejską wynika, że w roku akademickim 2006/2007 do Polski przyjechało 3.730 studentów, podczas gdy w tym samym czasie 11.219 polskich studentów wyjechało studiować za granicę. Innymi słowy, na miejsce 1 studenta zagranicznego, przybywającego do Polski w ramach Erasmus, przypadło aż 3 polskich studentów wyjeżdżających za granicę. Nie może więc dziwić, że wśród stu uczelni europejskich przyjmujących największą liczbę studentów w ramach programów Erasmus (w roku akademickim 2006/2007) są tylko dwie polskie uczelnie i znajdują się one zresztą na bardzo odległych pozycjach: Uniwersytet Jagielloński (84) oraz Uniwersytet Warszawski (99). Jak pokazuje tabela poniżej, liczba studentów przyjeżdżających do Polski w ramach programu Erasmus wprawdzie rośnie, ale stosunkowo wolno.

Tabela 3 Erasmus w Polsce – liczba studentów wyjeżdżających i przyjeżdżających.

	Liczba polskich studentów, którzy wyjechali na stypendium Erasmus	Liczba zagranicznych studentów, którzy przyjechali na stypendium Erasmus do Polski
1998/1999	1 426	220
1999/2000	2 813	466
2000/2001	3 691	614
2001/2002	4 322	750
2002/2003	5 419	996
2003/2004	6 278	1 459
2004/2005	8 388	2 332
2005/2006	9 974	3 063
2006/2007	11 219	3 730
2007/2008	12 900	4 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://www.erasmus.org.pl/index.php/ida/54/>

Struktura kierunków kształcenia

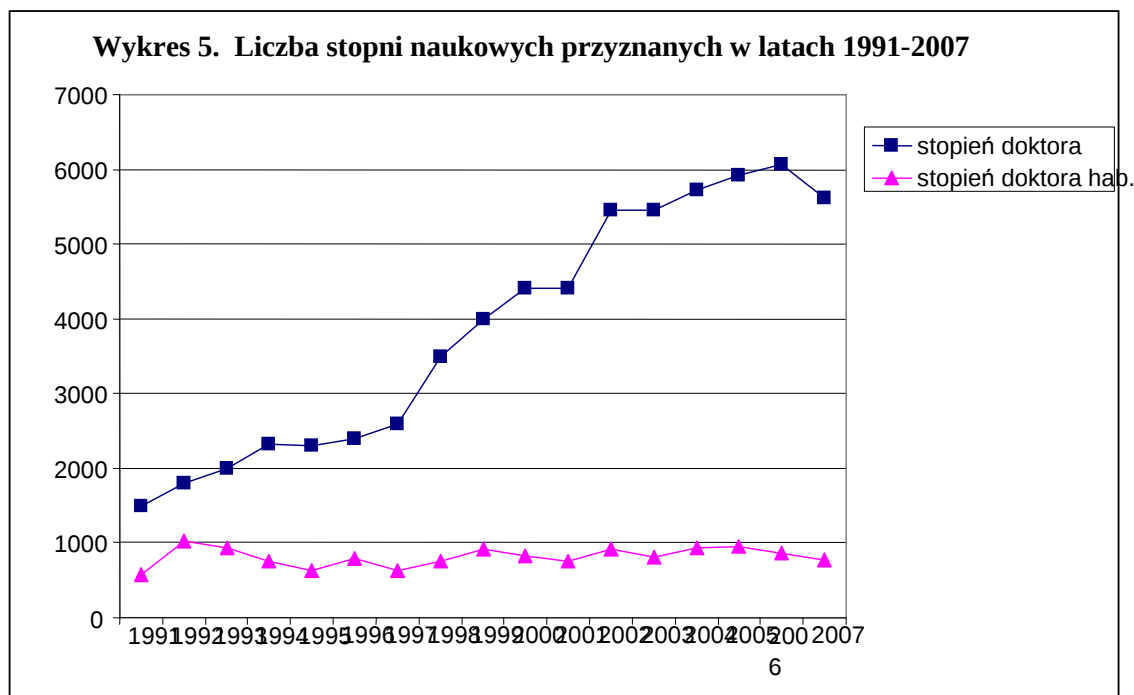
Polski boom edukacyjny był wywołany otwarciem rynku dla niepublicznego szkolnictwa wyższego na początku lat dziewięćdziesiątych. W pierwszej kolejności, zarówno w szkołach publicznych, jak i niepublicznych, rozwijano kierunki, które nie wymagały inwestycji infrastrukturalnych, laboratoriów oraz specjalistycznego sprzętu, a przede wszystkim te, na które był popyt wśród kandydatów. Obecnie w Polsce studenci kształcą się na ponad 200 kierunkach, w tym unikatowych oraz makrokierunkach. Najwięcej studentów studiuje na kierunkach ekonomicznych oraz administracyjnych – 23%, społecznych – 13,9%, pedagogicznych – 12%, humanistycznych – 8,8%, inżynieryjno-technicznych – 6,8%, medycznych – 5,8%, informatycznych – 4,9%, usług dla ludności – 3,7%, prawnych – 3,1% oraz ochrony środowiska – 1,4% (kategoria „pozostałe kierunki” to 16,4%). Gwałtowny rozwój szkolnictwa wyższego spowodował, że formalny dokument potwierdzający wykształcenie na poziomie wyższym stał się warunkiem koniecznym, choć niewystarczającym do osiągnięcia sukcesu na rynku pracy. Efektem tego zjawiska stało się nieproporcjonalnie szerokie rozbudowanie segmentu kierunków humanistycznych oraz społecznych, które zasadniczo uznawane są za mniej pracochłonne i absorbujące dla studentów. Zła struktura kształcenia obniża wartość dodaną kształcenia na poziomie wyższym w Polsce. Mierzona w zarobkach absolwentów szkół wyższych w relacji do średniej płacy na rynku pracy należy do jednej z najniższych w Europie. Wyższe wykształcenie zwiększa średnio zarobki o 28% w Polsce, podczas gdy w St. Zjednoczonych o 76,8%, w Portugalii o 68,8%, a we Francji o 64,6%.

Struktura kształcenia nie odpowiada oczekiwaniom pracodawców. Według przeprowadzonych ekspertyz polscy pracodawcy potrzebują przede wszystkim inżynierów oraz informatyków, co nie ma odzwierciedlenia w kierunkach kształcenia. W przypadku kierunków technicznych w 2013 roku w przemyśle może zabraknąć nawet 46,8 tys. inżynierów, a w usługach niedobór ten może wynieść ponad 22 tysiące. Obecna struktura kształcenia nie jest w stanie sprostać tym oczekiwaniom.

Skomplikowana ścieżka kariery naukowej

Siłą napędową rozwoju nauki i szkolnictwa wyższego są sami naukowcy. W polskim szkolnictwie wyższym zatrudnionych jest w sumie 170 tys. pracowników⁶, z czego 100 tys. stanowią nauczyciele akademicki, pracujący głównie w szkołach publicznych (84 tys.), a tylko w niewielkim stopniu w instytucjach niepublicznych (16 tys.). W ciągu ostatnich 20 lat w Polsce trzykrotnie wzrosła liczba broniących doktoratów, liczba ta nie miała jednak wpływu na wzrost liczby nauczycieli akademickich ze stopniem doktora habilitowanego – uprawnionych m.in. do prowadzenia samodzielnych badań naukowych oraz pełnienia funkcji promotorskich. Przedstawione poniżej dane pokazują, że rozwój naukowy polskich uczonych w pewnym momencie ulega spowolnieniu albo nawet zatrzymaniu. Etapem krytycznym jest uzyskanie stopnia doktora habilitowanego, co ilustruje wykres przedstawiający liczbę przyznawanych stopni naukowych.

⁶ Przez „pracowników” należy rozumieć liczbę przeliczeniowych etatów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników statystycznych GUS dla lat 1991-2007.

Konsekwencją tego spowolnienia jest niekorzystna z punktu widzenia rozwoju nauki struktura wiekowa polskich uczonych. Pracownicy uzyskują samodzielność w bardzo późnym wieku. Co więcej, obserwowany jest trend „starzenia się osób osiągających kolejne szczeble kariery naukowej, co szczególnie dotyczy stopnia doktora habilitowanego. Według danych OPI aż 64% osób uzyskuje stopień doktora habilitowanego po ukończeniu 45 roku życia. Deficyt napływu młodej kadry akademickiej jest szczególnie widoczny w zestawieniu ze wzrastającą liczbą studentów w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Tabela poniżej przedstawia skalę deficytu.

Tabela 4 Rozkład liczby doktorów, doktorów habilitowanych, osób posiadających tytuł naukowy profesora oraz liczby studentów w latach 1994 – 2007.

rok	Liczba doktorów	Liczba doktorów habilitowanych	Liczba profesorów tytularnych	Liczba studentów
1994	22068	7296	5310	573 173
1995	22020	7596	5352	671 852
1996	21154	8191	6118	785 470
1997	20404	8083	5967	917 945
1998	22805	8350	6205	1 082 657
1999	23529	8451	6601	1 265 347
2000	24928	10561	8963	1 421 277
2001	26125	10705	8941	1 578 241
2002	27555	11656	9987	1 718 747
2003	30722	11037	10314	1 792 940
2004	30017	13047	10539	1 850 574
2005	32024	13967	11000	1 917 293
2006	35748	13438	11779	1 943 740
2007	36871	13646	11886	1 929 693

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników statystycznych GUS dla lat 1991-2007 oraz danych Ośrodka Przetwarzania Informacji.

Tradycyjne zarządzanie uczelniami

„Pożądanym kierunkiem w polityce państwa wobec uczelni wyższych jest przygotowanie menedżerów – ludzi umiających nie tylko doraźnie zarządzać uczelnią. Chodzi o elitę ludzi potrafiących stawić czoła konkurencji zewnętrznej przy pomocy „przedsiębiorstwa” zwanego uczelnią. Uczelnia stała się „przedsiębiorstwem”, produkującym kapitał ludzki. W zakładzie tym obowiązuje rachunek ekonomiczny, kodeks pracy, prawo o szkolnictwie wyższym, badania lekarskie, przepisy bhp i szereg innych szczegółowych regulacji wymagających wiedzy nieakademickiej. Ten nowy model zarządzania nie zawsze idzie w parze z akademicką demokracją! Ta bowiem oparta jest przede wszystkim na argumencie naukowego autorytetu i doświadczeniu przeszłości. Tymczasem w zarządzaniu uczelnią potrzebne są decyzje wyprzedzające, umiejętność spojrzenia w przyszłość.

Współczesne uczelnie potrzebują wyraźnej wizji działania, czego im żadne państwo skutecznie nie zagwarantuje. Wizję taką mogą stworzyć profesjonaliści od zarządzania nauką, których w Polsce nie kształcimy. Uczelnie, by konkurować, muszą mieć nieograniczoną wolność działania i kompetentnych kierowników. Autorytet rektora przestaje ważyć tyle co w ubiegłych stuleciach i funkcja ta wymaga reformy, by konserwatywne zwyczaje nie utopiły uczelni w obliczu nowych wyzwań”⁷.

Polskie uczelnie są zarządzane tradycyjnie, w sposób demokratyczny (elekcyjny), co powoduje, że zarządzanie uczelnią z natury rzeczy ma charakter zachowawczy i jest wypadkową niestabilnych kompromisów pomiędzy różnymi, np. wydziałowymi środowiskami i grupami interesu.

Zarządzanie w sektorze szkolnictwa wyższego jest raczej przestarzałe i świadczy, iż brak jest ustalania celów, wybierania priorytetów, tworzenia zachęt lub weryfikacji realizacji ustalonych celów.

⁷ Juliusz Auleytner; Ekspertyza pt. „Uczelnie przyszłości. Czy w Polsce?” przygotowana na rzecz Komitetu Prognoz Polska 2000+ przy Prezydium PAN.

Najważniejsze funkcje na uczelniach (rektorzy, prorektorzy, dziekani) obejmowane są przez osoby z największym dorobkiem naukowym lub obsadzone przez grupy interesów⁸.

Tradycyjne zarządzanie kolegialne i model elekcyjny obecnie dominują w większości krajów dawnego bloku wschodniego (Litwa, Czechy, Węgry, Łotwa, Polska, Słowacja i Słowenia), gdzie uniwersytety odegrały szczególną polityczną rolę w okresie walki z komunizmem, podczas gdy w krajach Europy Zachodniej (Dania, Austria, W. Brytania, Szwecja, Holandia czy Irlandia) – gdzie kontekst polityczny jest inny – wprowadzono modele bardziej menedżerskie. Tradycyjny model zarządzania szkołą wyższą sprawdzał się dobrze w warunkach statycznego państwa opiekuńczego, ale powolne wycofywanie się z modelu państwa opiekuńczego doprowadziło do stopniowego wprowadzenia mechanizmów rynkowych do sfery szkolnictwa wyższego. Świat, w którym przyszło działać współczesnym uczelniom, stał się zmienny i nieprzewidywalny. Towarzyszyła temu komercjalizacja wiedzy i ekspansja podmiotów komercyjnych (firm badawczych oraz konsultingowych) sprzyjająca wzrostowi konkurencji w tym obszarze. Wprawdzie instytucje akademickie już dawno utraciły monopol na tworzenie i rozpowszechnianie wiedzy, ale w gospodarce opartej na wiedzy ekspansja podmiotów *for-profit* zmusza je do przyjęcia bardziej menadżerskiego modelu zarządzania – podejmowania odważniejszych działań, ryzykowania i eksperymentowania.

Zarządzenie szkolnictwem wyższym w XXI wieku wymaga połączenia misji akademickiej ze zdolnością zarządzania, a nie zastępowaniem jednego elementu drugim⁹.

Dostrzegalny jest także brak tradycji porównywania ocen jakości pracy naukowej i dydaktycznej uczelni oraz powiązania efektów działania z finansowaniem uczelni publicznych. Polskie szkolnictwo wyższe jest słabo przygotowane do funkcjonowania w warunkach rynkowych. Uczelnie stoją przed koniecznością wyboru pomiędzy tradycyjnymi a nowoczesnymi mechanizmami funkcjonowania i wzorami zarządzania. Nie jest to wybór prosty, bowiem w szkołach wyższych, a szczególnie w uniwersytetach, historia odgrywa znaczącą rolę i trudno reformować strukturę oraz sposób funkcjonowania instytucji akademickich w oderwaniu od ich wielowiekowej tradycji. W Europie Zachodniej nawet uczelnie o najbogatszej tradycji potrafiły jednak radykalnie zmienić model zarządzania tak, aby utrzymać czołową pozycję w świecie nauki. Wystarczy przywołać tu przykłady uniwersytetów w Cambridge czy Oksfordzie, które zdołały zaadoptować zmiany zachodzące w społeczeństwie również w swoim systemie zarządzania.

Zmiany w zarządzaniu publicznymi szkołami wyższymi są w polskich warunkach niezmiernie trudne. Niemal wszystkie raporty międzynarodowych organizacji, takich jak OECD i Bank Światowy, dokonujących cyklicznych ewaluacji polskiego szkolnictwa wyższego podkreślają jednak konieczność modernizacji ustroju uczelni, który w obecnej formie nie sprzyja budowaniu ich silnej pozycji międzynarodowej.

Słabe powiązanie z otoczeniem zewnętrznym

Polskie uczelnie, szczególnie publiczne, charakteryzuje słaby związek z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Polska tradycja akademicka oraz obowiązujące rozwiązania prawno-finansowe, sprzyjają tworzeniu się wyalienowanej ze środowiska zewnętrznego kultury akademickiej, której symbolem stała się *wieża z kości słoniowej*.

W większości uczelnie polskie nie koncentrują uwagi na potrzebach przedsiębiorstw stosujących zaawansowane technologie ani też na potrzebach społeczeństwa. Brakuje również

⁸ Bank Światowy. Szkolnictwo wyższe w Polsce, 2004. Warszawa, s. 29.

⁹ OECD. *Education policy analysis*, 2003, Paryż, s. 75.

powiązań między uczelniami a środowiskiem biznesowym oraz sektorami przemysłu (np. kontraktów lub wspólnych badań, wymiany personelu, wymiany patentów, udzielania licencji na technologie, zakupu/współużytkowania sprzętu)¹⁰.

Słabe powiązanie z otoczeniem zewnętrznym przejawia się na dwóch zasadniczych poziomach – polityki rządowej oraz polityki uczelni. Raporty organizacji międzynarodowych wskazują na potrzebne zbliżenie uczelni do społeczeństwa, na budowanie silniejszych relacji między szkołami wyższymi a otoczeniem społeczno-gospodarczym. Szkoły wyższe, nawet te o wspaniałej tradycji, nie mogą działać w społecznej izolacji. Jednak polski system szkolnictwa wyższego, w dużej mierze funkcjonując w tej izolacji, jest ukierunkowany głównie na kształcenie teoretyczne, nie zawsze adekwatne do potrzeb praktyki, szczególnie w zakresie treści programów nauczania. Wynika to z braku elastyczności tworzenia oferty kształcenia, która jest pochodną stosunków pracy i niemożności przepływu pracowników między uczelniami, a także między uczelniami i innymi organizacjami sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego.

W Polsce nadmiernie rozbudowana jest oferta studiów ekonomiczno-administracyjnych (25,9%), pedagogicznych (15% studentów), oraz społecznych (15%), natomiast dostrzegalny jest deficyt młodzieży kształcącej się na kierunkach technicznych, przyrodniczych i w naukach ścisłych. Niedostosowanie oferty kształcenia do potrzeb rynku pracy powoduje, że tworzy się zjawisko zatrudniania absolwentów szkół wyższych znacznie poniżej posiadanych przez nich kwalifikacji (*overeducation*), co zasadniczo podważa sens kształcenia. Problemem jest też rozwijanie tradycyjnych kierunków studiów słabo powiązanych ze współczesnymi kierunkami rozwoju nowoczesnej nauki.

Uczelnie samoistnie w niewystarczającym stopniu realizują postulat tworzenia bliższych relacji z otoczeniem zewnętrznym. Problemy znajdują się w trzech zasadniczych aspektach: (a) instytucjonalnym, (b) tworzenia programów nauczania oraz (c) oferty badawczej oraz eksperckiej. W sferze instytucjonalnej można zaobserwować słabą współpracę uczelni oraz środowiska pracodawców z sektora publicznego, komercyjnego oraz pozarządowego. Władze akademickie z dużą dozą nieufności podchodzą do przedstawicieli świata gospodarczego oraz władz lokalnych, a zewnętrzni interesariusze nie mają organizacyjnej formuły współuczestnictwa (nawet w zakresie opiniowania) w procesie strategicznego zarządzania uczelnią. Wprawdzie istnieje szereg dobrych przykładów współpracy pojedynczych uczelni z otoczeniem zewnętrznym, ale w obowiązujących przepisach prawnych trudno jest znaleźć odpowiednie ramy instytucjonalne dla usystematyzowania tej współpracy. Raporty OECD i Banku Światowego wskazują jednoznacznie na potrzebę zwiększenia udziału reprezentantów przedsiębiorców, organizacji sektora publicznego, organizacji *non-profit* w ciałach zajmujących się strategicznym zarządzaniem w instytucjach szkolnictwa wyższego, a zwłaszcza poprzez wprowadzenie konwentów we wszystkich publicznych szkołach wyższych i nadanie im bardziej decyzyjnego charakteru.

Ogólnie w Polsce brakuje koncepcji uczestnictwa zainteresowanych stron, tj. uczelni, społeczności lokalnych oraz środowiska biznesu, w zarządzaniu instytucjami szkolnictwa wyższego¹¹.

Oferta dydaktyczna większości polskich uczelni ma charakter podażowy, jest nieelastyczna oraz rzadko podlega wewnętrznej ewaluacji pod względem efektów kształcenia. W wymiarze badawczym polskie uczelnie stworzyły słabe mechanizmy instytucjonalne pozyskiwania funduszy (kontraktów) na badania i ekspertyzy od podmiotów zewnętrznych, zwłaszcza komercyjnych. OECD wskazuje na konieczność większego zaangażowania pracodawców, zarówno publicznych jak i niepublicznych, w tworzenie i ocenę programów nauczania na poziomie uczelni.

¹⁰ Bank Światowy, *Szkolnictwo wyższe*, 2004, w Polsce, s. 34.

¹¹ Ibidem.

Struktura uczelni jest silnie rozdrobniona w zakresie dyscyplin naukowych, przez co uczelnie są w stanie tylko w niewielkim stopniu odpowiadać na potrzeby otoczenia zewnętrznego. Organizacja publicznych uczelni powoduje, że nie są one w stanie zaoferować wiedzy aplikacyjnej oraz świadczyć usług i dostosować ich do potrzeb podmiotów gospodarczych. Natomiast równolegle funkcjonuje dobrze rozwinięta sfera usług badawczych i eksperckich znajdująca się poza murami uczelni, zwłaszcza uczelni publicznych.

Efekt słabego powiązania uczelni z otoczeniem zewnętrznym ma bardzo wymierne konsekwencje w sferze badań naukowych. Polskie zespoły badawcze w sposób bardzo niewielki korzystają z funduszy unijnych przeznaczanych na obszar B+R (badania i rozwój), które są dystrybuowane w procedurze konkursowej. Brak współpracy pomiędzy szkołami wyższymi a światem gospodarczym utrudnia pozyskiwanie funduszy na prowadzenie badań. Taki stan rzeczy spycha polską naukę i szkolnictwo wyższe na europejski margines. Niepokojący jest fakt, że polscy badacze zdobywają w UE najmniej środków w przeliczeniu na PKB, czego dowodem jest nieskuteczność działań polskich zespołów badawczych w 6. Programie Ramowym (lata 2002 – 2006). Program Ramowy opiera się na zasadzie solidarnej kontrybucji do wspólnego funduszu, z którego mogą korzystać badacze ubiegając się o środki finansowe w drodze otwartych międzynarodowych konkursów. Polska „odzyskała” zaledwie 53,6% swojego wkładu do 6. Programu Ramowego, co stanowi najniższy wskaźnik w Europie. Dla porównania, w przypadku Czech było to 75%, Węgier 96%, a Słowenii 155%. Jest to zjawisko szczególnie niepokojące, bowiem wielkość środków przeznaczonych na badania będzie się systematycznie zwiększała w kolejnych perspektywach finansowych UE kosztem malejącej puli funduszy strukturalnych. Jeżeli polskie zespoły badawcze nie będą skuteczniej konkurować o środki w Programach Ramowych, wówczas istnieje poważna obawa, że polska nauka zostanie zepchnięta na zupełny margines.

III. Aktualny stan prawny

Zagadnienia wymagające zmian obecnie regulowane są następującymi aktami prawa powszechnie obowiązującego:

1. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.).
3. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 sierpnia 2006 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłacania stypendium ministra za osiągnięcia w nauce oraz stypendium ministra za wybitne osiągnięcia sportowe (Dz.U. Nr 153, poz. 1093).
4. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2008 r. w sprawie rodzajów tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów i wzorów dyplomów oraz świadectw wydawanych przez uczelnie (Dz. U. Nr 11, poz. 61, z późn. zm.).
5. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni (Dz. U. z 2007 r. Nr 1, poz. 3).
6. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie dokumentacji przebiegu studiów (Dz. U. Nr 224, poz. 1634).
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta (Dz. U. Nr 187, poz. 1385).
8. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 czerwca 2006 r. w sprawie warunków, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminu studiów w uczelniach

- niespełniających wymagań określonych w art. 56 ust. 2 lub w art. 58 ust. 4 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 120, poz. 832).
9. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 maja 2008 r. w sprawie zasad podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych (Dz.U. Nr 89, poz. 544).
 10. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. Nr 144, poz. 1048).
 11. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 28 marca 2007 r. w sprawie szczegółowych warunków tworzenia i funkcjonowania filii, zamiejscowej podstawowej jednostki organizacyjnej oraz zamiejscowego ośrodka dydaktycznego uczelni (Dz. U. Nr 69, poz. 459).
 12. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 kwietnia 2007 r. w sprawie wskaźników kosztochłonności poszczególnych kierunków, makrokierunków i studiów międzykierunkowych studiów stacjonarnych oraz stacjonarnych studiów doktoranckich w poszczególnych dziedzinach nauki (Dz.U. Nr 65, poz. 435, z późn. zm.).
 13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. Nr 15, poz. 128, z późn. zm.).

IV. Możliwości podjęcia alternatywnych środków

Aby uzależnić finansowanie uczelni od jakości prowadzonej w nich pracy naukowej i dydaktycznej od 2007 roku Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego dystrybuuje środki strukturalne pochodzące z Unii Europejskiej w trzech programach operacyjnych: PO Infrastruktura i Środowisko, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki. Skutkiem tego jest zmiana dotychczasowej polityki finansowania projektów naukowych, projektów dotyczących rozwoju infrastruktury badawczej, infrastruktury dydaktycznej jak również projektów dotyczących poprawy jakości dydaktyki w ten sposób, że dystrybucja środków zyskuje charakter zadaniowy. Dzięki temu zmienia się struktura finansowania uczelni w kierunku finansowania konkursowego projektów służących rozwojowi uczelni oraz powiązaniu ich z rynkiem pracy. Jednakże, aby zapewnić zharmonizowanie polityki dystrybucji środków pochodzących z budżetu państwa z dystrybucją środków strukturalnych UE, a także aby osiągnąć pozostałe cele reformy, niezbędne jest wprowadzenie proponowanych zmian legislacyjnych.

W sprawach dotyczących modelu kariery naukowej oraz praw i obowiązków studentów przeprowadzono szereg zmian rozporządzeń, m.in. w zakresie nostryfikacji dyplomów ukończenia studiów wyższych uzyskanych za granicą, rodzajów tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów i wzorów dyplomów oraz świadectw wydawanych przez uczelnie, jak również studiów doktoranckich prowadzonych przez jednostki organizacyjne uczelni. Jednakże zmiany te są niewystarczające, a osiągnięcie zakładanych celów reformy możliwe będzie jedynie dzięki wprowadzeniu systemowych zmian proponowanych w niniejszym dokumencie.

W aktualnym stanie prawnym nie jest możliwe podjęcie innych niż wyżej wymienione alternatywne środków; dlatego dla osiągnięcia zamierzonych celów reformy konieczne jest uchwalenie projektowanej ustawy o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

V. Podmioty, na które będzie oddziaływać projektowana ustawa

Projektowane zmiany dotyczyć będą przede wszystkim: uczelni publicznych i niepublicznych, studentów i osób, które zamierzają podjąć studia, doktorantów, organów przedstawicielskich studentów i doktorantów, nauczycieli akademickich i pozostałych pracowników, zatrudnionych w

uczelniach, w związku z prowadzeniem kształcenia przez te uczelnie, osób pełniących funkcje organów jednoosobowych oraz członków organów kolegialnych w uczelni, założycieli uczelni niepublicznych, a pośrednio także osób z otoczenia naukowo-badawczego uczelni (jednostki naukowe), w tym pracowników Polskiej Akademii Nauk i instytutów badawczych (w rozumieniu projektu ustawy o instytutach badawczych), otoczenia gospodarczego, jednostek samorządu terytorialnego, Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, Państwowej Komisji Akredytacyjnej, Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, w ograniczonym zakresie Komitetu Ewaluacyjnego Jednostek Naukowych (przewidzianego w projekcie ustawy o zasadach finansowania nauki.)

VI. Przewidywane skutki finansowe

Proponowane zmiany mają przede wszystkim charakter projakościowy oraz prowadzą do poprawy efektywności wydatkowania publicznych środków na szkolnictwo wyższe.

Przewiduje się, że wzrost realny tzw. „dotacji stacjonarnej” w 2011 roku (po uwzględnieniu czynnika inflacji) wynosić będzie nie mniej niż 2,5% (przy założeniu ponad 2,5 % wzrostu PKB w 2011 r.) lub nie mniej niż połowę wzrostu PKB w przypadku, gdy wskaźnik PKB będzie niższy niż 2,5 %. Zakładając na najbliższe lata inflację na poziomie celu inflacyjnego roku 2010 w wysokości 1% i systematyczny wzrost gospodarczy w latach wychodzenia z kryzysu jak poniżej:

Tabela 5

Cel/Rok	2010	2011	2012	2013
Wzrost PKB	1,2%	2,8%	3%	3,4%
Oczekiwana Inflacja	1%	1,8%	2,3%	2,5%

to doprowadzić to powinno do wzrostu nakładów na szkolnictwo wyższe tak, że wynosić będzie ono jak następuje (w tys. zł):

Tabela 6

w tys. zł

Cel/Rok	2010 (baza)	2011	2012	2013
Dotacja stacjonarna (uwzględniająca części 21*, 24, 29, 38, 42, 46)	9 188 991	9 584 118	9 809 836	10 060 957
w tym fundusz projakościowy		229 725	235 009	240 884
w tym kwota waloryzacji inflacyjnej całkowitej dotacji stacjonarnej części 21-46		165 402	220 435	245 246

Kalkulacja dla 2011 r. przy założeniu ponad 2,5% wzrostu

Uwagi:

* Dla części 21 przyjęto wartość całości dotacji ze względu na brak danych o kwocie dotacji stacjonarnej na 2010 r.

Wyliczone wzrosty będą przeznaczone na:

- 1) wzrost wynagrodzeń na poziomie celu inflacyjnego,
- 2) fundusz projakościowy - zadania zapewniające projakościowe finansowanie szkół wyższych.

Jeśli wzrost gospodarczy będzie niższy niż 2,5% rocznie, wówczas wartość funduszu projakościowego zostanie odpowiednio do nakładów z budżetu ograniczona, a część zadań przeznaczona do finansowania z tego funduszu zostanie odłożona w czasie.

Przeznaczenie środków funduszu projakościowego

Fundusz projakościowy przeznaczony będzie na cele promujące najlepsze jednostki organizacyjne uczelni, najlepszych studentów i doktorantów tak, by pobudzić rywalizację między nimi o poziom badań naukowych, poziom dydaktyki i poziom studiowania.

Do celów przewidzianych do finansowania z funduszu projakościowego zaliczyć należy:

1. Finansowanie Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW)

Finansowanie KNOW w kolejnych latach planowane jest przy następujących założeniach:

W roku 2011 pierwszy konkurs wyłoni 4 KNOW-y w grupie dziedzinowo określonych obszarów wiedzy, zapewniając coroczne finansowanie dla KNOW-a w wysokości 10 250 tys. zł przez okres 5 lat. Przewiduje się, że kolejne konkursy będą ogłaszane corocznie (z efektem na następny rok) z podobnym skutkiem; wyłaniając kolejne 3 KNOW-y w innej grupie obszarów wiedzy. Proces wyłaniania KNOW-ów na tych zasadach ma być kontynuowany przez 5 lat, po czym podlegać będzie ewaluacji. Zgodnie z założeniami kwoty te przeznaczone będą na dodatkowe wynagrodzenia dla pracowników naukowych zatrudnionych w wyróżnionych jednostkach (w wysokości 6 000 tys. zł dla KNOW-a) oraz na specjalne elitarne stypendia dla studentów i doktorantów, którzy studiować będą w jednostkach organizacyjnych uczelni, które uzyskają status KNOW (w wysokości 4 250 tys. zł dla KNOW-a).

Zakładając średnią liczbę 50 doktorantów finansowanych w każdej jednostce oraz wysokość stypendiów doktoranckich 4 tys. zł miesięcznie, a także średnią liczbę 150 wyróżniających się wynikami studiów studentów niższych stopni wspieranych stypendiami 1,5 tys. zł miesięcznie (przez 10 miesięcy w roku), rodzi to coroczne skutki finansowe w wysokości około 4 250 tys. zł dla każdego KNOW-a.

Tabela 7 (dla 4 nowych KNOW rocznie)

Cel/Rok	2011	2012	2013
Wynagrodzenia (tys. zł)	24 000	48 000	72 000
Stypendia (tys. zł)	17 000	34 000	51 000

2. Finansowanie jednostek oferujących wyróżniające kierunki studiów w ocenie PKA oparte będzie o następujące zasady:

PKA wyłoni co 2 lata nie więcej niż 25 kierunków studiów o najwyższej jakości kształcenia studentów spośród podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni publicznych i niepublicznych w wybranych dziedzinach. Dodatkowe finansowanie jednostki oferującej wyróżniony kierunek będzie zapewnione na okres 2 lat w wysokości 2 mln zł rocznie (przy założeniu obsługi kierunku przez

średnio 30 dydaktyków daje to dodatkowe około 5,5 tys. miesięcznie). Koszt obsługi tej inicjatywy to 50 mln rocznie.

3. Dodatkowe fundusze przewidziane są na wdrażanie wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji

Szacuje się, że środki przeznaczone na ten cel wyniosą nie więcej niż 10% funduszu projakościowego i zostaną przekazane tylko tym uczelniom, które wygrają konkurs ogłoszony przez MNiSW.

4. Finansowanie studiów doktoranckich w uczelniach niepublicznych

Obecnie wśród uczelni niepublicznych tylko 14 ma uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora. Niektóre z nich oferują studia w wielu zakresach, w sumie zaś jest to 25 zakresów oferowanych dla ponad 800 studentów (dane za rok akademicki 2008/2009).

W celu oszacowania skutków finansowych takiej polityki oraz zakładając finansowanie w formie „dotacji stacjonarnej w zakresie studiów doktoranckich” dla tych uczelni, potraktowano je według tych samych zasad jak uczelnie publiczne. Dlatego licząc skutki finansowe skorzystano z danych z lat poprzednich.

Na podstawie danych Departamentu Strategii MNiSW wyliczono, że koszt jednego studenta w latach 2004-2008 wynosił około 10 tys. zł rocznie. Przykładowo uczelnia kształcąca 120 doktorantów otrzymałaby finansowanie w wysokości 1 200 000 zł rocznie.

Przyjmując tę kwotę za bazę planowane dofinansowanie byłoby na poziomie 8 mln rocznie dla danych z roku 2008/2009 i rosłoby przez najbliższe lata (oczekiwanym wskaźnikiem wzrostu liczby doktorantów jest 20% rocznie - przez okres około 3 lat wsparty nową formą stypendiów doktoranckich - jak prezentuje tabela poniżej) proporcjonalnie wraz ze wzrostem liczby studentów w tych uczelniach.

Tabela 8

Cel/Rok	2011	2012	2013
Studia doktoranckie w uczelniach niepublicznych (w tys.)	9 600	11 520	13 824

5. Finansowanie stypendiów doktoranckich „prymusów”

Obecnie stypendia doktoranckie są finansowane przez uczelnie z dotacji stacjonarnej. Ich miesięczna wysokość ustalana jest przez uczelnie prowadzącą studia. Wysokość stypendium doktoranckiego to kwota 1 000 – 1 300 zł miesięcznie.

Obecnie studiuje w Polsce około 31 tys. doktorantów w państwowych i niepublicznych uczelniach, instytutach PAN oraz JBR-ach, z czego tylko około 11 tys. (35%) otrzymuje stypendia. Od kilku lat liczba studiujących nie zmienia się, a trend wskazuje na negatywne zmiany prowadzące do tego, że coraz mniej utalentowanej młodzieży pozostaje na studiach doktoranckich ze względu na wyjątkowo niską wartość stypendiów w porównaniu z zarobkami w innych sektorach osiąganymi zaraz po studiach. Sytuacja ta w porównaniu z ogromnym wzrostem liczby studentów na niższych poziomach studiów (I, II) wskazuje dodatkowo na konieczność interwencji państwa. Istnieje zatem pilna potrzeba zmiany – poprawy jakości poprzez koncentrację doktorantów na pracy naukowej, a zatem finansowanie tych, którzy osiągają wyróżniające wyniki na studiach doktoranckich.

Przy założeniu wprowadzenia dofinansowania dla 30% stypendiów „prymusów”, a więc najlepszych studentów studiów doktoranckich do wysokości 2 tys. miesięcznie przez 10 miesięcy w roku koszt takich zmian to 8 000 zł rocznie na studenta, kwota przewidziana na ten cel wynosić będzie 81 250 tys. zł rocznie. Jest istotne, że założenia przewidują utrzymanie w mocy warunków łączenia pracy zarobkowej z pobieraniem wyższych stypendiów.

Tabela 9

Cel	2011	2012	2013
Stypendia doktoranckie prymusów (w tys.)	81 250	81 250	81 250

Podsumowanie skutków finansowych funduszu projakościowego (tys. zł)

Poniższa tabela ilustruje sumaryczne skutki finansowe wprowadzenia projektowanych zmian legislacyjnych z uwzględnieniem: 20 kierunków studiów uzyskujących rocznie ocenę wyróżniającą PKA, a także 4 dziedzinowo określonych obszarów wiedzy rocznie zidentyfikowanych jako Krajowe Naukowe Ośrodki Wiodące oraz wyróżnienie 30 % studentów studiów doktoranckich specjalnym stypendium dla tzw. „prymusów”.

Tabela 10

w tys. zł

Cel	2011	2012	2013
Wynagrodzenia pracowników KNOW	24 000	48 000	72 000
Stypendia studentów w KNOW	17 000	34 000	51 000
Kierunki wyróżnione przez PKA	50 000	50 000	50 000
Wdrażanie KRK	953	989	1 039
Studia doktoranckie w uczelniach niepublicznych (w tys.)	9 600	11 520	13 824
Stypendia doktoranckie „prymusów”	81 250	81 250	81 250
OGÓŁEM	182 803	225 759	269 113

Inne koszty związane w wdrożeniem celów Założeń, nie ujęte w funduszu projakościowym takie jak:

- zwiększenie aktywności Państwowej Komisji Akredytacyjnej oraz
- funkcjonowanie Krajowej Reprezentacji Doktorantów zostaną uwzględnione w budżecie MNiSW.

MNiSW szacuje, że w latach 2011-2013 budżet PKA zwiększy się realnie o 50% z planowanej na rok 2010 kwoty 7 905,0 tys. zł do 11 857,5 tys. zł. Wsparcie działalności Krajowej Reprezentacji Doktorantów, jako ciała porównywalnego kompetencyjnie do Parlamentu Studentów RP, według szacunków MNiSW będzie kosztowało budżet ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego 240 tys. zł w roku 2011. W kolejnych latach planuje się zwiększanie wartości dotacji o wskaźnik inflacji.

Wprowadzenie regulacji dotyczącej przekazywania dokumentacji przebiegu studiów likwidowanej uczelni do właściwych miejscowo archiwów nie spowoduje dodatkowych obciążeń z tego tytułu dla budżetu państwa. Koszty archiwizowania będą finansowane z majątku likwidowanej uczelni.

Centralny Rejestr Studentów zostanie sfinansowany ze środków strukturalnych UE z programu PO Kapitał Ludzki Priorytet IV Szkolnictwo Wyższe i Nauka - projekty systemowe. Możliwość wsparcia finansowego studentów przez jednostki samorządu terytorialnego nie nakłada nowych obowiązków na te jednostki, lecz stwarza możliwość udzielenia dodatkowego świadczenia w ramach posiadanych przez te jednostki środków finansowych. Coroczny inflacyjny wzrost wypłacanych stypendiów jest zapewniony poprzez wzrost o czynnik inflacji całej dotacji budżetu na szkolnictwo wyższe.

W celu realizacji zmian legislacyjnych w ustawie - Prawo o szkolnictwie wyższym (projekt poselski), dotyczącej przekształcenia kolegiów nauczycielskich, nauczycielskich kolegiów języków obcych i kolegiów pracowników służb społecznych, niezbędne będzie stopniowe przenoszenie środków potrzebnych na ten cel z części oświatowej subwencji ogólnej do części budżetu państwa, której dysponentem jest minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego. Powyższe środki finansowe powinny być przekazywane do dotacji stacjonarnej proporcjonalnie do przejmowanych zadań w wysokości odpowiedniej do kwoty środków finansowych, które były naliczone w części oświatowej subwencji ogólnej dla każdego z kolegiów.

VII. Propozycje rozstrzygnięć i ich uzasadnienie

1. Nowy model zarządzania szkolnictwem wyższym

Proponowane zmiany zmierzają w kierunku stworzenia lepszych warunków funkcjonowania szkół wyższych w Polsce. U ich podstaw leży przekonanie, że potencjał tkwiący w polskich uczelniach powinien być pełniej wykorzystywany poprzez zwiększenie ich autonomii, uwzględnienie instrumentów zarządzania jakością oraz wzmocnienie powiązań uczelni z otoczeniem zewnętrznym.

Liczba szkół wyższych w Polsce wzrosła do 457, ale dużej liczbie szkół nie towarzyszy proces ich różnicowania się i specjalizacji. Świat instytucji akademickich jest natomiast silnie zróżnicowany zarówno wertykalnie (instytucje lepsze i gorsze), jak i horyzontalnie (realizowane misje). Dotychczasowa polityka wobec szkolnictwa wyższego w Polsce ma, po pierwsze, charakter zuniformizowany, w niewielkim stopniu uwzględniający potrzebę zróżnicowania instytucjonalnego. Po drugie, jest ona pasywna, to znaczy ukierunkowana na finansowanie procesualne, w niewielkim stopniu biorąca po uwagę efekty: badań, kształcenia oraz współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Wprowadzane zmiany zmierzają do odejścia od dotychczasowego zarządzania szkolnictwem wyższym na poziomie krajowym oraz instytucjonalnym w kierunku zwiększenia autonomii uczelni o dużym potencjale naukowym i dydaktycznym oraz aktywnej (zadaniowej) polityki rządu.

Zmiana polityki rządu wobec szkolnictwa wyższego będzie dokonana przez:

- (a) zróżnicowanie uczelni według kryterium rzeczywistego charakteru i rzeczywistej jakości prowadzonych przez nie badań i dydaktyki, a nie ich statusu prawnego, na trzy kategorie (będące kategoriami opisowymi): uczelnie elitarne, zdolne do konkurowania z najlepszymi uczelniami w Europie, uczelnie dobrze wpisujące się w rozwój społeczno-gospodarczy regionu i kraju oraz uczelnie zawodowe prowadzące działalność dydaktyczną spełniającą potrzeby lokalne,

- (b) zwiększenie autonomii uczelni w zakresie określania i realizacji ich misji (w tym kształtowania oferty dydaktycznej oraz gospodarowania zasobami materialnymi i niematerialnymi uczelni),
- (c) zwrot w kierunku finansowania zadaniowego (promocji kultury zdobywania środków w drodze konkurencyjnej, otwartej dla uczelni publicznych i niepublicznych),
- (d) zwiększenie nacisku na efekty działalności uczelni, a w szczególności na jakość prowadzonych badań naukowych i dydaktyki, oraz powiązanie uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym.

Prezentowane założenia mają na celu:

- o projakościowe finansowanie szkół wyższych;
- o poprawę jakości kształcenia;
- o lepsze wykorzystanie potencjału badawczego i dydaktycznego polskich uczelni;
- o integrację uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym – tworzenie regionów wiedzy;
- o stworzenie mechanizmu wyłaniania krajowych naukowych ośrodków wiodących;
- o umożliwienie zmian w ustroju uczelni publicznej;
- o optymalizację sposobu funkcjonowania organizacji przedstawicielskich i kontrolnych.

Rozwiązania dotyczące wyższego szkolnictwa artystycznego ze względu na jego specyfikę zostaną wypracowane do 15 listopada 2009 r.

A. Projakościowe finansowanie szkół wyższych

Obecny system finansowania szkolnictwa wyższego z budżetu państwa oparty jest na dotacji stacjonarnej (która pochłania ponad 80 % wszystkich środków), dotacji przeznaczonej na pomoc materialną oraz funduszu inwestycyjnego. Dotacja stacjonarna dzielona jest między uczelnie publiczne według algorytmu określonego rozporządzeniem ministra. Fundusz przeznaczony na pomoc materialną w części wypłat przeznaczonych na stypendia wypłacany jest studentom zarówno uczelni publicznych, jak też niepublicznych. Fundusz inwestycyjny przeznaczony jest dla uczelni publicznych.

Na obecnym etapie reformowania szkolnictwa wyższego proponuje się:

1. Pozostawienie dotychczasowego systemu finansowania uczelni publicznych (dotacja stacjonarna, fundusz pomocy materialnej i fundusz inwestycyjny).
2. Coroczną waloryzację wydatków budżetu państwa w części dotyczącej i nie dotyczącej wynagrodzeń co najmniej o średnioroczny wskaźnik wynagrodzeń w państwowej sferze budżetowej oraz odpowiedni wzrost cen towarów i usług (zgodnie z art. 93 ust. 1, 2 ustawy PSW).
3. Niezbędny wzrost finansowania szkolnictwa wyższego, który uruchomi konieczne projakościowe zmiany w szkolnictwie wyższym, w postaci „funduszu projakościowego”. Przewiduje się wzrost realny dotacji stacjonarnej w 2011 roku (po uwzględnieniu czynnika inflacji) nie mniej niż o 2,5% (przy założeniu ponad 2,5% wzrostu PKB w 2011 r.). Środki na projakościowe finansowanie uczelni nadzorowanych przez innych ministrów będzie przekazywał Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Środki te nie będą ujmowane w budżetach innych ministrów.

4. Zmianę algorytmu dystrybucji dotacji stacjonarnej między publiczne uczelnie wyższe. Kwota dotacji stacjonarnej pozostanie jedynie waloryzowana o czynnik inflacji (bazą będzie rok 2010). Przeznaczona ona będzie na zachowanie ciągłości pracy uczelni, a przede wszystkim na waloryzację płac i stypendiów dla studentów. Dystrybucja dotacji stacjonarnej będzie oparta o zmodyfikowany algorytm podziału wzmacniający wpływ mierzalnych efektów pracy uczelni na wysokości przyznawanej dotacji.

Coroczny wzrost kwoty finansowania szkolnictwa wyższego (jak zdefiniowane w punkcie 3) tworzyć będzie „fundusz projakościowy” przeznaczony przede wszystkim na finansowanie jednostek organizacyjnych szkolnictwa wyższego najwyższej jakości. Oddziaływać to będzie motywacyjnie na poprawę jakości kształcenia, większe zaangażowania pracowników akademickich w ich badania naukowe i dydaktykę oraz większe zaangażowanie studentów i doktorantów w uzyskiwanie wyższych osiągnięć podczas studiów.

Przepisy dotyczące finansowania szkolnictwa wyższego nie będą naruszały zasad udzielania pomocy publicznej.

Podział „funduszu projakościowego”

Istotną cechą proponowanego wzrostu finansowania w formie funduszu projakościowego jest jednoznaczne zdefiniowanie przeznaczenia tych środków. Kwota „funduszu projakościowego” dzielona więc będzie między następujące zadania:

- a. finansowanie jednostek organizacyjnych uczelni publicznych i niepublicznych w ramach dziedzinowo określonych obszarów wiedzy, które uzyskają status Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących, w tym finansowanie dodatku do płac osób zatrudnionych i elitarne stypendia dla studentów i doktorantów,
- b. finansowanie jednostek organizacyjnych uczelni publicznych i niepublicznych posiadających ocenę wyróżniającą oferowanego kierunku studiów w opinii Państwowej Komisji Akredytacyjnej,
- c. wdrażanie wewnętrznych systemów zapewniania jakości kształcenia oraz Krajowych Ram Kwalifikacji, o ile w znaczącym stopniu wpływają na proces poprawy jakości kształcenia w danej jednostce, bez względu na status prawny uczelni,
- d. finansowanie studiów doktoranckich w uczelniach niepublicznych – jako najlepszych uczelniach tego sektora,
- e. stypendia doktoranckie „prymusów” dla 30% najlepszych doktorantów studiujących w systemie studiów finansowanych z budżetu państwa w uczelniach publicznych i niepublicznych.

Środki pieniężne pochodzące z „funduszu projakościowego” przeznaczone na finansowanie wskazane w wyżej wymienionych punktach a. i c. otrzymywać będą jednostki organizacyjne uczelni na podstawie wyników konkursów ogłaszanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Tryb, kryteria i zasady przeprowadzania konkursów określi Minister w drodze rozporządzenia.

Sposób podziału „funduszu projakościowego” na wyżej wymienione zadania zależeć będzie od następujących czynników:

- Status KNOF przyznawany w drodze konkursu uzyskiwać będą rocznie 3 najlepsze w skali kraju jednostki organizacyjne uczelni;
- PKA rocznie przyznawać będzie nie więcej niż 25 ocen wyróżniających;

- Dofinansowanie na wdrożenie KRK otrzymywać będą w drodze konkursu tylko te jednostki organizacyjne uczelni, które przeprowadzą rzetelną restrukturyzację organizacyjną i programową zgodną z celami KRK;
- Tylko najlepsze uczelnie niepubliczne, które inwestują w rozwój naukowy własnej kadry i posiadają uprawnienia do prowadzenia studiów doktoranckich uzyskają finansowanie tych studiów, o ile co najmniej 2 kierunki studiów w tej uczelni nie uzyskają oceny negatywnej PKA;
- 30% najlepszych studentów studiów doktoranckich otrzyma dodatek do stypendiów w wys. 800 zł.

Minister w drodze rozporządzenia określi zasady i sposób podziału „Funduszu projakościowego” pomiędzy 5 wymienionych wyżej zadań.

Minister określi też w drodze rozporządzenia sposób podziału funduszy przez jednostki organizacyjne uczelni, które uzyskały status KNOW oraz ocenę wyróżniającą PKA na finansowanie dodatku do płac osób zatrudnionych w danej jednostce oraz elitarnych stypendiów dla studentów i doktorantów (KNOW). Zasadą podziału będzie zachowanie autonomii uczelni i jej organów w rozstrzyganiu o grupie pracowników uzyskujących specjalny dodatek do pensji za wysoką jakość badań i dydaktyki, zatrudnionych w jednostce organizacyjnej uczelni, która uzyskała status KNOW lub ocenę wyróżniającą PKA. Kryteria finansowania studentów i doktorantów studiujących w KNOW, do których adresowany będzie dodatek do stypendiów, określa autonomicznie organy tej uczelni.

Zmiana algorytmu finansowania dotacji stacjonarnej

Obecny algorytm podziału (stanowiący treść rozporządzenia Ministra) jest sumą w dużej mierze niezależnych (zawsze dodatnich) 7 składników ważonych dla różnych grup uczelni. Jego cechą charakterystyczną jest wyliczanie proporcji w stosunku do ogólnej liczby, jaką dana jednostka w grupie uczelni obsługuje w następujących aspektach:

- 1) liczby studentów,
- 2) liczby pracowników,
- 3) liczby grantów badawczych,
- 4) liczby uprawnień do nadawania stopnia doktora i doktora habilitowanego,
- 5) liczby studentów i uczestników studiów doktoranckich, wyjeżdżających/przyjeżdżających na okres co najmniej jednego semestru,
- 6) współczynnika zrównoważonego rozwoju jako funkcji mnożenia liczby studentów przez liczbę pracowników,
- 7) wysokości dotacji poprzedniego roku mnożonej przez tzw. stałą przeniesienia (obecnie 0,7).

Algorytm oparty o zasady podziału, będący sumą niezależnych ważonych proporcji w stosunku do ogólnej liczby w danej grupie uczelni, charakteryzuje:

- małą wrażliwość na zmiany wartości parametrów użytych do wyliczeń dotacji przy dużej wartości stałej przeniesienia;
- niezależność wielu składników sumy niewystarczająco odzwierciedla wartości parametrów/zmiennych formuły w ostatecznie wyliczonej kwocie dotacji. Oto jeden przykład oparty o składnik „liczba grantów”. W danej grupie uczelni, uczelnia zatrudniająca dużą liczbę kadry i uczelnia zatrudniająca znacznie mniejszą liczbę kadry w przypadku otrzymania tej samej liczby grantów otrzymuje tę samą część poprzedniej dotacji (bo jest to np. 100 grantów spośród 1000 uzyskanych w danej grupie uczelni). Chyba bezdyskusyjnie, uczelnia z dużo większym potencjałem kadrowym, uzyskująca te same wyniki (jak mniejsza

jednostka) nie powinna być premiowana na tym samym poziomie. Tym bardziej, że stała przeniesienia już zapewnia konserwację wysokości dotacji, a dodatkowo składniki algorytmu dotyczące kadry już premiuje jej istnienie w takiej uczelni.

- Składnik dotyczący badań powinien odnosić się do potencjału kadrowego finansowanej jednostki. Podobne obserwacje i zastrzeżenia można konstruować dla innych składników obecnego algorytmu. W szczególności do braku efektywnego mechanizmu łączącego liczbę studentów z liczbą kadry zatrudnionej w danej uczelni – dwóch najważniejszych składników algorytmu. Obecne mnożniki kosztochłonności użyte w formule służą jedynie do podkreślenia różnic między domniemanymi kosztami kształcenia studenta na różnych kierunkach i są stałe dla całej grupy uczelni.
- Szczególne zastrzeżenia budzi składnik tzw. zrównoważanego rozwoju. Otóż definicja ta nie dość, że jest proporcją całości, to oparta jest na czynniku będącym mnożeniem liczby studentów przez liczbę pracowników (pierwiastek kwadratowy). Wystarczy zauważyć, że uczelnia z ogromnie rozbudowaną kadrą i małą liczbą studentów otrzymuje tę samą wielkość tego składnika co uczelnia z dużą liczbą studentów a prawie bez kadry (minima kadrowe), co wynika z przemienności mnożenia. Wyrażenie tak skonstruowane nie odróżnia radykalnie różnych proporcji między użytymi zmiennymi.
- Kolejne zastrzeżenia budzi składnik uprawnień – jego wielkość mało się zmienia dla wielu uczelni na przestrzeni lat (a jeśli tak nie jest to rodzi się pytanie, czy ten składnik nie powoduje mnożenia podobnych uprawnień w celu jego zwiększenia). Można domniemywać, że jest to kolejny element formuły podziału konserwujący poziom dotacji.

Proponowane zmiany w tym zakresie obejmują modyfikacje eliminujące sformułowane zastrzeżenia przy jednoczesnym zachowaniu roli algorytmu – pozostanie on nadal algorytmem podziału. Jednoznaczne wyodrębnienie składników w zależnych od wielkości i jakości działalności jednostki finansowanej w połączeniu z jej potencjałem kadrowym i studenckim, przy zachowaniu „gładkiego” przejścia z kwoty przyznawanej z roku na rok na działalność stacjonarną będą służyć bardziej ukierunkowanemu podziałowi według kryteriów jakości. Skutki tych modyfikacji w połączeniu z istnieniem funduszu projakościowego po raz pierwszy stworzą stymulujące warunki do rozwoju najlepszych akademickich ośrodków w kraju.

Zmiany dotyczące zasad podziału dotacji, o których mowa w art. 94 ust. 1 pt 1 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, zostaną szczegółowo określone w akcie wykonawczym do ustawy.

Uzasadnienie

W bliższej i dalszej przyszłości szkolnictwo wyższe będzie miało bardzo istotny wpływ na rozwój społeczeństwa wiedzy, społeczeństwa twórczego i innowacyjnego, co bezpośrednio przełoży się na rozwój gospodarczy kraju. Finansowanie szkolnictwa wyższego i badań naukowych jest inwestycją w kapitał ludzki, inwestycją, która powinna mieć priorytet społeczny ze względu na wysoki, choć długoterminowy zwrot. Szacuje się, że w krajach, gdzie nakłady na szkolnictwo i naukę są już wysokie, zwiększenie nakładów o 0,1% PKB prowadzi w dłuższej perspektywie (15-30 lat) do wzrostu PKB o ok. 1,5%.

Istnienie ścisłego związku wysokiej jakości oferty dydaktycznej uczelni z dużą aktywnością naukową jej pracowników jest często wymienianą cechą światowych wiodących ośrodków akademickich. Stworzenie warunków dla wzrastających trendów w tych obu aspektach działalności polskich uczelni akademickich wymaga **niezwłocznej zmiany zasad finansowania** tych jednostek.

Utrzymanie dotychczasowego systemu finansowania uczelni publicznych (plus waloryzacja zgodnie z art. 93 ustawy) są silnie uzasadnione celowością zachowania ciągłości pracy tych uczelni w obliczu niżu demograficznego. Jeśli jednak przyjmujemy, że ogólna liczba studentów studiów stacjonarnych

uczelnia publicznych (finansowanych z budżetu państwa) nie będzie wzrastać, a dofinansowanie tych uczelni w części dotyczącej wskaźnika inflacji zarówno w wydatkach osobowych, jak i nieosobowych będzie rocznie waloryzowane o ten wskaźnik, spowoduje to jedynie nieznaczny wzrost kosztów przypadających na jednego studenta i nie zaktywizuje uczelni do wprowadzania zmian projakościowych. Aby uruchomić rywalizację między uczelniami i ich jednostkami organizacyjnymi, w trosce o podwyższenie jakości proponuje się odpowiednią zmianą algorytmu przyznawania dotacji stacjonarnej oraz przeznaczenie całej kwoty wzrostu nakładów na szkolnictwo wyższe (poza waloryzacją) na stworzenie dotacji „projakościowej”, której wdrożenie uruchomi potrzebne procesy motywacyjne.

Chociaż nastąpił systematyczny wzrost finansowania w ostatnich 3 latach, jednak nie przekłada się on na wyniki pracy naukowo – dydaktycznej kadry akademickiej, a jedynie na zwiększenie finansowania zależne od nieograniczonego wzrostu liczby studentów bezpłatnych oraz wzrostu zatrudnionej kadry. I tak wysokość dotacji stacjonarnej w 2007 roku wynosiła 6,60 mld zł, w 2008 roku 6,73 mld, a w 2009 roku 7,23 mld. Zwyżki te jednak nie stanowią punktu zwrotnego w systemie szkolnictwa wyższego, jeśli wziąć pod uwagę bardziej dynamiczny wzrost liczby studentów niż pracowników. Istnieje zatem dobrze uzasadniona potrzeba kontynuacji wzrostu, jednak znacznie przyspieszonego, w celu szybkiego osiągnięcia konkretnych wyników. Oczekuje się, że w efekcie przełoży się to na zwiększenie finansowania sektora przez podmioty pozabudżetowe w następnych latach. Nauka w Polsce powinna być w większym stopniu dofinansowywana przez gospodarkę (obecnie tylko 1/3 środków na B+R pochodzi z inwestycji pozabudżetowych, podczas gdy w EU 2/3), ale aby osiągnąć ten cel, **wartość wyników naukowych, a zatem i dydaktycznych, musi wzrosnąć w ocenie inwestorów i sektora gospodarczego.**

Pomimo kwotowego wzrostu finansowania części 38 nadal jedną z przyczyn obecnego stanu sektora nauki i szkolnictwa wyższego jest niskie, w porównaniu z innymi krajami, finansowanie szkolnictwa wyższego. To pociąga za sobą niekonkurencyjne wynagrodzenia pracowników uczelni wyższych, a co za tym idzie, brak wystarczającej liczby nauczycieli akademickich do zaspokojenia minimalnych potrzeb kadrowych wobec szybko rosnących potrzeb edukacyjnych w kraju. Efektem tej sytuacji jest powszechne zjawisko wieloetatowości. Wieloetatowość to koncentracja czasu pracownika na zadaniach kształcenia w wielu ośrodkach (nie zawsze na najwyższym poziomie), z częstym odstąpieniem od systematycznej kontynuacji lub po prostu porzuceniem pracy naukowej. Zjawisko to wpływa negatywnie na poziom badań naukowych i kształcenia, bowiem tylko silny związek między nauką i programami studiów stanowi o całokształcie pracy i jakości uczelni. Koncentracja na pracy naukowo-dydaktycznej jest warunkiem koniecznym do osiągnięcia wyników naukowych na światowym poziomie.

Zatem istnieje, jak nigdy wcześniej, **pilna potrzeba stworzenia efektywnych uwarunkowań** dla eliminacji patologicznego wieloetatowego zatrudnienia. Przedłożone założenia zmian zawierają zaostrzone zasady proceduralne zatrudniania na wielu etatach, jednak muszą one być uzupełnione dodatkowym finansowaniem za jakość.

Jest ogromna różnica jakościowa między równomiernym dofinansowaniem wszystkich jednostek a ukierunkowanym, selektywnym dofinansowaniem najlepszej kadry naukowo-dydaktycznej i najzdolniejszych studentów. To ten znaczący, skokowo wyższy poziom wsparcia pochodzący z funduszu projakościowego pozwoli **na uzasadnione zwiększenie oczekiwań** od sektora nauki i szkolnictwa wyższego. A więc tylko systematyczny wzrost realnego finansowania o nie mniej niż 2,5%, w ścisłym powiązaniu z mierzalnymi efektami takiej dodatkowej alokacji środków z budżetu państwa, zapewni możliwość stworzenia mechanizmów projakościowego sterowania.

Najbardziej „projakościowy” charakter ma koncepcja finansowania Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW). Stopniowe wyłanianie KNOW-ów na bazie rzetelnych konkursów

pozwoli na selektywne, ale znaczące dofinansowanie najlepszych jednostek uczelnianych w kraju. Jest to uzasadnione tym, że państwo powinno stwarzać najlepsze warunki pracy, płacy i studiów tym jednostkom, które w skali kraju są najlepsze, bowiem to właśnie w nich następuje najpoważniejsza koncentracja kapitału naukowego naukowców, doktorantów i studentów. Taki system pozwoli też na to, aby jednostki organizacyjne uczelni, które wysoko oceniają swój potencjał naukowy, zwiększały go jeszcze zatrudniając najwybitniejszych naukowców z kraju i z zagranicy. Dla najwybitniejszych maturzystów będzie to też sygnałem, gdzie w skali kraju są realizowane studia najwyższej jakości i stworzone najlepsze warunki studiowania – również finansowe.

W roku 2011 pierwszy konkurs wyłoni 4 KNOW-y w pierwszej grupie obszarów wiedzy, zapewniając finansowanie dla KNOW-a w wysokości 10 250 tys. zł rocznie przez okres 5 lat. Przewiduje się, że kolejne konkursy będą ogłaszane corocznie z podobnym skutkiem; wyłaniając kolejne 3 KNOW w innej grupie obszarów wiedzy. Proces wyłaniania KNOW-ów na tych zasadach ma być kontynuowany przez 5 lat, po czym nie tylko procedura, ale też osiągnięte efekty podlegać będą ewaluacji.

Kwoty przyznane KNOW w wysokości 6 000 tys. zł będą przeznaczone na dodatkowe wynagrodzenia dla pracowników naukowych zatrudnionych w wyróżnionych jednostkach. Zasady przyznawania zwiększonych dodatków do płac określą autonomicznie organy jednostki organizacyjnej uczelni.

Dodatkowe fundusze planowane są też na specjalne elitarne stypendia dla studentów i doktorantów, którzy studiować będą w jednostkach organizacyjnych uczelni, które uzyskają status KNOW. Zakładając średnią liczbę 50 finansowanych doktorantów w każdej jednostce, wysokość stypendiów doktoranckich 4 tys. zł miesięcznie oraz średnią liczbę 150 wyróżniających się wynikami studiów studentów niższych stopni wspieranych stypendiami 1,5 tys. zł miesięcznie, rodzi to coroczne skutki finansowe w wysokości około 4 250 tys. zł dla każdego KNOW-a.

Fundusze te zdobyte konkurencyjnie mają zapewnić unikatowe w skali kraju warunki finansowe dla rozwoju najlepszych, tak aby stawali się jeszcze bardziej konkurencyjni nie tylko w kraju, ale też w Europie i świecie. Podobnie jak w wielu dziedzinach gospodarki konkurencyjność jest dźwignią postępu, tak i w nauce konkurencyjność mobilizuje i prowadzi do znacznego wzrostu jakości wyników badań.

Wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji (KRK) w ciągu najbliższych lat wymaga radykalnie innego podejścia do budowy i realizacji programów kształcenia. Istota zmiany polega na ortogonalnym podejściu do oceny wyników uczelni w zakresie nauczania - nie ilość ukończonych kursów przez absolwenta, lecz wiedza i umiejętności nabyte w trakcie studiów stają się centrum programowym uczelni. Realizacja koncepcji KRK wymaga czasu, strategicznego „przestawienia” kadry naukowo-dydaktycznej na inne podejście do budowy programów nauczania oraz dużo ściślejszej horyzontalnej współpracy między autorami poszczególnych przedmiotów studiów i przyszłymi pracodawcami. Uczelnie, które wykażą się osiągnięciami we wdrażaniu takiego nowatorskiego zarządzania programami i uzyskają w drodze konkursu na ten cel specjalne finansowanie, staną się przykładami dobrej praktyki („*best practice*”) dla innych, które powinny korzystać z tych dobrych, odpowiednio popularyzowanych wzorców.

Zasada dodatkowego finansowania najwyższej jakości kształcenia zgodnie z dyrektywami KRK stworzy też mechanizm stymulujący kształtowanie nowej jakości oferty edukacyjnej dla krajowych i zagranicznych studentów.

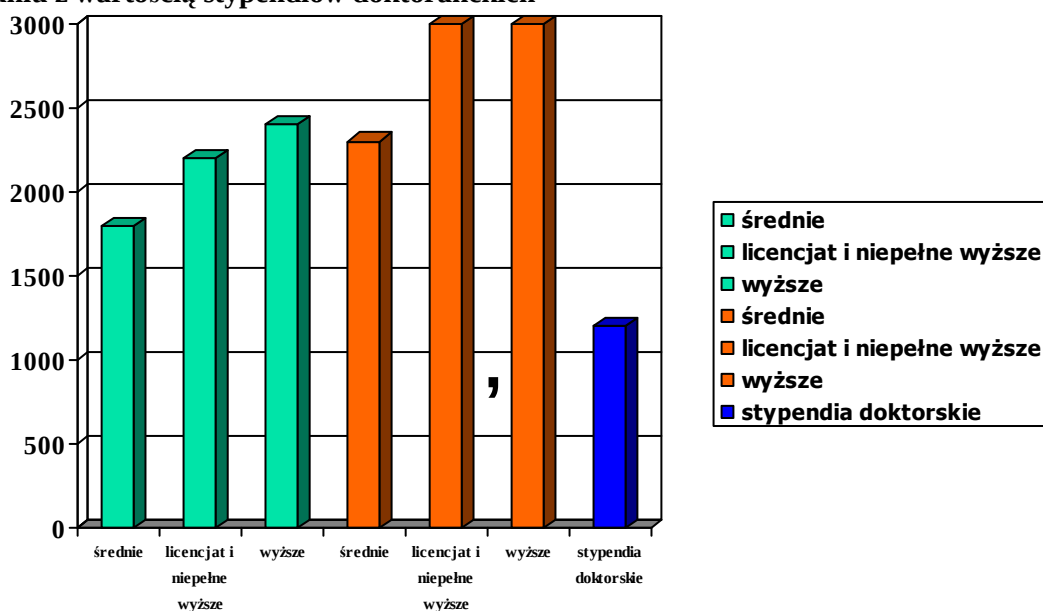
Państwowa Komisja Akredytacyjna (PKA) skupi się bardziej niż dotąd na efektach kształcenia i ich zgodności z misją uczelni, powiązaniu działalności dydaktycznej z działalnością naukową, ocenie efektów działalności dydaktycznej przez pracodawców. Implementacja KRK nie jest łatwa, nie da się w całości algorytmicznie zapisać, wymaga współpracy z pracodawcami, a co najistotniejsze (i

najtrudniejsze) - zerwania z tradycyjnym, wertykalnym podejściem do oferowanych przedmiotów/kursów. Dlatego uzasadnione jest finansowe premiowanie jednostek **otrzymujących wyróżniającą ocenę** PKA dla oferowanych kierunków. W Polsce funkcjonuje 138 uczelni publicznych (wraz z uczelniami katolickimi), w tym 35 publicznych wyższych szkół zawodowych (PWSZ); łącznie uczelnie w ramach podstawowych jednostek organizacyjnych (wydział ewentualnie instytut) **prowadzą 1692 kierunki studiów**. Według danych z PKA w 2007 roku wyróżniono jedynie 11 wydziałów prowadzących kierunki studiów, wszystkie w uczelniach publicznych, w 2008 roku - 7 wydziałów otrzymało oceny wyróżniające i to także tylko w uczelniach publicznych.

Zakłada się, że PKA wyłoni corocznie nie więcej niż **25 kierunków o najwyższej jakości** kształcenia studentów spośród jednostek uczelni zarówno publicznych, jak i niepublicznych w wybranych dziedzinach. Dodatkowe finansowanie jednostki oferującej wyróżniony kierunek będzie zapewnione na okres 3 lat w wysokości 2 mln zł rocznie. Kryteria oceny i tryb pracy PKA zostaną dostosowane do nowych zadań. Dzięki temu PKA poza funkcją akredytacyjną pełnić będzie w większym stopniu funkcje ewaluacyjne.

Jednym z najpoważniejszych problemów polskiej nauki i szkolnictwa wyższego są niskiej wartości stypendia doktoranckie. Prowadzi to do odejścia z sektora najbardziej utalentowanych osób, które otrzymują znacznie wyższe wynagrodzenie od obecnie przysługujących im stypendiów. Niżej przedstawiony wykres ilustruje wynagrodzenia w pierwszym roku pracy zawodowej absolwentów szkół średnich i studiów wyższych w porównaniu z wartością stypendiów doktoranckich. Na poziomie pracownika szeregowego (kolor zielony) – tytuł magistra wiąże się z wynagrodzeniem w wysokości 2400 zł, a na poziomie specjalisty (kolor czerwony) z wykształceniem wyższym i niepełnym wyższym wynagrodzenie jest na tym samym poziomie – 3 000 zł. Spektakularne jest, że stypendia doktoranckie obecnie są niższej wartości nie tylko w porównaniu do wynagrodzeń absolwentów studiów zatrudnionych na stanowiskach specjalistów lub pracowników szeregowych, ale także, co jest szczególnie demobilizujące – stypendia te są niższe w porównaniu do wynagrodzeń na stanowisku pracownika szeregowego z wykształceniem średnim lub niepełnym średnim.

Wykres 7. Mediana wynagrodzeń osób ze stażem pracy nie przekraczającym 1 roku w porównaniu z wartością stypendiów doktoranckich

Źródło: Na podstawie Ogólnopolskiego Badania Wynagrodzeń Sedlak & Sedlak w 2008 roku.

Pozostawienie zatem stypendiów poza znaczącym wzrostem ich wartości (o 800 zł) z Funduszu projakościowego oddziaływać będzie demobilizująco na utalentowanych absolwentów studiów wyższych, którzy znajdą zatrudnienie poza sektorem nauki i szkolnictwa wyższego za znacząco wyższą płacę. Dlatego zbudowanie dobrych perspektyw przynajmniej dla 30 % najzdolniejszych doktorantów zachęci najlepszych z nich do dalszych studiów, a to właśnie oni będą trzonem nauki polskiej za kilka lat.

Kolejnym, poważnym problemem w finansowaniu szkolnictwa wyższego, na co zwracają uwagę eksperci OECD, BS i KE jest nierówne traktowanie sektora publicznego i niepublicznego. O ile na obecnym etapie nie jest możliwe doprowadzenie do pełnego zrównania obu sektorów w zakresie finansowania studiów stacjonarnych, to przedstawione propozycje otwierają ścieżkę dochodzenia do zrównania tego finansowania. Następuje to poprzez otwarcie konkursów na uzyskanie statusu KNOW i na wdrażanie Krajowych Ram Kwalifikacji, do których uczelnie i ich jednostki organizacyjne będą miały równy dostęp bez względu na sektor, który reprezentują. Podobnie niezależnie od sektora będą finansowane te kierunki studiów, które otrzymają ocenę wyróżniającą PKA. Znaczące zmiany wprowadzi również finansowanie najlepszych uczelni niepublicznych w zakresie prowadzonych przez nie studiów doktoranckich, a także dofinansowanie stypendiów doktoranckich dla 30% „prymusów”. Ważne jest, że uczelnia niepubliczna, która uzyska co najmniej 2 oceny negatywne PKA, straci prawo do finansowania studiów doktoranckich. Studia doktoranckie w uczelniach niepublicznych finansowane będą według tych samych zasad i wskaźników jak studia doktoranckie w uczelniach publicznych.

Celem tych zmian jest stopniowe przekierunkowywanie finansowania z budżetu państwa uczelni publicznych, bez względu na jakość ich oferty badań i kształcenia na rzecz zwiększonego finansowania najlepszych – również spośród uczelni niepublicznych. Obecny stan budżetu państwa nie pozwala na finansowanie na równych zasadach uczelni obu sektorów.

Projakościowe finansowanie szkół wyższych za pomocą specjalnej dotacji celowej stanowi zasadniczą część proponowanych zmian. Drugą, nie mniej ważną częścią jest zmiana algorytmu finansowania dotacji stacjonarnej, który w większym stopniu oddziaływać będzie również projakościowo na finansowanie szkolnictwa wyższego. W algorytmie służącym rozdziałowi tej dotacji wprowadzona zostanie większa waga wskaźników jakościowych, zmniejszona zostanie stała przeniesienia, a liczba studentów powiązana będzie z liczbą kadry w sposób dający możliwość bardziej zobiektywizowanego jej finansowania. Ważne jest, że liczba studentów finansowanych na podstawie dotacji stacjonarnej nie będzie wzrastać w skali kraju, a minister będzie miał prawo podejmować decyzje o zwiększeniu limitów studentów danej uczelni, o ile w innej uczelni nastąpi ich spadek. Decyzje te minister podejmować będzie mając na uwadze następujące kryteria:

- jakość studiów, określoną na podstawie opinii PKA,
- strukturę studiów w Polsce, z uwzględnieniem kierunków priorytetowych dla rozwoju kraju,
- lokalizację uczelni, z uwzględnieniem równomiernego dostępu do studiów bezpłatnych we wszystkich regionach kraju.

Wprowadzone kryteria zapewnią równy dostęp do studiów bezpłatnych.

Limitowanie według roku 2010 liczby studentów studiów bezpłatnych służyć ma utrzymaniu zróżnicowanej oferty kształcenia zarówno w uczelniach publicznych, jak i niepublicznych.

Zasady i tryb podejmowania tego typu decyzji określi minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego w drodze rozporządzenia. Decyzje w sprawie zwiększenia limitów studentów podejmuje

minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego, a w przypadku uczelni nadzorowanych przez innych ministrów – ministrowie wskazani w art. 33 ust. 2 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego.

Ewentualne stopniowe zmniejszenie liczby studentów studiów bezpłatnych w określonych uczelniach publicznych doprowadzi do zwiększenia nakładów państwa przypadających na jednego studenta i chociaż trudno tu będzie o skokowy wzrost, to w systemie promującym wyższe finansowanie najlepszych istnieje uzasadnione prawdopodobieństwo, że Polska nie będzie tracić rodzimych talentów i stanie się atrakcyjnym krajem dla wybitnych studentów z zagranicy.

Dotacja stacjonarna, stanowiąca około 80% dotacji budżetowej na szkolnictwo wyższe, w dużej mierze przeznaczona jest na zachowanie ciągłości pracy uczelni - zatem utrzymanie jej na dotychczasowym poziomie (+ rewaloryzacja) jest silnie uzasadnione.

Przesuwanie proponowanych zmian na kolejne lata ze względu na obecne, niekorzystne uwarunkowania ekonomiczno-gospodarcze **spowoduje zapaść niezmiernie trudną do odrobienia** w przyszłości. Wiele krajów właśnie teraz podejmuje bardzo konkretne kroki w celu zapewnienia finansowania tego najważniejszego sektora społecznego – rozwoju kapitału ludzkiego.

Podsumowując, ewentualny brak projektowanego wzrostu finansowania w kolejnych latach doprowadzi do:

- rzeczywistej utraty zdolności dołączenia do światowych elit naukowych podczas gdy na odbudowę kapitału naukowego kraju potrzeba minimum 12-15 lat,
- stagnacji w zmianach kształcenia – absolwenci z dyplomami, ale bez zdolności szybkiej adaptacji dla potrzeb pracodawców,
- braku przygotowania do produktywnego udziału w gospodarce innowacyjnej, która jest motorem rozwoju gospodarczego reszty świata.

Zaniechanie proponowanych zmian finansowania, bez kroków zapewniających stabilny, systematyczny wzrost zaangażowania środków publicznych na przestrzeni kilku lat spowoduje znaczne pogłębienie przepaści między polskimi ośrodkami akademickimi a ich zagranicznymi odpowiednikami.

B. Poprawa jakości kształcenia

Polskie szkolnictwo wyższe jest słabo zróżnicowane i mało konkurencyjne pod względem oferty dydaktycznej. Wynika to w znacznym stopniu z ograniczeń narzuconych w sferze dydaktyki przez zdefiniowane dla każdego kierunku standardy kształcenia. Te ograniczenia zostaną osłabione wobec uczelni o największym potencjale dydaktycznym, a ocena kształcenia, wraz z wprowadzeniem w życie Krajowych Ram Kwalifikacji, zostanie przeniesiona z oceny procesu na ocenę efektów kształcenia.

W tym celu przewiduje się następujące zmiany:

Podstawowe jednostki organizacyjne uczelni posiadające uprawnienia habilitacyjne będą mogły samodzielnie określać i uruchamiać kierunki studiów. Ich programy będą wyłączone z obowiązkowych standardów kształcenia określonych rozporządzeniem ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego. Warunkiem będzie zdefiniowanie efektów kształcenia zgodnie z

ogólnymi zasadami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji. Możliwość swobodnego tworzenia kierunków nie będzie dotyczyła zawodów regulowanych, w tym regulowanych zawodów medycznych.

- o Pozostałe podstawowe jednostki organizacyjne uczelni, nieposiadające uprawnień habilitacyjnych, będą mogły uruchomić kierunek studiów zgodnie z zasadami zdefiniowanymi dla kierunków studiów w Krajowych Ramach Kwalifikacji po uzyskaniu zgody ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, poprzedzonej opinią Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- o Uczelnie będą mogły samodzielnie otwierać nowe kierunki studiów pod warunkiem, że posiadają odpowiednie uprawnienia habilitacyjne.
- o Uczelnie będą zobowiązane do doskonalenia uczelnianego systemu zapewnienia jakości kształcenia. Ukierunkowanie oceny jakości kształcenia na sprawdzanie, w jakim stopniu proces edukacyjny gwarantuje osiągnięcie założonych celów. W tym celu skład PKA zostanie rozszerzony o przedstawicieli pracodawców.
- o PKA, pozostając instytucją niezależną od administracji rządowej (co dodatkowo podkreśli zmiana jej nazwy z Państwowej na Polską Komisję Akredytacyjną) będzie pełnić funkcję niezależnej instytucji o kompetencjach kontrolnych nad jakością kształcenia.
- o PKA będzie miała obowiązek przekazywania wydawanych opinii dotyczących jakości kształcenia, a także opinii dotyczących wniosków o nadanie uprawnień do prowadzenia kierunku studiów nie tylko Ministrowi Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ale również do wiadomości ministrów związanych merytorycznie z kierunkami studiów i ministrów nadzorujących uczelnie.
- o PKA będzie współpracować z branżowymi komisjami akredytacyjnymi, a także z Krajową Radą Akredytacyjną Szkolnictwa Medycznego.
- o Wprowadzone zostaną dwa rodzaje oceny jakości kształcenia przez PKA: ocena programowa (dotyczy kierunków studiów) oraz ocena instytucjonalna (dotyczy podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni).
- o Decyzja ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w oparciu o negatywną oceną jakości kształcenia PKA będzie skutkowała wstrzymaniem rekrutacji na negatywnie ocenionym kierunku. Uczelnie będą miały obowiązek naprawienia stwierdzonych uchybień w ciągu 12 miesięcy, co będzie weryfikowane przez PKA. W przypadku nienaprawienia uchybień uprawnienia do prowadzenia studiów wygasną automatycznie, pierwszego dnia po upływie terminu.
- o Zmianę przepisów dotyczących sprawowania przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego nadzoru nad uczelniami niepublicznymi, a w szczególności wprowadzenie przepisu, że niezrealizowanie zaleceń pokontrolnych może stanowić podstawę do stwierdzenia rażącego naruszenia przepisów prawa powszechnie obowiązującego.
- o Wprowadzenie zmian w minimach kadrowych na pierwszym stopniu kształcenia w postaci możliwości zastąpienia jednego profesora albo doktora habilitowanego dwoma doktorami. Zmiany te będą mogły dotyczyć jedynie 50% samodzielnej kadry akademickiej dającej uprawnienia na określonym kierunku.

- o Wprowadzenie ustawowo określonych ramowych reguł kształcenia na studiach podyplomowych.
- o Wprowadzenie równoważności pozytywnej oceny międzynarodowej agencji akredytacyjnej z akredytacją PKA.
- o Uzupełnienie katalogu sankcji nakładanych przez ministra wobec uczelni niepublicznych prowadzących działalność niezgodną z przepisami prawa, statutem lub pozwoleniem (art. 37 ustawy - PSW) o możliwość nakładania kary pieniężnej.

Uzasadnienie:

Standardy kształcenia – wprowadzone w trosce o zachowanie jakości kształcenia – znacząco ograniczyły autonomię uczelni w sferze tworzenia autorskich, innowacyjnych, a przede wszystkim interdyscyplinarnych kierunków studiów. Uczelnie, nawet te o najwyższym statusie, nie mają obecnie możliwości szybkiego dostosowywania oferty dydaktycznej do zmieniających się potrzeb rynku pracy. Mogą prowadzić kierunki z listy ustalonej przez Ministra (118 kierunków) według standardów kształcenia, określonych dla każdego z nich. Procedura uruchamiania kierunków unikatowych, makrokierunków, czy studiów międzywydziałowych jest zróżnicowana dla różnych typów uczelni i jednocześnie na tyle skomplikowana (wymaga zgody ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, wydawaną po zasięgnięciu opinii RGSzW), że dość skutecznie ogranicza elastyczność kształtowania programów nauczania.

Prezentowane zmiany zmierzają w kierunku poszerzenia autonomii szkół wyższych. W pierwszym rzędzie będzie to dotyczyło podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni posiadających uprawnienia habilitacyjne. Docelowo wszystkie uczelnie zostaną upodmiotowione poprzez wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji (KRK) zdefiniowanych poprzez efekty kształcenia (wiedzę i umiejętności), którymi będzie cechował się absolwent. Krajowe Ramy Kwalifikacji – opis krajowego systemu edukacji, który jest zrozumiały w kontekście międzynarodowym, dzięki któremu można opisać wszystkie dyplomy wydawane w ramach szkolnictwa wyższego i który zmienia wzajemne relacje między tymi kwalifikacjami (dyplomami, tytułami), posługując się kategoriami efektów kształcenia. Jest to część inicjatywy UE określanej jako *European Qualification Framework (EQF)* zmierzającej do lepszego porównywania kwalifikacji zdobywanych przez studentów w różnych narodowych systemach edukacji. Uczelnie na podstawie rozeznania potrzeb i posiadanych możliwości będą uruchamiać własne kierunki kształcenia i określać ich profil. Swoboda tworzenia nowych kierunków studiów nie będzie odnosić się do kształcenia w zakresie zawodów regulowanych, które wymagają realizacji ustalonych standardów kształcenia.

Do czasu wejścia w życie KRK obowiązywać będą dotychczasowe standardy i zasady oceny jakości kształcenia. Intencją zmian nie jest bowiem wzrost liczby kierunków studiów, ale racjonalizacja kształcenia i jego lepsze dostosowanie do potrzeb rynku pracy. Uczelnie publiczne będą mogły uruchamiać nowe kierunki studiów stacjonarnych, jednak bez zwiększania finansowania uczelni ze środków dotacji stacjonarnej. Obowiązek uzyskania zgody ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego dotyczy otwarcia nowego kierunku studiów, jeżeli jednocześnie powodować będzie to wzrost finansowania ze środków dotacji stacjonarnej. Minister będzie wyrażał taką zgodę, biorąc pod uwagę pożądane zmiany w strukturze kształcenia, zwłaszcza w zakresie kształcenia na priorytetowych dla gospodarki kierunkach studiów, oraz stały wskaźnik określający proporcje liczby studentów studiów bezpłatnych i płatnych w skali całego kraju.

W zmienionym systemie PKA będzie prowadzić dwa rodzaje ocen: programową – podobną do dziś realizowanej, ale ukierunkowaną na efekty kształcenia – oraz instytucjonalną – dotyczącą

podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni. Ocena instytucjonalna będzie koncentrować się na wewnątrzuczelnianym systemie zapewnienia jakości kształcenia, a zwłaszcza na monitorowaniu przez uczelnie/jednostki organizacyjne stopnia osiągania przez studentów założonych efektów kształcenia, powiązania kierunków i stopni kształcenia ze strategią jednostki, powiązania dydaktyki z działalnością naukową, a także udziału przedstawicieli otoczenia społeczno-gospodarczego w procesie opracowywania i realizacji programów studiów oraz oceny efektów kształcenia. Oceniane będą studia I i II stopnia.

Państwo sprawuje formalny nadzór nad szkołami wyższymi, to znaczy ustawa nakłada na uczelnie lub założyciela określone obowiązki, ale nie definiuje sankcji za niedopełnienie tych obowiązków. Sankcje wymienione w art. 37 ustawy PSW chociaż dotyczą uczelni, mogą skutkować wobec studentów. Konieczne stało się zatem uzupełnienie przepisów w tym zakresie poprzez wprowadzenie możliwości nakładania kary pieniężnej.

W obecnym stanie prawnym Minister ma ograniczone możliwości stosowania sankcji wobec uczelni publicznych i niepublicznych, w przypadku stwierdzenia prowadzenia działalności w kraju lub za granicą niezgodnie z przepisami prawa, statutu lub warunkami wydanego pozwolenia na kształcenie. W związku z powyższym zostanie wprowadzona sankcja w postaci kary pieniężnej dla założyciela uczelni lub rektora, w przypadku stwierdzenia naruszeń prawa w trakcie prowadzenia uczelni. Propozycje nowych regulacji mają prowadzić do wyeliminowania obecnie występujących naruszeń prawa przez niektóre uczelnie niepubliczne.

C. Lepsze wykorzystanie potencjału badawczego i dydaktycznego polskich uczelni

Podstawą umiejętnego zarządzania jest optymalne wykorzystanie posiadanych zasobów ludzkich, materialnych oraz intelektualnych. Dotyczy to zarówno prowadzenia polityki wobec szkolnictwa wyższego, jak i zarządzania instytucjami akademickimi. W ramach polskiego szkolnictwa wyższego funkcjonuje wiele uczelni o bardzo różnym potencjale (większym lub mniejszym) i różnych typach potencjałów (np. badawczym, dydaktycznym, wdrożeniowym), dlatego aby podnieść efektywność ich wykorzystania szkoły wyższe powinny uzyskać większą swobodę w dysponowaniu własnymi zasobami. Dlatego **proponuje się**:

- o Zobowiązanie uczelni do opracowania i przyjęcia regulaminów ochrony własności intelektualnej oraz zasad komercjalizacji wyników badań naukowych, w tym wzorów umów określających zasady i stopień ich jawności, zasady podziału zysków i kosztów, a także postanowienia o ich wykonywaniu i egzekucji. Regulaminy ochrony własności intelektualnej muszą dotyczyć pracowników uczelni, doktorantów oraz studentów, przy czym własność intelektualna pracowników, doktorantów oraz studentów musi być przez nie traktowana jednakowo i w równym stopniu chroniona. Regulaminy ochrony własności intelektualnej oraz zasad komercjalizacji wyników badań naukowych uchwała senat uczelni. Regulaminy te wchodzi w życie w dniu wskazanym w uchwale senatu.
- o Dla komercjalizacji dorobku naukowego uczelni za pośrednictwem firm odpryskowych (ang. *spin-off*) uczelnia będzie musiała utworzyć specjalną spółkę celową prawa handlowego. Spółka ta będzie zarządzała udziałami tworzonych firm odpryskowych oraz będzie można jej powierzyć zarządzanie całą własnością przemysłową uczelni (patentami, wzorami przemysłowymi, licencjami itd.) w zakresie jej komercjalizacji. Przy tworzeniu przepisów ustawy będzie wyraźnie zaznaczone, że dochód z komercjalizacji dorobku naukowego zostanie w całości przeznaczony na działalność niekomercyjną uczelni.
- o Doprecyzowanie praw majątkowych, w tym do dużej i średniej aparatury badawczej, własności intelektualnej i podziału zysków pochodzących z komercjalizacji badań (art. 31

ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym), co jest ważne przy tworzeniu przez uczelnie, instytuty naukowe PAN oraz jednostki badawczo-rozwojowe (przyszłe instytuty badawcze) wspólnych centrów naukowych i naukowo-przemysłowych, prowadzących wspólne badania oraz wspólne studia doktoranckie.

- o Rozszerzenie możliwości kształcenia poza siedzibą uczelni w obszarze metropolitalnym bez konieczności tworzenia przez uczelnię zamiejscowej jednostki organizacyjnej (po przyjęciu ustawy metropolitalnej).
- o Dopuszczenie możliwości konsolidacji podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni przy zachowaniu uprawnień naukowych oraz dydaktycznych. Konsolidacja będzie polegała na połączeniu dwóch lub więcej jednostek, które dotychczas funkcjonowały osobno, w nowo utworzoną podstawową jednostkę organizacyjną uczelni. Realizacja procesu kształcenia na dotychczasowych kierunkach nie będzie wymagała ponownej decyzji ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, wydanej po zaciągnięciu opinii PKA, o ile po konsolidacji zostaną zachowane minima kadrowe. Podobna zasada będzie dotyczyć uprawnień naukowych.
- o Zniesienie wymogu zatwierdzania regulaminów studiów i statutów uczelni przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, z wyłączeniem uczelni wojskowych.
- o Zobowiązanie szkół wyższych, zarówno publicznych jak i niepublicznych, do dostarczania danych, dotyczących prowadzonej przez nie działalności, w jednolitym formacie.
- o Zmiana przepisów art. 26 ust. 3 ustawy PSW, dotyczących możliwości przenoszenia pozwolenia na utworzenie uczelni niepublicznej (zmiany założyciela uczelni). Przepisy będą zobowiązywały ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do przeniesienia uprawnień założycielskich, jeżeli nowy założyciel, niejako „właściciel” uczelni, wypełni wszystkie warunki, jakie powinna spełniać osoba fizyczna lub prawna ubiegająca się o udzielenie pozwolenia na utworzenie uczelni, określone w art. 20 ust. 4 i 5 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, i wszystkie warunki zawarte w pozwoleniu.
- o Nadanie szerszych kompetencji rektorowi w zakresie tworzenia, przekształcania i likwidacji podstawowych jednostek organizacyjnych oraz tworzenia filii i zamiejscowych jednostek organizacyjnych, gdyż jako osoba odpowiedzialna za funkcjonowanie uczelni, a przede wszystkim za finanse, powinna posiadać kompetencje do decydowania o strukturze organizacyjnej instytucji, którą kieruje.
- o Wprowadzona będzie zasada kwalifikowania kosztów w uczelniach publicznych w zakresie działalności dydaktycznej w podziale na koszty ewidencjonowane i rozliczane odrębnie w ramach przychodów tej działalności, pochodzących z dotacji budżetowych oraz z innych przychodów pozabudżetowych. Określone będą ustawowe wytyczne, uwzględniające w szczególności zasady ewidencji i rozliczania kosztów w tym podziale, dotyczące propozycji rozliczania kosztów z tytułu kształcenia na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych, w powiązaniu z rozliczaniem kosztów utrzymania uczelni w ramach tego podziału. W oparciu o te wytyczne sformułowane będą zasady ewidencji i rozliczania kosztów w ramach nowelizacji rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej uczelni publicznych. Przewiduje się również wprowadzenie zasady gromadzenia przychodów własnych uczelni publicznych na odrębnym rachunku bankowym.

- o W celu sprecyzowania uprawnień nadzorczych ministra wobec nieprawidłowej gospodarki środkami finansowymi pochodzącymi z budżetu państwa oraz wobec naruszeń prawa przez organy uczelni proponuje się wprowadzenie możliwości interwencji ministra nadzorującego uczelnie w przypadku utrzymującego się przez dwa lata deficytu finansowego uczelni publicznych na poziomie 25% dotacji stacjonarnej (zdefiniowanej na stronie 18 tego dokumentu).

Uzasadnienie:

W gospodarce opartej na wiedzy szczególnie istotna jest własność intelektualna, która jest rodzajem kapitału nie mniej cennym i wymiernym niż kapitał materialny. Dbłość o ochronę własności intelektualnej oraz wprowadzenie zasad jej komercjalizacji leży w głębokim interesie samych uczelni, a tym samym również interesie publicznym.

W wyniku uprawnień, jakie zostały nadane Senatowi uczelni w zakresie tworzenia spółek prawa handlowego (art. 62 ust. 2 pkt 4 lit b obowiązującej ustawy PSW) oraz zachęt do tworzenia centrów transferu technologii i inkubatorów technologicznych (art. 62 ust. 1 pkt 8 oraz art. 86 obowiązującej ustawy PSW), nie wytworzyły uczelnie mechanizmów instytucjonalnych dla komercjalizacji dorobku naukowego za pośrednictwem firm odpryskowych (ang. *spin-off*) lub umów licencyjnych. Proponowanym w reformie rozwiązaniem jest umożliwienie uczelniom tworzenie spółek celowych prawa handlowego, które w ich imieniu będą zarządzały portfelem udziałów w firmach odpryskowych tworzonych w oparciu o wyniki badań uczelni. Spółkom celowym uczelnia powinna powierzyć prawo do obejmowania udziałów i zarządzania nimi na warunkach rynkowych. Dodatkowo, uczelnia musi powierzyć spółce celowej zarządzanie całą własnością przemysłową uczelni (patentami, wzorami przemysłowymi, licencjami itd.) w przypadku jej komercjalizacji, realizując w ten sposób zadania centrum transferu technologii. Zarządzanie własnością przemysłową, wspierające procesy wdrażania wyników badań w zakresie finansowym, prawnym i marketingowym, wymaga specjalistycznej wiedzy i działania w warunkach rynkowych, dlatego konieczne jest utworzenie podmiotu prawnego (należącego do jednej lub kilku uczelni), który będzie się wyłącznie tym zajmował. *Strategia Rozwoju Nauki w Polsce do 2015 roku* jako jedną z przyczyn małej liczby zgłoszeń patentów i udzielanych patentów wskazuje niedostateczne przygotowanie polskich uczelni w zakresie zarządzania własnością przemysłową, uciążliwe prawo patentowe oraz słabość regionalnych instytucji wspierających procesy wdrożeń i komercjalizacji. Zobowiązanie uczelni do opracowania i przyjęcia regulaminów ochrony własności intelektualnej oraz zasad komercjalizacji wyników badań naukowych wraz z rozwiązaniami organizacyjnymi w zakresie zarządzania własnością intelektualną i komercjalizacją wyników badań naukowych przyczyni się do zwiększenia wykorzystania potencjału badawczego uczelni w gospodarce. Własność intelektualna jest kapitałem na tyle cennym, że wymaga poświęcenia jej szczególnej uwagi. Ochrona własności intelektualnej leży w interesie uczelni i, środowiska akademickiego, a także jest niezbędnym czynnikiem rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Zamierzeniem proponowanych zmian jest lepsze wykorzystanie potencjału badawczego polskich uczelni, jednostek badawczo-rozwojowych oraz instytutów naukowych PAN. Poprzez doprecyzowanie przepisów art. 31 ustawy PSW będzie możliwe tworzenie wspólnych, silnych centrów naukowych i naukowo-przemysłowych, co przyczyni się do wykorzystywania potencjału badawczego wszystkich typów jednostek naukowych w celu realizacji wspólnych projektów naukowych, korzystania ze wspólnej infrastruktury badawczej i prowadzenia wspólnych studiów trzeciego stopnia. Podstawą uruchomienia takich studiów będą uprawnienia instytucji tworzących wspólnie centrum do nadawania stopnia doktora.

Lepszemu wykorzystaniu potencjału badawczego i dydaktycznego służy również zapis regulujący kwestie konsolidacji szkół wyższych. W Polsce działa 457 uczelni, z czego 326 to wyższe szkoły niepubliczne. Niż demograficzny spowoduje, że tak duża liczba szkół wyższych nie utrzyma się na

rynku edukacyjnym i część z nich stanie w obliczu likwidacji. Dopuszczenie możliwości konsolidacji uczelni jest sposobem na ograniczenie liczby szkół wyższych znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej. Konsolidacja na rynku szkół wyższych doprowadzi do lepszego wykorzystania infrastruktury przede wszystkim dydaktycznej, a także zapewni studentom możliwość kontynuacji studiów.

Wprowadzenie większej swobody w zarządzaniu uczelniami pozwoli na lepsze wykorzystanie ich potencjału badawczo-dydaktycznego. Proponowane zmiany zwiększają kompetencje rektora w zakresie likwidacji i tworzenia podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni oraz dopuszczają możliwości konsolidacji podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni przy zachowaniu uprawnień naukowych oraz dydaktycznych. Zwiększy to samodzielność uczelni w zakresie swobodnego dysponowania własnym potencjałem. W obecnym stanie prawnym konsolidacja wydziałów jest obarczona koniecznością ubiegania się o ponowne uprawnienia do kształcenia i nadawania stopni naukowych, co realnie bardzo utrudnia elastyczne zarządzanie uczelnią (np. ograniczanie kosztów administracyjnych). Konsolidacja podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni bez konieczności występowania o nadanie nowych uprawnień dydaktycznych służy lepszemu wykorzystaniu potencjału dydaktycznego w dobie niżu demograficznego, bardziej efektywnemu zarządzaniu uczelnią i zmniejszeniu biurokratycznych ograniczeń.

Przyznanie kompetencji rektorowi w zakresie tworzenia, przekształcania i likwidacji podstawowych jednostek organizacyjnych oraz tworzenia filii i zamiejscowych jednostek organizacyjnych uzasadnia jego odpowiedzialność za funkcjonowanie uczelni, a przede wszystkim za finanse.

Do prowadzenia skutecznej polityki w zakresie szkolnictwa wyższego potrzebna jest pełna informacja. Dlatego szkoły wyższe, zarówno publiczne jak i niepubliczne, będą zobowiązane dostarczać dane dotyczące prowadzonej przez siebie działalności w jednolitym formacie, tak aby po ewentualnym zagregowaniu mogły one stanowić podstawę do podejmowania decyzji opartych na merytorycznych podstawach.

Propozycja obligatoryjnego przenoszenia uprawnień założycielskich w przypadku spełnienia warunków określonych przepisami zwiększy przejrzystość procedur. Fakultatywność podejmowania decyzji przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego była wielokrotnie wykorzystywana w sytuacjach konfliktowych między pierwszym i kolejnym założycielem, założycielem a rektorem/kanclerzem uczelni, a także mniejszościowymi udziałowcami spółek założycielskich.

Wprowadzenie zasady kwalifikowania w uczelniach publicznych kosztów w zakresie działalności dydaktycznej przyczyni się do przejrzystości finansów publicznych.

Postępujący niż demograficzny może sprawić, że uczelnie publiczne, mające duże stałe koszty działalności, mogą się znaleźć w trudnej sytuacji finansowej. Uczelnie muszą przewidywać zagrożenie utraty płynności finansowej oraz zarządzać posiadanymi zasobami tak, aby minimalizować zagrożenia, a w wypadku ich wystąpienia, minimalizować skutki i dążyć do szybkiego odzyskania równowagi finansowej. Nie można bowiem środków budżetowych na kształcenie przeznaczać na zapewnienie egzystencji źle zarządzanych jednostek. Zgodnie z nowymi uregulowaniami uczelnie publiczne, w których deficyt finansowy będzie utrzymywał się przez dwa lata lub będzie stanowił 25% części dotacji stacjonarnej (definicja na stronie 18), będą zobowiązane opracować i przedłożyć właściwemu ministrowi program naprawczy, przewidujący restrukturyzację uczelni, który pokaże realną perspektywę odzyskania równowagi finansowej. Niepodjęcie tych działań lub ich niezadowalające rezultaty będą stanowić dla ministra podstawę do powołania osoby na stanowisko p.o. rektora, której zadaniem będzie odpowiednia restrukturyzacja uczelni i przywrócenie jej płynności finansowej. P.o. rektora będzie powołany na okres nie dłuższy niż trzy lata. Ustanowienie p.o. rektora spowoduje automatyczne zawieszenie działalności organów kolegialnych uczelni w zakresie decydowania o sposobie zarządzania uczelnią, z pozostawieniem im uprawnień związanych z nadawaniem stopni naukowych, a także programami i tokiem studiów. Uprawnienia ministra

właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w zakresie powoływania p.o. rektora w odniesieniu do uczelni wojskowych, służb państwowych, artystycznych, medycznych oraz morskich będą wykonywali odpowiednio ministrowie wskazani w art. 33. ust. 2 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym.

D. Integracja uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Tworzenie regionów wiedzy

Poza uczelniami elitarnymi, prowadzącymi zarówno badania, jak i dydaktykę na najwyższym poziomie i zdolnymi do konkutowania z wiodącymi uczelniami europejskimi, w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce istnieją i będą istnieć szkoły wyższe o znaczeniu przede wszystkim regionalnym.

Finansowanie podmiotowe tych szkół wyższych zostanie wsparte finansowaniem zadaniowym, prowadzonym w trybie konkursowym, premiującym: (a) integrację uczelni z regionalnym rynkiem pracy, środowiskiem gospodarczym i otoczeniem społecznym oraz (b) realizację zadań naukowo-badawczych specyficznych dla regionu.

Szkoły wyższe zostaną wpisane w politykę regionalną, uwzględniającą specyfikę społeczno-gospodarczą regionu. Nastąpi to poprzez stworzenie sprzyjających mechanizmów instytucjonalnych w postaci konsolidacji regionalnej służącej tworzeniu centrów innowacji i konsorcjów naukowo-przemysłowych (w rozumieniu ustawy o zasadach finansowania nauki, obejmujących uczelnie różnej rangi i typów oraz instytucje otoczenia biznesu, ukierunkowanych na realizację regionalnych strategii rozwoju i innowacji).

W ramach integracji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym **przewidziane są następujące rozwiązania:**

- o Wprowadzenie możliwości kształcenia wspólnego z pracodawcą, a także kształcenia na zamówienie pracodawcy. Włączenie praktyków reprezentujących organizacje gospodarcze, publiczne i społeczne do procesu dydaktycznego na kierunkach o profilu zawodowym przy: (a) tworzeniu programów studiów, (b) realizacji procesu kształcenia, (c) ocenie jego efektów.
- o Wprowadzenie w systemach oceny jakości dydaktyki szkoły wyższej, zwłaszcza na kierunkach o profilu zawodowym (po wprowadzeniu KRK), kryteriów mierzących stopień powiązania kształcenia z potrzebami otoczenia społeczno-gospodarczego.
- o Obowiązkowe utworzenie konwentów w PWSZ. Celem konwentu ma być budowanie więzi między uczelnią a otoczeniem społeczno-gospodarczym, a w jego kompetencjach znajdą się relacje uczelni z jej otoczeniem oraz zarządzanie strategiczne. Tryb funkcjonowania i zakres kompetencji konwentu określi statut uczelni, ale będzie on obejmował między innymi (a) uchwalanie strategii rozwoju uczelni zgodnie z krajową i regionalną polityką rozwoju; (b) coroczną ocenę stopnia realizacji strategii rozwoju uczelni; (c) uchwalanie zasad monitorowania procesu wdrażania oraz realizacji strategii. Skład konwentu dla zawodowych wyższych szkół oficerskich określi Minister Obrony Narodowej w trybie rozporządzenia.

Uzasadnienie:

Istotnym elementem systemu szkolnictwa wyższego są instytucje, których rolą jest przede wszystkim kształcenie kadr dla gospodarki opartej na wiedzy. Większość uczelni w Polsce będzie w przyszłości oferować wysokiej jakości wykształcenie nie tylko o charakterze uniwersalnym, ale także

zaspokajające przede wszystkim potrzeby rozwojowe regionu. Kluczowe znaczenie ma więc odpowiednie powiązanie działalności dydaktycznej z potrzebami rynku pracy oraz z regionalnymi i lokalnymi potrzebami dotyczącymi prowadzenia oryginalnych badań i prac rozwojowych. Dla zacieśnienia tego związku wprowadza się możliwość kształcenia wspólnego z pracodawcą, a także kształcenia na zamówienie pracodawcy. Należy również wykorzystać możliwości, jakie daje włączenie praktyków z organizacji gospodarczych, publicznych i społecznych w proces dydaktyczny o profilu zawodowym. Praktycy będą mogli być włączeni w tworzenie programów studiów, w proces kształcenia, a także w ocenę jego efektów. Dzięki temu prace magisterskie i doktorskie będą mogły stać się częściami realnych projektów badawczych zleczanych przez regionalne i lokalne jednostki z otoczenia uczelni.

Proponowane rozwiązania zmierzają do stworzenia korzystniejszych warunków dla tworzenia centrów innowacji działających głównie w wymiarze regionalnym. Centra takie, z udziałem uczelni, parków naukowo-technologicznych, inkubatorów technologicznych czy centrów zaawansowanych technologii, tworzyć będą warunki do rozwoju najbardziej innowacyjnych przedsiębiorstw. Współpraca będzie odbywać się na zasadach rynkowych w celu wyeliminowania domniemania pomocy publicznej.

Konsorcja naukowo-przemysłowe (grupy jednostek organizacyjnych, w skład których będzie wchodzić co najmniej jedna jednostka organizacyjna uczelni oraz co najmniej jeden przedsiębiorca), podejmą wspólne badania i prace rozwojowe służące gospodarce lub inwestycje służące budowaniu regionów wiedzy, w których z jednej strony rynek będzie miał wpływ na kierunki badań i kształcenia, a z drugiej strony uczelnie będą miały udział w określeniu, jak należy poprawić rynek pracy. Ponadregionalne działania centrów wpiszą się tym samym w politykę innowacyjną Polski w zakresie wspierania inicjatyw o charakterze klastrowym. W roku 2013 inicjatywy o takim charakterze mają zagwarantowane środki finansowe w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka i istnieje duże prawdopodobieństwo, że będzie to kontynuowane w następnej perspektywie finansowej UE.

Kluczową zmianą w zakresie zarządzania uczelniami będzie fakultatywne wobec wszystkich uczelni, a obligatoryjne wobec PWSZ, tworzenie konwentów, których członkami będą m.in. przedstawiciele władz regionalnych oraz regionalnych środowisk przedsiębiorców. Istnieje silne przekonanie, potwierdzone raportami OECD i Banku Światowego, że polskie szkoły wyższe są ukierunkowane na byt akademicko. Dotyczy to zwłaszcza nieakademickich szkół wyższych, które zamiast rozwijać swoją specyficzną misję kształcenia na potrzeby regionalnego rynku pracy, niejednokrotnie koncentrują swoje wysiłki na zdobywaniu uprawnień, pozwalających im zdobyć status uczelni akademickich. Tymczasem uczelnia zawodowa nie jest z definicji uczelnią „gorszą” niż uczelnia akademicka – wręcz przeciwnie, w ramach swojej misji może wyróżniać się wysoką jakością nie mniej niż uczelnia akademicka. Podatnicy finansujący PWSZ mają prawo oczekiwać synergii wynikającej ze współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Konwent – poza byciem pomostem pomiędzy uczelnią a otoczeniem zewnętrznym – będzie pełnił również funkcje strategiczne, oceniając szkołę wyższą w znacznie szerszej i czasowo dłuższej perspektywie. W tym celu konwent będzie uchwalał (przedstawioną przez rektora) strategię uczelni w oparciu o jej zgodność z krajową oraz regionalną polityką rozwoju, a także będzie zajmował się bieżącym monitorowaniem jej realizacji. W kompetencjach konwentu będą znajdowały się relacje uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz zarządzanie strategiczne. Społeczność regionu, otrzymując realny wpływ na losy uczelni, zwiększy także swój zakres odpowiedzialności za realizację polityki rozwojowej regionu.

Do systemu oceny jakości dydaktyki szkół wyższych, zwłaszcza na kierunkach o profilu zawodowym, wprowadzone zostaną zdefiniowane kryteria przez ministra właściwego do szkolnictwa wyższego lub pozostałych ministrów nadzorujących uczelnie, pozwalające zmierzyć stopień powiązania uczelni z potrzebami otoczenia społeczno-gospodarczego.

E. Stworzenie mechanizmu wyłaniania Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących

Problemem polskiego szkolnictwa wyższego jest brak uczelni szeroko rozpoznawalnych jako instytucje o doskonałej jakości badań oraz dydaktyki. Najwięcej wybitnych uczelni jest na terenie Stanów Zjednoczonych, kraju, który charakteryzuje się silną koncentracją środków przeznaczonych na badania.

Tam spośród kilku tysięcy uczelni, jedynie 150 prowadzi badania, a kilkanaście z nich konsumuje przeszło 80% publicznych środków przeznaczonych na naukę. Elitarne uczelnie mają też (od wieków) Brytyjczycy, a ostatnio również Chińczycy, Niemcy oraz Francuzi. Reforma pozwoli stworzyć mechanizm wyłaniania Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW), będących ośrodkami prowadzącymi badania naukowe na najwyższym poziomie lub mogącymi ten poziom osiągnąć, przy wsparciu finansowym, w niezbyt odległej perspektywie czasu.

- o KNOW-y wyłaniane będą corocznie w drodze konkursów w 8 dziedzinowo określonych obszarach wiedzy: humanistyczna, społeczna, ścisła, techniczna, medyczna i o zdrowiu, przyrodnicza, rolnicza i leśna oraz sztuka.
- o Wyłanianie KNOW będzie odbywać się (przez komisje z udziałem międzynarodowych ekspertów), z uwzględnieniem oceny parametrycznej dokonanej przez KEJN (Komitet Ewaluacji Jednostek Naukowych).
- o Warunkiem przystąpienia do konkursu o status KNOW będzie prowadzenie kształcenia na poziomie stacjonarnych studiów magisterskich i doktoranckich. Procedurę ubiegania się o status KNOW oraz liczbę KNOW w poszczególnych dziedzinowo określonych obszarach wiedzy określi Minister (liczba KNOW-ów, dla których otwarty zostanie konkurs w jednym obszarze wiedzy nie będzie większa niż trzy).
- o Status KNOW będzie mogła otrzymać podstawowa jednostka organizacyjna uczelni lub centrum naukowe złożone z co najmniej dwóch podmiotów, w tym z podstawowej jednostki organizacyjnej uczelni oraz instytutu PAN lub instytutu badawczego. Przy ocenie centrum naukowego uwzględniana będzie łączna ocena parametryczna podmiotów wchodzących w skład centrum, jakość prowadzonych studiów magisterskich i doktoranckich oraz menedżerski model zarządzania. W centrum organizacją wiodącą będzie podstawowa jednostka organizacyjna uczelni.
- o Finansowanie KNOW w formie dotacji celowej pochodzącej z Funduszu projakościowego trwać będzie 5 lat z możliwością przedłużenia o taki sam okres. Po pięciu latach od czasu przeprowadzenia pierwszego konkursu nastąpi ewaluacja jego efektów.
- o Po uzyskaniu statusu KNOW jednostka otrzyma dotację na okres 5 lat na zainicjowanie działań w ramach KNOW, którą będzie mogła swobodnie wykorzystać na badania naukowe, wynagrodzenia członków zespołów badawczych i personelu pomocniczego, na pokrycie kosztów bezpośrednich i pośrednich oraz stypendiów studentów i doktorantów.
- o Status KNOW będzie dawał priorytet przy ubieganiu się o środki z budżetu państwa i środki strukturalne UE na finansowanie inwestycji w aparaturę badawczą oraz inwestycji dydaktycznych.

Uzasadnienie:

Polskie uczelnie prowadzące badania na najwyższym poziomie i najlepiej kształcące (zwłaszcza na studiach doktoranckich) powinny posiadać specjalny status, specjalne finansowanie, a przede wszystkim możliwie najszerszą swobodę w dysponowaniu środkami na działalność. Specjalna pozycja w polskiej nauce wiąże się ze szczególną odpowiedzialnością związaną z kształceniem elit na najwyższym światowym poziomie, a także z konkutowaniem na arenie międzynarodowej w celu zajęcia istotnej pozycji w Europejskiej Przestrzeni Badawczej.

Pierwszym etapem budowania polskich elitarnych uczelni będzie wyodrębnienie najlepszych podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni prowadzących kształcenie na poziomie studiów doktoranckich, bądź ich konsorcjów z udziałem instytutów badawczych lub instytutów PAN, Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW). Jednostki o statusie KNOW wyłaniane będą w drodze konkursów ogłaszanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, z uwzględnieniem oceny parametrycznej dokonanej przez Komitet Ewaluacji Jednostek Naukowych (KEJN) oraz oceny z udziałem zagranicznych ekspertów. System taki pozwoli na wszechstronną ewaluację, gwarantującą obiektywizm i przejrzystość. Udział ekspertów zagranicznych pozwoli na ocenę poziomu działalności w perspektywie światowej, a także przyczyni się do zwiększenia zainteresowania międzynarodowych środowisk naukowych najlepszymi ośrodkami w Polsce. Procedurę ubiegania się o status KNOW dla określonych obszarów wiedzy określi Minister w drodze rozporządzenia.

Status KNOW będzie dawał priorytet przy ubieganiu się o środki z budżetu państwa i środki strukturalne UE na finansowanie inwestycji w aparaturę badawczą oraz inwestycji dydaktycznych. Taki sposób finansowania przyczyni się do koncentracji środków na badania w ośrodkach o największym potencjale rozwojowym, zdolnych do przyciągnięcia talentów z kraju i zagranicy.

Oczekiwanymi efektami działania KNOW będą:

- o zwiększenie efektywności gospodarowania środkami publicznymi na naukę wynikającej z koncentracji funduszy w ośrodkach o najwyższym poziomie naukowym i koncentracji potencjału badawczego trzech pionów nauki – uczelni, instytutów PAN i instytutów badawczych (dzisiejszych jbr);
- o umiędzynarodowienie procesu dydaktycznego i badań naukowych przez zatrudnienie zagranicznych naukowców i podejmowanie studiów, w szczególności doktoranckich, przez uzdolnionych studentów z całego świata;
- o zwiększenie oddziaływania na otoczenie społeczno-gospodarcze przez priorytetowe traktowanie działań w zakresie transferu wiedzy i komercjalizacji;
- o budowanie dobrej marki polskiego szkolnictwa wyższego za granicą.

F. Zmiany w ustroju uczelni publicznej

Polskie uczelnie akademickie są zarządzane „elekcyjnie”, co z natury rzeczy ma charakter zachowawczy. Tradycyjny model sprawdzał się w statycznych warunkach XIX wieku. W niestabilnych rynkowych uwarunkowaniach XXI wieku lepiej może się sprawdzić model menedżerski. Uczelnie autonomicznie zdecydują, czy wybrać model menedżerski, czy pozostać przy modelu tradycyjnym. Elementy nowego ustroju uczelni publicznej będą następujące:

- o Przewiduje się dwie procedury powoływania rektora, kierowników podstawowych jednostek organizacyjnych oraz dyrektorów instytutów: tradycyjny i konkursowy.
 - o W trybie tradycyjnym rektor uczelni będzie wybierany – jak dotychczas – spośród nauczycieli akademickich posiadających tytuł naukowy lub stopień doktora habilitowanego. Wyjątek stanowią uczelnie wojskowe i służb państwowych. Rektora w uczelniach wojskowych, podobnie jak w uczelniach służb państwowych, będzie

wyznaczał minister nadzorujący te uczelnie. W szczególnych przypadkach minister będzie mógł wyznaczyć rektora spośród oficerów, niespełniających warunków określonych w art. 72 ust. 1, posiadających co najmniej stopień generała.

- o W trybie konkursowym rektor będzie wyłoniony w drodze otwartego konkursu, spośród osób posiadających co najmniej stopień doktora oraz przygotowanie i doświadczenie menedżerskie. W przypadku, gdy rektor zostanie wyłoniony w trybie konkursowym, będzie mógł powołać kierowników podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni (dziekanów) po uprzednim przeprowadzeniu konkursów. Jeśli statut tak postanowi, rektor będzie mógł powoływać w tym trybie również dyrektorów instytutów. Rektor wyłoniony w trybie konkursowym będzie powoływał osoby na funkcję zastępców w liczbie określonej przez statut. Zastępca rektora do spraw naukowych będzie powoływany, za zgodą senatu uczelni, spośród nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora habilitowanego.
- o Zwiększenie kompetencji rektora o zadania: (a) związane z opracowaniem i realizacją strategii oraz (b) związane z tworzeniem/likwidacją podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni oraz (c) związane ze zbyciem lub obciążeniem mienia o wartości do 250 tysięcy EUR.
- o Wprowadzenie zasady zasiadania w senacie uczelni i konwencie przez nie więcej niż dwie następujące po sobie kadencje. Zasada ta nie będzie dotyczyć przedstawicieli związków zawodowych.
- o Ujednolicenie przepisów dotyczących biernego prawa wyborczego rektorów PWSZ z przepisami dotyczącymi rektorów pozostałych uczelni.
- o Wprowadzenie zapisu do ustawy, że jednostkami zamiejscowymi uczelni są filie i wydziały zamiejscowe z zachowaniem warunków ich funkcjonowania, w tym kadrowych zapisanych w obecnej ustawie - Prawo o szkolnictwie wyższym. Powyższy zapis zakłada likwidację zamiejscowych ośrodków dydaktycznych.
- o Przypisanie senatowi uczelni roli rady pracowniczej zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/14/WE z dnia 11 marca 2002 r.

Uzasadnienie

W założeniach wprowadza się alternatywny model wyboru władz uczelni publicznej (z wyłączeniem uczelni wojskowych i służb państwowych), stwarzając przede wszystkim szanse na podniesienie „sterowności” w zarządzaniu uczelnią. Proponowane zmiany stanowią alternatywę w stosunku do obowiązujących rozwiązań, pozostawiając możliwość wyboru modelu społeczności akademickim reprezentowanym przez senaty uczelni. Pozostawienie możliwości wyboru wynika z przekonania, że to społeczność akademicka wie najlepiej, jaki model zarządzania będzie dla danej uczelni najbardziej korzystny.

Konkursowy model wyboru rektora zakłada silniejsze umocowanie jego pozycji oraz otwarcie się na kandydatów spoza uczelni (również z zagranicy), którzy będą mogli sami się zgłaszać, o ile spełnią ustawowo zdefiniowane wymagania. Rektor wybrany w drodze konkursu będzie miał swobodę doboru współpracowników (prorektorów), z wyjątkiem prorektora do spraw nauki, którego kandydaturę zatwierdzi senat uczelni. Proponowane rozwiązanie, z jednej strony gwarantuje rektorowi pełną swobodę w doborze współpracowników, a z drugiej - gwarantuje senatowi uczelni wpływ na to, kto w strukturach uczelni będzie odpowiedzialny za prowadzenie polityki naukowej. Rektor będzie

miał również większy wpływ na kierowników podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni (dziekanów).

Proponuje się również zmiany zmierzające do zwiększenia kompetencji i zakresu odpowiedzialności rektora. Przede wszystkim dotyczy to zadań związanych z opracowaniem i realizacją strategii rozwoju uczelni, zawierającej rzeczywistą diagnozę stanu uczelni, realny plan rozwoju i strategię działania opartą na analizie potrzeb rynku i możliwości uczelni. Dotychczasowy stan prawny nie zobowiązywał uczelni ani do opracowania strategii, ani (zwłaszcza) do jej realizacji. Warunkiem dobrego funkcjonowania organizacji w warunkach konkurencji jest planowanie strategiczne oraz konsekwentna realizacja wyznaczonych celów na wszystkich poziomach zarządzania. Wprowadzane zmiany spowodują, że strategia stanie się dla uczelni najważniejszym dokumentem, którego zapisy będą miały charakter obowiązujący dla władz uczelni (wszystkich szczebli) i wchodzących w jej skład jednostek organizacyjnych. Strategia rozwoju uczeni będzie się wpisywała się w strategię rozwoju szkolnictwa wyższego.

Nowy ustrój uczelni nadaje szersze kompetencje rektorowi w zakresie tworzenia, przekształcania i likwidacji podstawowych jednostek organizacyjnych oraz tworzenia filii i zamiejscowych jednostek organizacyjnych, gdyż jako osoba odpowiedzialna za funkcjonowanie uczelni, a przede wszystkim finanse, powinna posiadać kompetencje do decydowania o jej strukturze organizacyjnej. Zakres tych kompetencji będzie pokrywał się z kompetencjami senatu uczelni, zapisanymi w art. 62 pkt 6 ustawy - PSW.

W tym samym kierunku zmierza poszerzenie kompetencji do zbycia lub obciążenia mienia o wartości do 250 tysięcy EUR. Dotychczas dokonanie takiej operacji wymagało zgody Ministra Skarbu Państwa, co w sposób zasadniczy utrudniało gospodarowanie majątkiem uczelni oraz zwiększało obciążenia biurokratyczne.

Wprowadza się zasadę zasiadania w senacie uczelni oraz konwencie przez nie więcej niż dwie kadencje, co będzie wymagało zmiany przepisów ustawy - PSW, a w szczególności zmian w statutach uczelni uwzględniających również odpowiednie określenie procentowych udziałów, w szczególności przedstawicieli nauczycieli akademickich i doktorantów, w ich składzie. Idea kolegiałości w kierowaniu naukowym i dydaktycznym rozwojem uczelni powinna być realizowana z możliwie jak najszerszym udziałem pracowników i studentów. Ograniczenie prawa do zasiadania w senacie nie dłużej niż przez dwie następujące po sobie kadencje spowoduje, że poszerzy się zaangażowanie członków społeczności akademickiej w bieżące sprawy uczelni, a przede wszystkim wzrośnie współodpowiedzialność za funkcjonowanie uczelni.

Ponadto, ze względu na dotychczasowe niejasności w interpretacji prawa, nowelizacja ustawy jednoznacznie przypisze senatowi uczelni kompetencje rady pracowniczej w rozumieniu ustawy o konsultacjach społecznych. Ułatwi to proces konsultacji społecznych realizowanych zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/14/WE z dnia 11 marca 2002 r.

G. Optymalizacja sposobu funkcjonowania organizacji przedstawicielskich i kontrolnych

W Polskim systemie szkolnictwa wyższego ważną rolę opiniodawczą i doradczą dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego odgrywają organizacje przedstawicielskie wybierane przez środowisko akademickie, a także komisje eksperckie powoływane przez ministra spośród osób reprezentujących to środowisko. Szczególną rolę odgrywają Rada Główna szkolnictwa Wyższego, komisje poświadczające jakość działalności naukowej (KEJN), dydaktycznej (PKA) oraz osiągnięć indywidualnej kariery naukowej (CKdsSiT), które mają (tak jak CKdsSiT) lub będą mieć po wejściu w życie zmian ustawowych (PKA i KEJN) autonomiczny charakter wobec administracji rządowej.

Zarówno opinie organizacji przedstawicielskich, jak i oceny komisji poświadczających jakość mają istotne znaczenie dla funkcjonowania uczelni. Dlatego też muszą obowiązywać regulacje zapewniające przejrzystość procesów opiniowania oraz wykluczające sytuacje konfliktu interesów:

- o Ograniczenie członkostwa w KEJN, PKA, RGNiSzW, CKdsSiT do najwyżej dwóch następujących po sobie kadencji, przy czym ze względu na konieczność zapewnienia ciągłości prac instytucje te wymieniają połowę swojego składu w połowie swojej kadencji. Stopniowe wprowadzanie w RGSW, CKdsSiT, PKA oraz KEJN parytetu dla kobiet w wysokości minimum 10% składu w pierwszej kadencji ich funkcjonowania do 30% składu w trzeciej kadencji funkcjonowania tych jednostek po wejścia w życie ustawy.
- o Wprowadzenie zakazu łączenia członkostwa w RGSW z członkostwem w PKA, stałych komisjach eksperckich Ministra, z pełnieniem funkcji jednoosobowych organów szkół i jednostek badawczych oraz założyciela (właściciela) uczelni. Wykaz wszystkich pełniących funkcji będzie udostępniony w jednolitej bazie danych.
- o Wprowadzenie, jako zasady, wymogu obowiązkowego wyłączania się osób kontrolujących z kontroli oraz procesów decyzyjnych, gdy zachodzi uzasadnione domniemanie konfliktu interesów.
- o Ustalenie, że przedstawiciel uczelni lub jednostki naukowej traci bierne prawo wyborcze w wyborach do RGNiSzW oraz PKA wraz z ukończeniem 70 roku życia.
- o Stworzenie zintegrowanych baz informacyjnych oraz nałożenie, zwłaszcza na organizacje kontrolujące (CKdsSiT, PKA, KEJN), obowiązku ich aktualizowania w zakresie wydawanych decyzji lub wiążących opinii.
- o Przekształcenie Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego, która będzie łączyła funkcje reprezentacyjne oraz eksperckie w zakresie polityki naukowej oraz szkolnictwa wyższego. RGNiSzW będzie posiadała kompetencje obecnej RGSW oraz Komitetu Polityki Naukowej (którego kompetencje określone zostały w rządowym projekcie ustawy o zasadach finansowania nauki), a także będzie monitorować proces wprowadzania KRK.
- o Mianowanie przez Ministra członków Rady w następujących proporcjach:
 - a) przedstawiciele szkół wyższych wyłonieni przez KRASP w porozumieniu z KRZASP, z uwzględnieniem parytetu przedstawicieli zróżnicowania instytucjonalnego szkół wyższych w Polsce [11 osób],
 - b) przedstawiciele PAN, wskazani przez Prezydium PAN [5 osób],
 - c) przedstawiciele instytutów badawczych, wskazani przez Radę Główną JBR [5 osób],
 - d) przedstawiciele studentów, wskazani przez Parlament Studentów RP [3 osoby],
 - e) przedstawiciele doktorantów, wskazani przez KRK [2 osoby],
 - f) przedstawiciele pracodawców, wskazani przez organizacje pracodawców [5 osób].

Uzasadnienie

Po wejściu w życie zmian ustawy – *Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, wprowadzony będzie zakaz łączenia członkostwa w organizacjach przedstawicielskich i eksperckich nauki oraz szkolnictwa wyższego z udziałem w pracach komisji poświadczania jakości, a także z pełnieniem funkcji jednoosobowych organów szkół wyższych i jednostek badawczych, prowadzących działalność

dydaktyczną. Obowiązywać będzie także zasada wyłączania się z procesów decyzyjnych osób znajdujących się w konflikcie interesów.

Upowszechniona zostanie zasada, że w odniesieniu do organizacji przedstawicielskich oraz stałych zespołów eksperckich będzie obowiązywało ograniczenie członkostwa do najwyżej dwóch następujących po sobie kadencji, przy czym w połowie kadencji będzie następowała wymiana połowy składu członków. Wszystko to służyć ma większej bezstronności w podejmowaniu decyzji przez te instytucje oraz włączeniu szerszego grona pracowników naukowych i nauczycieli akademickich o cenionych osiągnięciach w procedury decyzyjne.

Udział kobiet – uczonych w ciałach przedstawicielskich i kontrolnych jest niewystarczający w stosunku do ich wkładu w rozwój polskiej nauki. Dlatego stopniowo, przez dłuższy czas, wprowadzany będzie parytet dla uczestnictwa kobiet w organach przedstawicielskich i kontrolnych szkolnictwa wyższego.

Zapewnieniu przejrzystości funkcjonowania organizacji przedstawicielskich i eksperckich będą służyły zintegrowane bazy informacyjne zawierające między innymi wykaz osób świata nauki i szkolnictwa wyższego oraz wszystkich pełniących przez nie funkcji. Ponadto jednostki te będą zobowiązane do aktualizowania tych baz danych w zakresie wydawanych decyzji oraz harmonogramów prowadzonych spraw.

Dotychczasowy rozdział sfer „nauki” i „szkolnictwa wyższego” jest sztuczny, bowiem w Polsce naukę uprawia się w uczelniach, które łączą proces badawczy z dydaktyką. Ten sztuczny podział jest odtwarzany i utrwalany w ciałach eksperckich. Prowadzona reforma zmierza do przełamania tego podziału, rozpoczynając proces od integracji struktur organizacyjnych nauki i szkolnictwa wyższego oraz przekształcenia Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego będzie liczyła 31 osób. Członków Rady będzie powoływał minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego, spośród osób wskazanych przez organizacje reprezentujące szkoły wyższe, instytuty badawcze, PAN, studentów, doktorantów oraz pracodawców.

2. Model kariery naukowej

Polska nauka jest niejednolita. Są uczelnie i dyscypliny naukowe, w których wartość doktoratów i habilitacji jest na wysokim poziomie, są jednak też instytucje naukowe, w których karierę akademicką realizują osoby bez potencjału naukowego, bowiem uczelni zależy na uzyskiwaniu uprawnień albo przeciwnie - są takie szkoły wyższe, w których wykorzystywane są formalno-prawne przyczyny, aby hamować karierę młodym naukowcom.

W stosunku do innych krajów UE ścieżka awansu w polskiej nauce jest długa, wielostopniowa oraz nadmiernie sformalizowana. Biorąc pod uwagę średnią krajową, polscy naukowcy awansują wolniej, a naukową samodzielność (możliwość kierowania zespołem badawczym) uzyskują później niż uczeni w krajach, gdzie rozwój nauki jest na znacznie wyższym poziomie. Biurokratyczne procedury awansu naukowego powodują, że polska nauka staje się systemem autotelicznym, zaspokajającym w jakimś stopniu potrzeby kreowane przez siebie. Prowadzi to do sytuacji, że mimo licznych doktoratów oraz habilitacji, stosunkowo mało osiągnięć naukowych zyskuje uznanie międzynarodowe w postaci cytowanych publikacji czy rejestrowanych patentów. Na tle innych krajów europejskich polscy uczeni publikują stosunkowo mało w istotnych periodykach naukowych.

W ocenie organizacji międzynarodowych polskie środowisko akademickie jest trudno dostępne, a procedury nadawania stopni oraz tytułów naukowych pełne osobliwości niezrozumiałych dla osób spoza świata polskiej nauki. Na model kariery akademickiej składa się system uzyskiwania

stopni naukowych, będących potwierdzeniem osiągniętych kompetencji badawczych, a także system awansu zawodowego (stanowisk) w uczelniach i instytucjach naukowych. Niekompatybilność polskiego systemu kariery naukowej z systemami zagranicznymi dotyczy obu tych aspektów kariery.

Jeżeli polska nauka ma mieć większy wpływ na rozwój współczesnej nauki światowej, to system awansów naukowych należy uprościć i uczynić bardziej przejrzystym. Powinno to przyspieszyć awanse naukowe.

Prezentowane reformy zmierzają w trzech zasadniczych kierunkach:

- o Uproszczenia ścieżki awansu naukowego tak, aby perspektywa zdobywania kolejnych stopni oraz tytułu naukowego działała na naukowców motywująco i wspomagała ich rozwój naukowy.
- o Wprowadzenia przejrzystych procedur konkursowych na stanowiska uczelniane oraz szerszego otwarcia się uczelni na badaczy z zagranicy.
- o Usprawnienia funkcjonowania Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, która będąc gwarantem zasad awansu naukowego musi cieszyć się pełnym zaufaniem środowiska nauki.

A. Doktorat na miarę współczesnych wyzwań

W Polsce niemal 5 tys. osób rocznie uzyskuje stopień doktora nauk. W ciągu ostatnich 15 lat odnotowano skokowy wzrost liczby uczestników studiów doktoranckich z niecałych 2 tys. w 1990 roku do 30 tys. w 2008. Mimo to Polska ma nadal jeden z niższych wskaźników udziału osób w wieku 20-29 lat, studiujących na studiach doktoranckich. W Polsce – mimo zmiany skokowej – tylko 0,19% tej populacji odbywało studia doktoranckie w 2005 roku. Dla porównania, w Finlandii wskaźnik ten wyniósł 1,33%, a w Szwecji – 0,87%. Rozwój studiów doktoranckich jest strategicznym wyzwaniem dla szkół wyższych w Polsce, bowiem trzeba pamiętać, że coraz większa liczba doktorów, osób najlepiej wykształconych, będzie znajdowała zatrudnienie w gospodarce i sektorze publicznym. W Niemczech, w zależności od dyscypliny naukowej, jedynie 40-50% osób ze stopniem doktorskim pozostaje w szkolnictwie wyższym, podczas gdy pozostali wykorzystują zdobytą wiedzę oraz umiejętności w gospodarce lub sektorze publicznym.

Wzrost liczby uczestników studiów doktoranckich, przy wolno rosnącej liczbie potencjalnych promotorów, jest poważnym wyzwaniem dla systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. Proponowane rozwiązania mają na celu stworzenie warunków dla zapewnienia wysokiej jakości przewodów doktorskich prowadzących do rozwoju i wyłaniania najlepszych młodych naukowców. Są one skorelowane ze zwiększonymi możliwościami dostępu dla tych osób do środków na badania, przewidzianymi w ustawach o zasadach finansowania nauki i o Narodowym Centrum Nauki.

Dla realizacji tych celów przewiduje się:

- o Ustanowienie warunku otwarcia przewodu doktorskiego w postaci minimum jednej publikacji w indeksowanym czasopiśmie naukowym o zasięgu co najmniej krajowym lub udział z prezentacją w międzynarodowej konferencji naukowej, posiadającej wysoką rangę naukową.
- o Zniesienie ograniczeń dotyczących liczby zagranicznych recenzentów, biorących udział w przewodach doktorskich, pod warunkiem posiadania przez nich pozycji odpowiadającej pozycji samodzielnego pracownika naukowego w Polsce. Generalna zasada wprowadzi obowiązek, aby recenzent nie był zatrudniony w instytucji naukowej, gdzie broniąca jest rozprawa lub z której pochodzi doktorant.

- o Wprowadzenie możliwości przedkładania rozprawy doktorskiej i obrony w języku angielskim, a w przypadku studiów filologicznych również w językach będących przedmiotem badań.
- o Rozprawa doktorska będzie mogła mieć tradycyjnie formę maszynopisu lub książki, spójnego tematycznie zbioru rozdziału(ów) w książkach wydanych lub przyjętych do druku, spójnego tematycznie zbioru artykułów opublikowanych (lub przyjętych do druku) w indeksowanych czasopismach naukowych (Minister określi, które z indeksów będą stosowane w poszczególnych dziedzinach wiedzy).
- o Wzmocnienie reguł jawności doktoratów poprzez wprowadzenie wymogu publikacji treści doktoratu oraz recenzji na stronie wydawnictwa uczelnianego lub instytutowego (w formacie PDF), co najmniej na okres od dnia uchwały rady naukowej o przeprowadzeniu obrony doktoratu do dnia przeprowadzenia obrony.
- o Dopuszczenie w przypadku nauk technicznych i sztuki złożenia rozprawy w formie pracy projektowej, konstrukcyjnej, technologicznej lub artystycznej, autorskiej lub współautorskiej.
- o Zastąpienie egzaminu z języka nowożytnego wymogiem posiadania zewnętrznego dokumentu, potwierdzającego znajomość jednego z nowożytnych języków obcych (listę certyfikatów ustali Minister w drodze rozporządzenia).
- o Określenie ram prawnych dla zawierania umów przez uczelnie z innymi (w tym zagranicznymi) instytucjami naukowymi w celu przeprowadzenia wspólnego przewodu doktorskiego pod opieką naukową promotora i kopromotora.
- o Ustanowienie dodatkowego finansowania stypendiów doktoranckich (prowadzonych przez Krajowe Naukowe Ośrodki Wiodące) oraz stypendiów doktoranckich tzw. „prymusów” w jednostkach posiadających wyróżniającą ocenę PKA.
- o Studia doktoranckie (w uczelniach, instytutach naukowych oraz instytutach badawczo-rozwojowych) będą podlegały przepisom ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym.
- o Studia doktoranckie będzie mogła prowadzić jednostka posiadająca uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora habilitowanego lub doktora habilitowanego sztuki.
- o Wprowadzenie obowiązkowego trybu konkursowego przy kwalifikacji na stacjonarne studia doktoranckie.
- o Doktoranci będą mieli równe prawa w zakresie pomocy materialnej.
- o Zniesienie ustawowych ograniczeń w podejmowaniu pracy przez doktorantów.
- o Wprowadzenie godła uczelni na dyplomie doktorskim w miejsce dyplomu państwowego.
- o Koszty przeprowadzania przewodów doktorskich, habilitacyjnych osób fizycznych spoza uczelni będą mogły być pokrywane przez jednostki je zatrudniające lub same osoby zainteresowane, tak aby przewód prowadzony był jak najbardziej rzetelnie.

Uzasadnienie

Wzrostowi liczby uzyskiwanych stopni naukowych doktora powinna towarzyszyć szczególna dbałość o jakość doktoratów, jako warunku przyspieszenia kariery akademickiej, rozwoju nauki oraz

odpowiedzi na wyzwania nowoczesnej gospodarki. Możliwość uznania za rozprawę doktorską publikacji w czasopismach, określonych na podstawie rozporządzenia Ministra wydanego na podstawie art. 11 ust. 7 ustawy o zasadach finansowania nauki, umożliwi zwolnienie z obowiązku przygotowywania dysertacji doktorskiej osób, posiadających w dorobku publikacje w renomowanych czasopismach naukowych. Publikacje te świadczą o międzynarodowej randze osiągnięć i nie powinny być cenione niżej niż napisanie rozprawy doktorskiej, która nie jest publikowana.

Rozwojowi współpracy międzynarodowej sprzyjać będzie uprawnienie do przeprowadzania wspólnego przewodu doktorskiego z instytucjami zagranicznymi oraz wprowadzenie możliwości przedkładania pracy doktorskiej i jej obrony w języku angielskim, a w przypadku studiów filologicznych również w językach będących przedmiotem badań. Określony w obowiązujących przepisach wymóg złożenia egzaminu z języka obcego nowożytnego, jako jednego z egzaminów doktorskich zostanie zastąpiony certyfikatami, określonymi w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego.

Rozwojowi studiów doktoranckich na najwyższym poziomie będzie sprzyjać stopniowe powoływanie (w drodze konkursu) KNOW-ów (Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących), w których doktoranci uzyskają najwyższej jakości w Polsce ofertę kształcenia i prowadzenia badań oraz specjalnej wysokości stypendia doktoranckie (szerzej o KNOW-ach jest mowa w części poświęconej zarządzaniu uczelniami). Dodatkowo 30% doktorantów finansowanych z budżetu państwa uzyska specjalne stypendia dla „prymusów” w wysokości 2 tys. zł. Sposób i podstawy uzyskania tych stypendiów określą samodzielnie organy uczelni.

Ujednolicone zostaną warunki prowadzenia studiów doktoranckich, a także uprawnienia uczestników studiów doktoranckich, prowadzonych przez jednostki naukowe PAN i instytuty badawcze oraz centra naukowe i naukowo-przemysłowe, z warunkami prowadzenia tych studiów w uczelniach.

Obowiązujące przepisy ograniczają możliwość podejmowania zatrudnienia doktorantom stacjonarnych studiów doktoranckich pobierającym stypendia doktoranckie. Proponuje się zniesienie tego ograniczenia, które pozostanie w kompetencji kierownika studiów doktoranckich. Nowe rozwiązanie będzie sprzyjało rozwijaniu kompetencji ogólnych, istotnych na rynku pracy.

Wprowadzenie dyplomu doktorskiego z godłem uczelni lub placówki naukowej da szansę doktorom promowania się dyplomem uzyskiwanym w czołowych jednostkach naukowych, a jednostkom nadającym stopień naukowy umożliwi promowanie swojej marki jako pochodną wysokiej jakości naukowców i wykonanych u nich doktoratów.

B. Uproszczenie i skrócenie procedury habilitacyjnej

Obowiązujące procedury habilitacyjne są postrzegane jako bardzo czasochłonne i sformalizowane, a jednocześnie zawierające duży element uznaniowości. Czasochłonność procedury powoduje, że od lat, na prawie nie zmienionym poziomie utrzymuje się liczba nadawanych stopni naukowych doktora habilitowanego. W okresie od 1991 do 2007 roku liczba stopni doktora habilitowanego wahała się w przedziale między 600 a 1000, a w 2007 roku wyniosła 771. Znaczący wzrost liczby uzyskiwanych doktoratów nie spowodował przyrostu liczby osób uzyskujących status samodzielności naukowej, co więcej średnia wieku osób uzyskujących stopień doktora habilitowanego jest w Polsce bardzo wysoka. Większość habilitantów uzyskuje ją powyżej 46 roku życia. Jest to zjawisko bardzo negatywne, bowiem przyjmuje się, że największą aktywność naukową osiąga się w okresie przygotowywania pracy habilitacyjnej, co oznacza, że przeciętny polski uczonec, zanim osiągnie samodzielność, najbardziej twórczy okres ma już za sobą.

Jednak wobec masowości studiów doktoranckich (rozumianych jako studia III stopnia) oraz stosunkowo niższej jakości przewodów doktorskich w porównaniu do średniej światowej pozostawia się ogólną zasadę, że koniecznym warunkiem awansu naukowego w Polsce, uprawniającym

do sprawowania opieki promotorskiej i kierowania zespołami naukowymi, jest uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Proponowane w reformie zmiany procedury habilitacyjnej mają przede wszystkim spowodować jej uproszczenie (i skrócenie), większą przejrzystość oraz ograniczyć możliwości podejmowania decyzji powodowanych względami pozamerytorycznymi na kolejnych etapach obecnie obowiązującej procedury.

Realizacji tych celów służyć będą następujące działania:

- o Ograniczenie roli macierzystej rady wydziału lub rady naukowej w postępowaniu habilitacyjnym na rzecz Komisji, w której uczestniczyć będą specjaliści danej dyscypliny, legitymujący się uznanym dorobkiem naukowym.
- o Wprowadzenie jako zasady indywidualnego trybu składania przez aplikantów wniosków do CK o wszczęcie procedury habilitacyjnej oraz wskazywania przez nich rady właściwej do nadania stopnia. W przypadku gdyby rada nie zdecydowała się przeprowadzić przewodu habilitacyjnego, wówczas CK będzie mogło wskazać inną radę naukową.
- o Odstąpienie od kolokwium i wykładu habilitacyjnego oraz obowiązku przedstawiania rozprawy habilitacyjnej w dotychczasowej formie.
- o Wprowadzenie zasady jasnego określania terminów ukończenia poszczególnych etapów procedury habilitacyjnej.
- o W szczególnych i uzasadnionych rzetelnością postępowania habilitacyjnego przypadkach Komisja będzie mogła przeprowadzić rozmowę z habilitantem w zakresie jego dotychczasowego dorobku oraz przyszłych planów naukowych.
- o Wprowadzenie dyplomu doktora habilitowanego z godłem uczelni.
- o Koszty przeprowadzania przewodów habilitacyjnych osób fizycznych spoza uczelni będą mogły być pokrywane przez jednostki je zatrudniające lub same osoby zainteresowane, tak aby przewód prowadzony był jak najbardziej rzetelnie.

Uzasadnienie:

Istotą proponowanych zmian jest skoncentrowanie się w procedurze habilitacyjnej na osiągnięciach naukowych kandydata, ocenianych na podstawie przejrzystych i precyzyjnie określonych oraz w dużej mierze mierzalnych kryteriów. Lista tych kryteriów dla poszczególnych grup nauk i sztuki zostanie określona na poziomie aktów wykonawczych. Proponowane zmiany mają na celu zwiększenie liczby promocji habilitacyjnych, przy jednoczesnym podwyższeniu wymogów jakości osiągnięć naukowych będących ich podstawą, obniżenie wieku uzyskiwania samodzielnej pozycji naukowej.

Zakłada się trzy zasadnicze zmiany w procedurze habilitacyjnej: zwiększenie roli samego kandydata w procesie, zwiększenie udziału recenzentów zewnętrznych w ocenie osiągnięć habilitanta, a przede wszystkim skrócenie procedury do minimum. Stopień doktora habilitowanego musi być stymulatorem do rozwoju, a nie barierą.

Zmienioną procedurę cechuje:

- o zniesienie bariery dostępu do rozpoczęcia postępowania, poprzez jednoznaczność i mierzalność kryteriów, określających warunki aplikacji oraz indywidualne składanie wniosku przez kandydata;
- o jawność osiągnięć aplikanta, obowiązkowe uzasadnianie decyzji, publikację harmonogramu przebiegu postępowania, a po jego zakończeniu publikację decyzji rady naukowej i składu doraźnej Komisji;

- o uproszczenie i skrócenie czasu postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego, z obecnych około 11 miesięcy (przy założeniu 3-miesięcznego czasu na sporządzenie recenzji) do około 6 miesięcy po zmianach.

Kandydat będzie sam inicjował własną procedurę habilitacyjną. Warunkiem rozpoczęcia procedury habilitacyjnej będą osiągnięcia i aktywność badawcza lub artystyczna po doktoracie. Osiągnięcia te, na pierwszym etapie postępowania będą kwantyfikowane tak, aby można było łatwo weryfikować, czy kandydat spełnił formalno-prawne warunki do jej rozpoczęcia. Warunki brzegowe rozpoczęcia procedury habilitacyjnej dla każdej z grup nauk i sztuki będą określone w rozporządzeniu. Rolą CK będzie powołanie doraźnej Komisji do Przeprowadzenia Postępowania Habilitacyjnego oraz wybranie do niej 2 recenzentów i dwóch członków Komisji. Pozostałego recenzenta i 2 członków Komisji wybierać będzie wskazana przez habilitanta rada naukowa.

W celu uproszczenia procedury proponuje się również odstąpienie od kolokwium, wykładu habilitacyjnego oraz obowiązku przedkładania odrębnej rozprawy habilitacyjnej w dotychczasowej formie.

Obecne czynności rady naukowej	Czynności rady naukowej po zmianie
Wszczęcie przewodu habilitacyjnego (uchwała)	Wyznaczenie 1 recenzenta i 2 członków Komisji (uchwała)
Wyznaczenie 2 recenzentów (uchwała)	Nadanie stopnia doktora habilitowanego na podstawie opinii przedłożonej przez doraźną Komisję do Przeprowadzenia Postępowania Habilitacyjnego (uchwała)
Zwracanie się do CK o powołanie 2 recenzentów	
Dopuszczenie do kolokwium (uchwała)	
Przyjęcie kolokwium (uchwała)	
Wysłuchanie wykładu habilitacyjnego	
Nadanie stopnia doktora habilitacyjnego (uchwała)	

C. Otwarcie uczelni na wybitnych badaczy z zagranicy

Hermetyczność ścieżki awansu naukowego w Polsce sprawia, że naukowcy z innych krajów (a także Polacy, których kariera naukowa przebiegała za granicą) muszą przejść dość skomplikowaną i sformalizowaną procedurę weryfikacyjną; dotyczy to również tych, którzy posiadają znaczące osiągnięcia naukowe i dydaktyczne, a także dorobek związany z kierowaniem dużymi zespołami badawczymi. Jest to jedna z barier przyjazdów i powrotów do Polski uczonych, których kariera przebiegała za granicą.

W tym zakresie **proponuje się**:

- o Wprowadzenie możliwości podejmowania przez rektora decyzji o zatrudnieniu na stanowisku profesora nadzwyczajnego i wizytującego (bez konieczności przechodzenia procedury habilitacyjnej) nie tylko cudzoziemców i obywateli polskich, którzy uzyskali stopień doktora za granicą, ale również obywateli polskich, którzy uzyskali stopień doktora w Polsce i podczas pracy za granicą przez minimum pięć lat kierowali samodzielnie zespołami badawczymi, wypromowali przynajmniej jednego doktora oraz posiadają znaczący dorobek i osiągnięcia naukowe. Decyzja ta będzie podejmowana na wniosek kierownika podstawowej jednostki organizacyjnej, bez zasięgania opinii CK (chodzi o wykreślenie ust. 2 w art. 115 ustawy - PSW). Zmiany te obejmują również uczelnie wojskowe.

- o Przyznanie cudzoziemcom i obywatelom polskim, którzy uzyskali stopień doktora za granicą oraz obywatelom polskim, którzy uzyskali stopień doktora w Polsce i podczas pracy za granicą przez minimum pięć lat kierowali samodzielnie zespołami badawczymi, wypromowali przynajmniej jednego doktora oraz posiadają znaczący dorobek i osiągnięcia naukowe pełni uprawnień naukowych i dydaktycznych, które przysługują w Polsce doktorom habilitowanym na mocy ustawy - *Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*.
- o Ograniczenie wyżej wspomnianych uprawnień (oraz istniejącego uprawnienia do zatrudniania na stanowisku profesora nadzwyczajnego i wizytującego cudzoziemców i obywateli polskich, którzy uzyskali stopień doktora za granicą) do osób, które uzyskały stopień doktora lub wspomniane wyżej osiągnięcia naukowe **w kraju Unii Europejskiej lub OECD** (naukowcy legitymujący się uprawnieniami/doświadczeniem nabytymi poza UE/OECD, nadal mogliby uzyskiwać wspomniane uprawnienia, ale przy pozytywnej opinii CK).

Uzasadnienie:

Proponowane rozwiązania upraszczają procedurę zatrudniania i potwierdzania pozycji naukowej obcokrajowców oraz obywateli polskich, których kariera naukowa przebiegała za granicą. Pozwoli to zwiększyć motywację do powrotów z zagranicy i kontynuowania kariery w Polsce, a także do zatrudniania się w polskich uczelniach zagranicznych naukowców. Umożliwi też tworzenie nowych grup badawczych, których liderzy zatrudniani byłiby na podstawie konkursu otwartego również dla badaczy z zagranicy.

D. Zmiana procedury nadawania tytułu naukowego

Tytuł naukowy profesora potwierdza posiadanie najwyższych kwalifikacji naukowych i badawczych, stanowi również warunek do zajmowania najwyższych stanowisk i piastowania najbardziej prestiżowych funkcji w systemie szkolnictwa wyższego i nauki. Aktualnie w Polsce tytuł naukowy posiada 14 088 osób, w tym 8 823 pracujących tylko w szkołach wyższych¹². W ogólnej liczbie osób posiadających tytuł naukowy profesora 44% liczy powyżej 70 lat. Mniej niż połowa tych osób pozostaje na emeryturze (46%), większość jest czynna zawodowo. Żadna inna profesja w Polsce nie cechuje się tak długą i powszechną aktywnością zawodową.

Tabela 11 – Zatrudnienie osób posiadających tytuł naukowy profesora, wg instytucji i wieku w 2009r¹³.

Miejsce zatrudnienia	W wieku poniżej 70 lat (69 i mniej)		W wieku powyżej 70 lat		Razem ¹⁴	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Tylko szkoły wyższe	6236	82,0	2579	41,2	8823	62,6
Tylko PAN lub JBR	672	8,8	574	9,2	1246	8,8
Szkoły wyższe i PAN lub JBR	553	7,3	190	3,0	743	5,3
Tylko inne instytucje	19	0,2	17	0,3	36	0,3
Szkoły wyższe i inne instytucje	20	0,3	9	0,1	29	0,2
Brak miejsca pracy	96	1,3	2892	46,2	3202	22,8
Wszyscy profesorowie	7602	54,0	6264	44,0	14088	100,0

¹² OPI, stan na dzień 18 maja 2009 r.

¹³ OPI, stan na dzień 18 maja 2009 r.

¹⁴ Wliczone zostały również osoby, dla których brak w bazie OPI dat urodzenia.

Proponowane rozwiązania mają na celu jasne określenie warunków uzyskania tytułu, a także wdrożenia przejrzystego systemu oceny osiągnięć tak, aby tytuł naukowy otrzymywali najwybitniejsi naukowcy. Dla realizacji tych celów przewiduje się:

- o Występowanie przez zainteresowaną osobę z wnioskiem o przyznanie tytułu profesora do wybranej przez siebie rady wydziału (instytutu), posiadającej stosowne uprawnienia;
- o Zmianę w procedurze oceny osiągnięć naukowych i w sztuce (CK) poprzedzających skierowanie wniosku o przyznanie tytułu naukowego. Ocena byłaby przeprowadzana przez pięciu recenzentów, z których żaden nie reprezentowałby instytucji zatrudniającej kandydata. W tym celu rada naukowa wnioskująca o nadanie tytułu prześle do CK listę co najmniej 10 – wyłonionych w drodze głosowania, kandydatów na recenzentów;
- o Recenzenci będą mogli być powołani spośród uczonych posiadających status samodzielnego pracownika naukowego zarówno z Polski, jak i z zagranicy. CK będzie wyznaczać 5 recenzentów, przy czym może, ale nie musi, skorzystać z listy przesłanej przez wnioskującą radę naukową. Wzór ankiety zostanie opracowany w drodze rozporządzenia przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego. Recenzenci będą mieć 1 miesiąc na przesłanie wypełnionej ankiety;
- o Rada naukowa po zapoznaniu się z treścią ankiet, z których co najmniej 3 powinny się kończyć pozytywną oceną, oraz po przeprowadzeniu dyskusji i głosowania, będzie kierować wnioskiem do CK;
- o Minimalnymi wymaganiami przy wystąpieniu o nadanie tytułu profesora będą: posiadanie stopnia doktora habilitowanego lub statusu profesora wizytującego, szeroki rezonans prac naukowych, doświadczenie w kierowaniu zespołami badawczymi, skuteczność w zdobywaniu funduszy na badania, staże naukowe oraz praca w zagranicznych instytucjach naukowych, wypromowanie co najmniej 1 doktora oraz wielokrotne recenzowanie prac doktorskich i habilitacyjnych. Minimalne kryteria przy wystąpieniu o nadanie tytułu profesora w sztuce nie ulegają zmianie w stosunku do obowiązujących;
- o Dyplom profesorski, poza dotychczasową treścią, będzie zawierał informację o uczelni (instytucji), która wystąpiła z wnioskiem o przyznanie tytułu naukowego profesora;
- o W przypadku orzeczenia plagiatu lub prawomocnego skazania wyrokiem sądu – Prezydent **RP** może podjąć decyzję o odebraniu tytułu (CK);
- o Na podstawie mianowania będzie mogła być zatrudniona tylko osoba z tytułem naukowym.
- o Koszty przeprowadzania przewodów profesorskich osób fizycznych spoza uczelni będą mogły być pokrywane przez jednostki je zatrudniające lub same osoby zainteresowane, tak aby przewód prowadzony był jak najbardziej rzetelnie.

W zmienionej procedurze nadawania tytułu naukowego profesora przewiduje się odejście od recenzji na rzecz ankiet wypełnianych przez 5 recenzentów. Recenzentów będzie wyznaczać CK. Ankieta zobliguje recenzenta do ustosunkowania się do wszystkich istotnych elementów oceny osiągnięć naukowych uczonego. Rozwiązanie to pozwoli na zwiększenie obiektywności procesu oceny, ukierunkuje ocenę na ściśle określone w ankiecie kryteria – zróżnicowane dla różnych dziedzin nauki.

Przyjmując jako generalną zasadę zatrudnianie naukowców i nauczycieli akademickich na podstawie umów o pracę na czas określony lub nieokreślony, projekt zakłada jeden wyjątek. Dotyczy on osób posiadających tytuł naukowy. W uznaniu szczególnego wkładu w rozwój nauki i szkolnictwa wyższego osób posiadających tytuł naukowy, proponuje się zwiększenie ich uprawnień. Przede wszystkim wprowadza się zasadę, iż zawarcie stosunku pracy na podstawie mianowania może dotyczyć wyłącznie osób posiadających ten tytuł, chociaż nie wyklucza to możliwości zatrudniania tych osób w szczególnych przypadkach na podstawie umowy o pracę lub umowy zlecenia.

E. Poprawa polityki kadrowej w uczelniach i instytucjach naukowych

Rozwój naukowy polskich uczonych jest hamowany nie tylko przez nadmiernie skomplikowaną i sformalizowaną procedurę zdobywania stopni naukowych, ale również przez niezwykle hermetyczną ścieżkę awansu akademickiego, która przez specjalistów z organizacji międzynarodowych określana jest mianem chowu wewnętrznego (ang. *in-breeding*). W sposób znaczący ogranicza ona mobilność, wstrzymuje konkurencję i podważa merytoryczne fundamenty szkół wyższych w Polsce. Zmiany – przy zachowaniu w pełni autonomii szkół wyższych i instytucji naukowych, polegają na zwiększeniu przejrzystości polityki kadrowej, nadaniu jej bardziej motywacyjnego charakteru oraz wyposażeniu rektora w narzędzia do zarządzania kadrami oraz wyeksponowania elementów atrakcyjności ścieżki awansu zawodowego naukowców poprzez:

- o utrzymanie ogólnej zasady, iż w uczelniach typu uniwersyteckiego (politechniki, uniwersytety przyrodnicze) koniecznym warunkiem awansu na stanowiskach uczelnianych jest uzyskiwanie odpowiednich stopni naukowych i tytułu naukowego. Określenie ustawowe maksymalnego 8-letniego terminu zatrudnienia na stanowisku adiunkta;
- o powszechną zasadę jawnego, konkursowego zatrudniania naukowców (w tym obcokrajowców) na kontraktach, gdzie każdemu stanowisku przypisane będą konkretne i jawne wymogi, a także jasno sformułowane warunki pracy i rozwoju naukowego, gwarantowane przez uczelnię;
- o jasne zasady systematycznego oceniania i rozliczania z osiągnięć naukowych, powiązane z nagradzaniem oraz możliwością, a w niektórych wypadkach obowiązkiem, zwalniania osób nieosiągających efektów pracy naukowej;
- o wprowadzenie ustawowego zakazu podległości służbowej, mogącej być powodem stronniczości w realizacji polityki personalnej i naukowej oraz prowadzić do konfliktu interesów;
- o wprowadzenie ustawowego obowiązku przejścia na emeryturę adiunktów, wykładowców oraz doktorów habilitowanych zajmujących stanowisko profesora na podstawie mianowania. Nie wykluczy to możliwości zatrudniania tych osób, w szczególnych przypadkach, na podstawie umowy o pracę lub zlecenia;
- o ograniczenie możliwości pracy na więcej niż dwóch etatach, przy jednoczesnym swobodnym kształtowaniu przez rektora wysokości pensum, zwłaszcza w przypadku osób realizujących wysokiej wartości granty badawcze;
- o sprecyzowanie warunków, wymogów i uprawnień, wiążących się z posiadaniem tytułu naukowego;
- o poprawa polityki kadrowej wymaga również skorygowania niespójnych przepisów ustawy PSW i usunięcia błędnych zapisów dotyczących: prawa nauczyciela akademickiego do wynagrodzenia i zasiłku chorobowego za czas niezdolności do pracy, co może wskazywać na dublowanie świadczeń, naliczania wynagrodzenia za czas bezpłatnego urlopu, jak również dodatku za staż pracy, który powinien przysługiwać wyłącznie w uczelni publicznej.

Uzasadnienie:

Proponowane zmiany wprowadzają zatrudnianie nauczycieli akademickich (oraz pracowników naukowych w PAN) wyłącznie na podstawie umowy o pracę i tylko w drodze konkursów. Ma to na celu uelastycznienie warunków zatrudnienia i stworzenie podstaw do angażowania najlepszych w oparciu o przejrzyste kryteria. Określony w statutach tryb konkursowy będzie obejmował również powoływanie do pełnienia funkcji – na okres kadencji – kierowników katedr, zakładów, laboratoriów i innych jednostek w publicznych uczelniach i instytutach naukowych.

Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym nakłada obowiązek przeprowadzania oceny pracy nauczyciela akademickiego nie rzadziej niż raz na cztery lata lub na wniosek kierownika jednostki organizacyjnej. Otrzymanie przez nauczyciela akademickiego dwóch kolejnych negatywnych ocen,

w okresie nie krótszym niż rok, może stanowić podstawę rozwiązania za wypowiedzeniem stosunku pracy z mianowanym nauczycielem akademickim. Analogiczne zasady obowiązują w placówkach naukowo-badawczych, natomiast w placówkach PAN częstotliwość ocen ustala rada placówki w regulaminie, zatwierdzanym przez przewodniczącego wydziału. Nowe rozwiązania polegają na wprowadzeniu obowiązku oceny działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej nauczycieli akademickich, nie rzadziej niż co dwa lata, z wyłączeniem profesorów mianowanych, których ocena odbywać się będzie raz na 4 lata, przy wykorzystaniu opinii studentów i doktorantów, jako jednego z kryteriów oceny. Otrzymanie negatywnej oceny będzie mogło stanowić podstawę do rozwiązania stosunku pracy osób zatrudnionych zarówno na podstawie mianowania jak też umowy o pracę, natomiast dwie kolejne negatywne oceny będą zobowiązywały do rozwiązania stosunku pracy. Przyjęcie tej częstotliwości ocen, w połączeniu z możliwością rozwiązywania stosunku pracy będzie efektywnym narzędziem poprawy jakości kadry naukowej.

Jedną z barier, występujących w niektórych jednostkach naukowych, jest bezpośrednia podległość służbowa osób spokrewnionych i spowinowaconych. Ze względu na bliskość relacji między tymi osobami warto jest wyeliminować podejrzenia o możliwości obecności pozamerytorycznych kryteriów przy podejmowaniu decyzji w sprawie polityki kadrowej. Polityka kadrowa w uczelniach powinna być wolna od jakichkolwiek podejrzeń, bowiem podważa również fundamenty bezstronności w ocenie naukowej. Proponuje się więc wprowadzenie ustawowego zakazu podległości służbowej, mogącej być powodem stronniczości w realizacji polityki personalnej i naukowej oraz prowadzić do konfliktu interesów. Wprowadzenie nowych regulacji wyeliminuje nepotyzm w uczelni i instytucjach związanych z nauką i szkolnictwem wyższym. Poprawa polityki kadrowej wymaga również skorygowania niespójnych przepisów ustawy i usunięcia błędnych zapisów dotyczących: prawa nauczyciela akademickiego do wynagrodzenia i zasiłku chorobowego za czas niezdolności do pracy, co może wskazywać na dublowanie świadczeń, naliczania wynagrodzenia za czas bezpłatnego urlopu, jak również dodatku za staż pracy, który powinien przysługiwać wyłącznie w uczelni publicznej.

F. Zwiększenie przejrzystości w funkcjonowaniu Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów

Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów (CK) to z punktu widzenia całego systemu polskiej nauki bardzo ważna instytucja zaufania publicznego. To ona stoi na straży wiarygodności przyznawania stopni i tytułów naukowych, uprawnień rad naukowych, dlatego powinna być możliwie najbardziej transparentna. Musi ona też skupiać osoby o największym autorytecie naukowym. Proponowane zmiany wprowadzają instytucjonalne mechanizmy, które podniosą wiarygodność i zaufanie do CK zarówno w środowisku akademickim, jak i poza nim.

:

- o Bierne prawo wyborcze do CK będą mieli tylko pracownicy bezpośrednio aktywni naukowo. Pracownik jest bezpośrednio aktywny naukowo, jeśli w ocenianych latach:
 - 1) opublikował, co najmniej 1 publikację w czasopiśmie wyróżnionym w wykazie Ministra, któremu przypisano co najmniej 10 punktów;
 - 2) w przypadku nauk humanistycznych i społecznych, opublikował co najmniej 1 publikację, o której mowa w pkt. 1, lub 3 publikacje w czasopiśmie recenzowanym o zasięgu co najmniej krajowym lub monografie w języku właściwym dla danej dyscypliny naukowej lub języku etnicznym w przypadku dyscyplin naukowych, w których jest on narzędziem opisu, a przedmiotem badania teksty kultury w tym języku tworzone, w tym języku jako współautor;
 - 3) w przypadku nauk technicznych, poza warunkiem określonym w pkt 1 może też wykazać się wykonywaniem prac rozwojowych i przyczynieniem się do uzyskania przez jednostkę naukową co najmniej 10 punktów w przeliczeniu na jednego pracownika;

- 4) w przypadku działalności naukowej w zakresie twórczości artystycznej i sztuki, jest autorem dzieła artystycznego o międzynarodowym znaczeniu lub istotnego dla kultury polskiej.
- o Ustanowienie kadencyjności członkostwa w CK. Członek CK będzie mógł pełnić swoją funkcję nie dłużej niż przez 2 następujące po sobie kadencje. W połowie każdej kadencji CK będzie wymieniać połowę swojego składu.
 - o Wprowadzenie zasady, że członkostwa w CK nie można łączyć z pełnieniem funkcji w innych organach przedstawicielskich nauki i szkolnictwa wyższego, a także funkcji rektora, prorektora i dziekana w szkołach wyższych oraz prezesa i wiceprezesa PAN i PAU, a także dyrektora instytutu naukowego lub instytutu badawczego.
 - o Ustalenie, że osoba posiadająca tytuł naukowy profesora traci bierne prawo wyborcze do pełnienia funkcji w organach CK z chwilą ukończenia 70 roku życia.
 - o Wprowadzenie obowiązkowego wyłączania się członków CK z pracy w jednostkach organizacyjnych CK, w sprawach dotyczących osób, z którymi łączą ich sprawy zawodowe lub z którymi pozostają w związku małżeńskim, pokrewieństwie, powinowactwie drugiego stopnia albo w takim stosunku prawnym, który może mieć wpływ na rozstrzygnięcia CK.
 - o Nałożenie na CK obowiązku prowadzenia i bieżącego aktualizowania baz danych o uprawnieniach do nadawania stopni i tytułów naukowych z określonych dziedzin i dyscyplin naukowych oraz prowadzenia studiów doktoranckich, a także wykazu kadry tych jednostek dających podstawę do uprawnień. Umieszczenie wykazów na stronie internetowej CK oraz na stronie Ministra.
 - o Nałożenie na CK obowiązku prowadzenia rejestrów profesorów i doktorów habilitowanych uprawnionych do recenzowania w przewodach doktorskich i habilitacyjnych oraz w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego, w podziale na dziedziny nauki.
 - o Nałożenie na CK obowiązku przedkładania statutu i zmian w statucie, uchwalonych przez CK, do akceptacji Prezesa Rady Ministrów. W odniesieniu do statutu CK proponuje się, aby Prezes Rady Ministrów, w drodze zarządzenia, zatwierdzał statut CK. Powyższe uzasadnia fakt podległości CK Prezesowi Rady Ministrów i przyjęcie analogicznego rozwiązania w przypadku tego typu podmiotów.

Uzasadnienie:

Zgodnie z obowiązującymi przepisami członkiem CK na nieograniczoną liczbę kadencji może zostać obywatel polski posiadający tytuł naukowy profesora. Nowe rozwiązania przewidują utratę biernego prawa wyborczego z chwilą ukończenia 70-go roku życia, a także wprowadzają dodatkowy warunek bezpośredniej aktywności naukowej członków CK. Proponuje się również ograniczenie członkostwa do dwóch następujących po kadencji. Zasadą gwarantującą utrzymanie ciągłości działania Komisji będzie wymiana w połowie czteroletniej kadencji 50% jej składu. W pierwszej kadencji obowiązywania tych zasad, po upływie połowy kadencji wymieniona zostanie, wyłoniona w drodze losowania, połowa członków CK.

Nową ustawową zasadą będzie zakaz łączenia funkcji członka CK z pełnieniem funkcji w innych organach przedstawicielskich nauki i szkolnictwa wyższego oraz pełnienia funkcji rektora, dziekana oraz dyrektora placówki PAN, PAU lub jednostki naukowej oraz konieczność wyłączania się w przypadku konfliktu interesów lub powiązań rodzinnych. Chodzi o przypadki (nie objęte k.p.a), wynikające ze specyfiki świata nauki i szkolnictwa wyższego, gdzie członek Komisji powinien być obowiązany do wyłączenia się od wykonywania czynności w postępowaniu z przyczyn obiektywnych i subiektywnych, dotyczącym sprawy:

- 1) w której jest stroną albo pozostaje z jedną ze stron w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy może mieć wpływ na jego prawa lub obowiązki,

- 2) swego małżonka oraz krewnych i powinowatych do drugiego stopnia,
 - 3) osoby związanej z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli,
 - 4) w której był promotorem, ekspertem, recenzentem lub biegłym,
 - 5) w której brał udział w niższej instancji w wydaniu zaskarżonej decyzji,
 - 6) z powodu której wszczęto przeciw niemu dochodzenie służbowe, postępowanie dyscyplinarne lub karne,
 - 7) w której jedną ze stron jest osoba pozostająca wobec niego w stosunku nadrzędności służbowej.
- Powody wyłączenia członka CK od udziału w postępowaniu powinny trwać także po ustaniu stosunków, o których mowa w pkt 1-3.

Przewodniczący jest także obowiązany na żądanie Członka CK lub na żądanie strony albo z urzędu, wyłączyć go od udziału w postępowaniu, jeżeli zostanie uprawdopodobnione istnienie okoliczności nie wymienionych w pkt 1-7, które mogą wywołać wątpliwość co do bezstronności Członka CK.

Rozwiązanie to wyeliminuje ewentualne sytuacje rodzące podejrzenia o konflikt interesów i nepotyzm. Przedstawione propozycje dotyczące m.in. bieżącej aktualizacji baz danych o uprawnieniach do nadawania stopni i tytułu naukowego i umieszczania informacji na ten temat na stronach internetowych CK zwiększą dostęp do informacji, a także przejrzystość funkcjonowania instytucji nauki i szkolnictwa wyższego. Zwiększenie zadań i zmiany w funkcjonowaniu CK wiążą się z koniecznością wprowadzenia istotnych zmian do statutu, który będzie zatwierdzany przez Prezesa Rady Ministrów.

3. Studia i studenci

Szeroki dostęp do kształcenia oraz wszechstronne przygotowanie absolwentów szkół wyższych do funkcjonowania na rynku pracy jest fundamentem gospodarki opartej na wiedzy. Polska, mimo czterokrotnego zwiększenia liczby studentów w okresie ostatnich kilkunastu lat, wciąż ma relatywnie mało (w stosunku do ogółu populacji) obywateli z wyższym wykształceniem. Wynoszący 18% udział obywateli z wyższym wykształceniem w Polsce jest jednym z niższych wśród krajów UE. Jest to jedna z zasadniczych przeszkód transformacji polskiej gospodarki w nowoczesną gospodarkę opartą na wiedzy. Przekształcenia w gospodarce ogranicza również nieadekwatna do potrzeb gospodarki struktura kształcenia, która zmusza niekiedy dobrze wykształconych absolwentów do podejmowania zajęć poniżej posiadanych kwalifikacji.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej jest ogromną szansą dla polskich studentów, którzy mają możliwość wyboru kraju, uczelni i kierunku studiów. Studenci mają coraz lepsze możliwości kształcenia się i zdobywania umiejętności potrzebnych do funkcjonowania na europejskim rynku pracy. Międzynarodowa konkurencja w szkolnictwie wyższym stanowi jednak poważne wyzwanie dla polskich uczelni. Bardzo niski odsetek zagranicznych studentów (0,5%) oraz stosunkowo niewielka liczba studentów z zagranicy przyjeżdżających do Polski w ramach programu Erasmus świadczy o potrzebie zwiększenia konkurencyjności polskich uczelni w zakresie kształcenia w ramach Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

Rosnące umiędzynarodowienie szkolnictwa wyższego oraz budowanie gospodarki opartej na wiedzy wymaga podjęcia działań zmierzających w kierunku:

- o zwiększenia dostępności do studiów, szczególnie dla osób mniej zamożnych;
- o zapewnienia najbardziej uzdolnionym studentom lepszych warunków do rozwoju w kraju;
- o umiędzynarodowienia procesu kształcenia;
- o nadania studentom, doktorantom oraz reprezentującym ich organom większej podmiotowości.

Ze względu na specyfikę uczelni resortowych analizy wymagają treści niektórych zapisów o charakterze ogólnym, dla których rozwiązania powinny mieć odrębny charakter.

A. Zwiększenie dostępności do studiów wyższych

Wiedza w XXI wieku jest najcenniejszym produktem, w który inwestuje państwo. Jednak szkolnictwo wyższe w Polsce nadal charakteryzują bariery w dostępie do edukacji szczególnie dla osób mniej zamożnych, wywodzących się z rodzin o niskim kapitale kulturowym oraz zamieszkałych daleko od aglomeracji miejskich. Problem ten dotyczy przede wszystkim studiów stacjonarnych w uczelniach publicznych, w których koszt kształcenia jest pokrywany ze środków publicznych.

Cele reformy będą realizowane poprzez **następujące działania** (proponowane rozwiązania dotyczą osób posiadających polskie obywatelstwo):

- Rozszerzenie dostępności do bezpłatnego systemu kształcenia:
 - wprowadzenie zasady, że studentowi spełniającemu warunki określone w ustawie i statucie uczelni przysługuje bezpłatnie określony zakres usług edukacyjnych świadczonych w uczelniach publicznych na studiach stacjonarnych, odpowiadający pełnemu cyklowi wykształcenia magisterskiego;
 - zakres tych usług będzie wyrażany w postaci puli punktów przeliczeniowych ECTS, przyznawanych dla wszystkich rodzajów oraz cykli studiów, w ramach której student będzie mógł studiować bezpłatnie:
 - 180 ECTS na studiach trwających 3 lata,
 - 210 ECTS na studiach trwających 3,5 roku,
 - 90 ECTS na studiach 3 – semestralnych,
 - 120 ECTS na studiach 2 – letnich,
 - 300 ECTS na studiach jednolitych 5 – letnich,
 - 360 ECTS na studiach 6-letnich,
 - w przypadku studiów międzykierunkowych odstępuje się od określania limitu punktów ECTS. Studenci studiów międzykierunkowych mieliby prawo do pełnego cyklu studiów i takiej liczby „bezpłatnych” punktów ECTS jaka przewidziana jest na realizację programu tych studiów;
 - każdy student będzie miał do dyspozycji dodatkowe 30 pkt. rozliczeniowych ECTS do wykorzystania na dodatkowe kursy
 - przyznanie najlepszym studentom danego kierunku, wyłanianym na podstawie list rankingowych, dodatkowej puli punktów do wykorzystania na studia na drugim kierunku, zgodnie ze wskazanym wyżej systemem. Dodatkowe punkty ECTS będzie mogło otrzymać nie więcej niż 10% studentów danego kierunku.
 - w przypadku kierunków związanych z filmem, określonych rozporządzeniem ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, nie będzie stosowana zasada prawa studenta do tylko jednego bezpłatnego cyklu kształcenia;
- Racjonalizację systemu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów przez:
 - podniesienie minimalnej wysokości dochodu na osobę w rodzinie, gwarantującej studentom i doktorantom stypendium socjalne, do wysokości 1,25 kwoty, o której mowa w art. 179 ust. 3 ustawy – PSW, oraz analogiczne podniesienie górnego progu dochodu uprawiającego do ubiegania się o stypendium socjalne;
 - przy ustalaniu miesięcznej wysokości dochodu na osobę w rodzinie studenta lub doktoranta, uprawniającego do ubiegania się o stypendium socjalne, nie będą wliczane, poza katalogiem dochodów zapisanych w ustawie - PSW, również stypendia i inne świadczenia przyznawane uczniom, studentom i doktorantom w ramach narodowych programów rozwoju, programów operacyjnych lub międzynarodowych programów

- stypendialnych (Erasmus, Erasmus-Mundus, Tempus), w szczególności finansowanych ze środków Unii Europejskiej;
- zmianę dotychczasowych proporcji między środkami z dotacji na fundusz pomocy materialnej przeznaczonymi na stypendia i świadczenia o charakterze socjalnym a środkami na stypendia za wyniki w nauce lub sporcie, z 50% do 50% na 75% do 25%; z wyłączeniem uczelni artystycznych;
 - likwidację stypendium mieszkaniowego i na wyżywienie oraz przesunięcie funduszy ze stypendiów mieszkaniowych i na wyżywienie do systemu stypendiów socjalnych, przy czym przy ustalaniu wysokości stypendium socjalnego uczelnie będą uwzględniały odległość uczelni od miejsca zamieszkania studenta (tak by stypendia socjalne dla studentów zamiejscowych były odpowiednio wyższe niż dla studentów miejscowych)
 - wobec studentów studiujących równocześnie na więcej niż jednym kierunku studiów, ograniczenie uprawnienia do otrzymywania stypendiów (w tym naukowego) do wyłącznie jednego z kierunków, wybranego przez studenta;
 - student będzie mógł otrzymywać, dodatkowo, stypendium dla studentów kierunków zamawianych oraz stypendia fundowane przez jednostki samorządu terytorialnego;
 - student będzie mógł otrzymać w roku akademickim zarówno stypendium za wyniki w nauce jak i stypendium ministra;
- Zmianę charakteru dotacji dla studentów niepełnosprawnych na wspomaganie procesu kształcenia.
 - Zwiększenie dostępności kredytów studenckich poprzez:
 - zapewnienie dostępu do kredytów studenckich przez wszystkich studentów uczelni wojskowych, będących osobami cywilnymi;
 - uproszczenie systemu przyznawania kredytów studentom i doktorantom;
 - zmianę systemu poręczeń w kierunku wyższego stopnia poręczeń w przypadku niższych dochodów przypadających na osobę w rodzinie studenta.
 - szczegółowe rozwiązania zostaną zapisane w rozporządzeniu o kredytach studenckich;
 - Docelowo utworzenie centralnego, ogólnopolskiego rejestru studentów, odnotowującego przyznane punkty ECTS, ich wykorzystanie oraz otrzymaną pomoc materialną.

Uzasadnienie:

Średnio w kraju ok. 10% studentów studiuje równolegle dwa lub więcej kierunków studiów. Proponuje się pozostawienie tego stanu z wyraźnym ukierunkowaniem możliwości korzystania z tego uprawnienia do najlepszych studentów. Podejmowanie przez studentów (niekoniecznie szczególnie do tego przygotowanych) studiów na więcej niż jednym kierunku w tym samym czasie powoduje blokowanie miejsca na studiach stacjonarnych innym studentom, którzy zmuszeni są do podejmowania studiów płatnych. Ogranicza to równy dostęp do bezpłatnego kształcenia, szczególnie dla osób ze środowisk o niższym kapitale kulturowym. Wprowadzenie tej regulacji będzie wymagało docelowo uruchomienia centralnego, ogólnopolskiego rejestru studentów, gdzie odnotowane będą przyznane punkty ECTS oraz ich wykorzystanie przez studentów. Rejestr zapewni monitorowanie systemu bezpłatnego kształcenia oraz wykorzystywania pomocy materialnej.

W Polsce znaczące środki budżetowe (w 2009 roku ok. 1,5 mld zł) przeznacza się na pomoc materialną dla studentów i doktorantów. Korzystają z niej zarówno studenci studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych uczelni publicznych i niepublicznych. Stosunkowo duża część tej pomocy nie trafia jednak do studentów najuboższych. Bardzo niski próg dochodów określający uprawnienie do stypendium socjalnego powoduje, że w niektórych regionach duży odsetek tych środków (zgodnie z ustawą do 50%) otrzymują studenci w formie stypendium za wyniki w nauce. Stypendium to nie ma charakteru socjalnego i straciło w ostatnich latach charakter wyróżnienia za osiągnięcia

w nauce (a w sytuacji dużej liczby wypłacanych stypendiów naukowych, jego niejednokrotnie bardzo niską wysokość trudno uznać za czynnik motywujący). Na niesocjalny charakter stypendium za wyniki w nauce zwracają uwagę organizacje analizujące system szkolnictwa wyższego w Polsce, np. OECD, Bank Światowy. Podobnie, obniżona została ranga wyróżnienia Ministra dla najlepszych studentów. Wyróżnienie to powinno być dostępne dla osób o wybitnych osiągnięciach.

Proponowana zmiana systemu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów polega na uproszczeniu i zwiększeniu przejrzystości systemu oraz na skierowaniu pomocy materialnej przede wszystkim dla najuboższej młodzieży. W nowym systemie pomocy materialnej proponuje się zmianę dotychczasowych, wielokrotnie krytykowanych, proporcji między środkami z dotacji przeznaczonymi na stypendia i świadczenia o charakterze socjalnym a środkami na stypendia za wyniki w nauce lub sporcie, z 50% do 50% na 75% do 25%. Proponowane rozwiązania pozwolą skorzystać ze stypendium socjalnego większej liczbie studentów i doktorantów o niskich dochodach w ramach tych samych środków budżetowych.

Zmiana ukierunkowania dotacji dla studentów niepełnosprawnych na wspomaganie procesu kształcenia służyć będzie lepszemu wykorzystaniu publicznych środków i przeznaczeniu ich na stworzenie lepszych warunków tym osobom, umożliwiającym pełnoprawne studiowanie.

Rozszerzenie dostępności studentów i doktorantów do kredytów zostanie zrealizowane poprzez uproszczenie procedury ubiegania się o kredyt studencki, co zmniejszy koszty operacyjne banków, zmianę struktury poręczeń udzielanych przez BGK w kierunku wyższego stopnia poręczeń w przypadku niższych dochodów przypadających na osobę w rodzinie studenta. Zwiększenie stopnia poręczenia udzielanego przez BGK oznacza zmniejszenie stopnia poręczenia ze strony kredytobiorcy. Restrukturyzacja zwiększy dostępność do kredytów studenckich osób najbardziej potrzebujących (o najniższych dochodach).

Zwiększenie dostępności do kredytów studenckich, przy niewielkiej zmianie podziału kosztów kredytów pomiędzy studentów i doktorantów oraz budżet, nie spowoduje żadnych skutków dla budżetu państwa.

B. Lepsze przygotowanie absolwentów szkół wyższych do potrzeb gospodarki i do funkcjonowania na rynku pracy

Według badań Światowego Forum Gospodarczego Polska zajmuje 19 miejsce w poszerzonej UE pod względem stopnia dostosowania systemu edukacyjnego do potrzeb gospodarki. Jednym z negatywnych elementów tej sytuacji jest fakt, że w Polsce na 1000 mieszkańców przypada 11 absolwentów kierunków przyrodniczych i technicznych, podczas gdy średnia dla krajów UE wynosi 13. Co gorsza, obserwuje się spadek zainteresowania kandydatów kierunkami inżyniersko-technicznymi oraz informatycznymi. Od kilku lat liczba studentów tych kierunków spada rocznie o 3-6%, a brak obowiązkowej matury z matematyki przyczynia się do pogłębiania tego trendu.

Dostosowanie kształcenia do zmieniających się potrzeb rynku pracy, obok rozwijania uniwersalnej wiedzy, a także kształtowanie umiejętności zawodowych studentów są na tyle istotne, że powinny znaleźć odzwierciedlenie w misjach uczelni.

Cele reformy będą realizowane przez **następujące działania:**

- o Rozwój form kształcenia nakierowanych na potrzeby rynku pracy, wprowadzenie możliwości kształcenia wspólnego z pracodawcą, a także kształcenia na zlecenie pracodawcy, między innymi poprzez zamawianie przez państwo kształcenia na kierunkach studiów, na które w przyszłości będzie zapotrzebowanie w gospodarce.

- o Uproszczenie zasad prowadzenia niestandardowych form kształcenia, mieszczących się w ramach „uczenia się przez całe życie”.
- o Wprowadzenie obowiązku monitorowania losów absolwentów przez uczelnie, szczególnie po 3 i 5 latach od zakończenia studiów oraz wprowadzenie tego do kryteriów oceny instytucjonalnej dokonywanej przez PKA. Rektor będzie sprawował nadzór nad monitorowaniem losów absolwentów. Zadanie to będzie mogło być realizowane przez jednostkę organizacyjną wskazaną przez rektora np. Biuro Karier.
- o Wprowadzenie uczelnianych dyplomów ukończenia studiów z godłem uczelni w miejsce obecnie obowiązujących wszystkie uczelnie ujednoliconych dyplomów państwowych.
- o Utworzenie specjalnej ścieżki dla wybitnie uzdolnionych studentów, którzy będą mogli rozpocząć zaawansowane badania naukowe zaraz po ukończeniu studiów licencyjnych lub inżynierskich bez konieczności obrony pracy magisterskiej. Najzdolniejsi studenci wyłonieni w drodze centralnego konkursu będą otrzymywać specjalny status oraz „Diamantowy Grant”, który zapewni im finansowanie badań kończących się obroną pracy doktorskiej.
- o Przesunięcie granicy czasowej, do której uczelnie są zobowiązane przyjąć uchwały rekrutacyjne, z obecnych 18 miesięcy do **5 miesięcy** przed rozpoczęciem roku akademickiego, którego ma dotyczyć rekrutacja.
- o Odstąpienie od wyrażania zgody przez ministra na przeprowadzanie wobec kandydatów na studia dodatkowych sprawdzianów uzdolnień artystycznych lub sprawności fizycznej a także sprawdzianów szczególnych predyspozycji do podejmowania danego rodzaju studiów. (Sprawdziany te nie będą jednak w żadnym wypadku mogły dotyczyć przedmiotów objętych egzaminem maturalnym, ani treści objętych programem studiów).
- o Powołanie przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego nowej instytucji Rzecznika Praw Absolwenta, którego zadaniem będzie praca na rzecz ograniczenia barier w dostępie do wykonywania zawodu zgodnego z kierunkiem studiów przez absolwentów tego kierunku. Powołanie instytucji Rzecznika Praw Absolwenta nie będzie powodowało dodatkowego obciążenia dla budżetu państwa.
- o Odstąpienie od obowiązku kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela w zakresie dwóch przedmiotów (rodzajów zajęć.).

Uzasadnienie:

O związku kształcenia z rynkiem pracy mowa już była w części poświęconej zarządzaniu uczelniami, w rozdziale odnoszącym się do integracji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Pomocne w tym względzie jest odejście od definiowania kierunków studiów poprzez warunki „na wejściu” na rzecz warunków „na wyjściu” – efektów kształcenia w zakresie: wiedzy i umiejętności, którymi będzie się cechował absolwent. Takie określanie kierunków studiów będzie możliwe po wejściu w życie tzw. Krajowych Ram Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego.

Przy ocenie powiązań uczelni i jej jednostek organizacyjnych z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym uwzględniać się będzie nie tylko zakres wykonywania zleconych projektów badawczych i realizacji związanych z nimi grantów, ale również stopień zaangażowania w tą działalność studentów przygotowujących prace dyplomowe, magisterskie i doktorskie.

Zamawianie kształcenia na kierunkach matematycznych, technicznych i przyrodniczych lub innych związanych z aktualnymi tendencjami w gospodarce służyć będzie inwestowaniu w kapitał intelektualny w strategicznych dla państwa branżach i sektorach gospodarki.

Konieczność szybkiego reagowania uczelni na potrzeby otoczenia społeczno-gospodarczego wymusza zmianę zasad rekrutacji, w tym terminów podejmowania i ogłaszania uchwał rekrutacyjnych. Zakłada się skrócenie tego okresu z obecnych 18 miesięcy do **5 miesięcy**.

Rezygnacja z wyrażania zgody przez ministra na organizowanie przez uczelnie dodatkowych sprawdzianów kompetencji kandydatów na studia umożliwi uelastycznienie procedur rekrutacyjnych, zwiększy autonomię uczelni w tym zakresie, a przede wszystkim pozwoli uczelniom trafniej selekcjonować studentów, co jest w interesie ich samych albowiem przyczyni się do zmniejszenia odsetka studentów niezdolnych do ukończenia studiów lub rezygnujących z nich po pierwszym roku.

W związku z oczekiwanym spadkiem liczby populacji w „wieku studenckim” uczelnie będą mogły swą aktywność edukacyjną skierować w stronę procesu „kształcenia przez całe życie”. Poszerzeniu tej działalności uczelni sprzyjać będzie nadanie uczelniom większej autonomii w zakresie prowadzenia studiów podyplomowych, poprzez odstąpienie od warunku powiązania problematyki studiów podyplomowych z prowadzonymi kierunkami studiów. Wszystkie krótkie formy kształcenia, w ramach „uczenia się przez całe życie”, realizowane w uczelniach, będą musiały mieć zdefiniowane „efekty kształcenia” oraz sposoby oceny stopnia ich osiągnięcia przez absolwentów.

Powołanie Rzecznika Praw Absolwenta służyć będzie przede wszystkim ochronie absolwentów przed zbyt szerokim ograniczeniem dostępu do zawodów reglamentowanych przez korporacje zawodowe.

Zadaniem Rzecznika Praw Absolwenta będzie więc analizowanie stanu legislacyjnego oraz proponowanie zmian legislacyjnych Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego rozszerzających dostęp do wykonywania tzw. „zawodów regulowanych” absolwentom studiów wyższych.

Z drugiej strony zadaniem rzecznika będzie również prowadzenie analizy stopnia dostosowania programu studiów do Krajowych Ram Kwalifikacji oraz potrzeb pracodawców oraz przedstawianie wniosków w tym zakresie Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Rzecznik usytuowany będzie przy RGNiSzW, a jego obsługę zapewni Biuro Obsługi RGNiSzW oraz Departament Strategii MNiSzW.

Szczegółowe zadania oraz sposób realizacji zadań przez Rzecznika Praw Absolwentów określi Minister w drodze rozporządzenia.

Wprowadzenie Krajowych Ram Kwalifikacji będzie się wiązało ze zwiększoną odpowiedzialnością uczelni za jakość kształcenia.

Zastąpienie dyplomu państwowego dyplomem z godłem uczelni jest zgodne z oczekiwaniami środowisk akademickich. Nowe rozwiązanie będzie sprzyjać budowaniu i promowaniu marki uczelni, rozpoznawalności uczelni na rynku pracy, a w szczególności budowaniu warunków konkurencji na rynku usług edukacyjnych.

Istnieje potrzeba stworzenia najlepszych warunków dla osób wybitnie uzdolnionych, bowiem ich emigracja jest największym zagrożeniem dla gospodarki opartej na wiedzy. Problem ten dotyczy zwłaszcza krajów rozwijających się, gdzie skala „drenażu mózgów” niebezpiecznie się nasila i dlatego koniecznym jest zapewnienie najlepszym polskim studentom oraz doktorantom odpowiednich warunków pracy w polskich uczelniach oraz instytutach naukowych.

C. Umiejdzynarodowienie studiów

Umiejdzynarodowienie procesu kształcenia jest ważnym aspektem oferty dydaktycznej oraz prestiżu polskiego szkolnictwa wyższego za granicą. Proces internacjonalizacji szkolnictwa wyższego na świecie nabiera tempa, liczba studiujących poza granicami swojego kraju stale wzrasta i w skali globalnej przekroczyła już 3 miliony. Polska na tym tle prezentuje się słabo, bo w prawie dwumilionowej społeczności studenckiej jedynie 12 tysięcy to obcokrajowcy, co daje jeden z niższych w Europie wskaźników (0,5%) udziału cudzoziemców w ogólnej liczbie studentów. W ramach programu Erasmus z polskich uczelni wyjeżdża ponad trzy razy więcej studentów (ok. 13 tys.) aniżeli do nich przyjeżdża (ok. 4 tys.). Ten stan rzeczy jest spowodowany m.in. wciąż ograniczoną ofertą programów studiów realizowanych w językach obcych, zwłaszcza w języku angielskim. Celem prezentowanych zmian jest podniesienie poziomu internacjonalizacji polskich uczelni, zwłaszcza w kontekście kształcenia.

Cele reformy będą realizowane poprzez **następujące działania**:

- o uwzględnienie kształcenia w językach obcych jako istotnego kryterium oceny jakości kształcenia dokonywanej przez PKA;
- o w dalszej perspektywie czasowej kształcenie w językach obcych będzie wsparte dodatkowym finansowaniem z budżetu państwa;
- o ustanowienie jasnych reguł współpracy międzynarodowej na poziomie studiów magisterskich i doktoranckich. Wprowadzenie czytelnych prawno – instytucjonalnych podstaw współpracy pomiędzy uczelniami czy też instytutami naukowymi;
- o wprowadzenie uznawalności dyplomów dla celów dalszego kształcenia, uzyskanych w krajach UE lub OECD;
- o doprecyzowanie przepisów dotyczących tworzenia w Polsce uczelni zagranicznych i ich filii.

Uzasadnienie

Uznanie kształcenia w językach obcych jako ważnego kryterium oceny instytucjonalnej dokonywanej przez PKA oraz dodatkowe finansowanie z budżetu państwa studiów prowadzonych w językach obcych (szczególnie w j. angielskim) zmotywuje uczelnie do rozwijania oferty studiów w językach obcych.

Wprowadzenie czytelnych prawno – instytucjonalnych podstaw współpracy pomiędzy uczelniami czy też instytutami naukowymi przyczyni się do powstania synergii podnoszącej jakość studiów doktoranckich oraz badań naukowych, a także intensyfikującej mobilność kadry naukowej.

Konieczne jest usunięcie barier formalno-prawnych, które utrudniają czy wręcz uniemożliwiają prowadzenie współpracy międzynarodowej przez instytucje akademickie. Wprowadzane zmiany mają służyć uregulowaniu kwestii wspólnego prowadzenia studiów przez uczelnie i instytucje naukowe, w tym zagraniczne, na podstawie zawartego przez nie porozumienia. Dotychczasowy stan prawny pozostawiał wiele wątpliwości interpretacyjnych w zakresie międzyuczelnianych umów bilateralnych.

D. Większe upodmiotowienie studentów i dbałość o ich prawa

Misją uczelni jest służyć dobrze pojętym potrzebom studentów i doktorantów, a nie odwrotnie. Dbłość o prawa studentów i doktorantów oraz włączanie ich w proces budowania rozwiązań systemowych jest konieczne dla podnoszenia jakości dydaktyki i badań naukowych szkół wyższych.

Cele reformy będą realizowane poprzez **następujące działania**:

- o Określenie katalogu bezpłatnych usług administracyjnych świadczonych studentom studiów płatnych i bezpłatnych w procesie kształcenia. Usługi te obejmować będą:
 - o rejestrację na kolejny semestr/rok studiów,
 - o egzaminy,
 - o egzaminy poprawkowe,
 - o egzamin komisyjny,
 - o egzamin dyplomowy,
 - o złożenie i oceny pracy dyplomowej,
 - o wydanie suplementu do dyplomu.
- o Wprowadzenie umów pomiędzy uczelnią a studentami stacjonarnymi w uczeniach publicznych w zakresie ich wzajemnych relacji cywilno-prawnych;
- o Ochrona interesu studentów oraz absolwentów uczelni likwidowanych poprzez archiwizację we właściwym miejscowym archiwum państwowym dokumentacji ich osiągnięć edukacyjnych;
- o Dopuszczenie możliwości prowadzenia publicznych obron prac licencjackich, inżynierskich oraz magisterskich na wniosek promotora lub studenta. Wprowadzenie obowiązku przekazywania studentom kopii recenzji prac licencjackich oraz magisterskich w celu zapewnienia ich jawności;
- o Wprowadzenie szkoleń z zakresu praw i obowiązku studenta.

W Polsce ponad milion studentów bezpośrednio współfinansuje własne kształcenie na poziomie wyższym. Wprowadzenie do ustawy katalogu bezpłatnych usług realizowanych przez szkoły wyższe służy obronie interesu płacących za naukę studentów, którzy są narażeni na ukryte podnoszenie kosztów kształcenia. Wprowadzane regulacje prawne określają katalog usług bezpośrednio związanych z procesem kształcenia, które będą bezpłatne.

Szkoły wyższe stoją u progu niżu demograficznego. W 2010 roku edukację wyższą rozpocznie pierwszy rocznik niżu demograficznego. Na podstawie liczby urodzeń po 1990 roku można wywnioskować, że przez następne kilkanaście lat liczba kandydatów na studia będzie stopniowo spadać. Stawia to w trudnej sytuacji szkolnictwo niepubliczne, które niemal całkowicie zorientowane jest na świadczenie usług dydaktycznych, zwłaszcza, że struktura szkolnictwa niepublicznego czyni je bardzo wrażliwym na wahania demograficzne (43% szkół wyższych kształci poniżej tysiąca studentów, 72% poniżej 3 tysięcy studentów). Istnieje duże prawdopodobieństwo likwidacji części uczelni niepublicznych, co może postawić w trudnej sytuacji ich studentów oraz absolwentów. Dokumentacja procesu kształcenia jest konieczna zarówno do kontynuowania studiów, jak również do obliczania wysokości uposażeń emerytalnych. Obecny stan prawny nie zawiera uregulowań dotyczących sposobu i miejsca przekazania dokumentacji procesu dydaktycznego. Proponowane zmiany wprowadzają obowiązek przekazywania dokumentacji przebiegu studiów, akt osobowych studentów, doktorantów oraz dokumentacji działalności organów likwidowanej uczelni do właściwego miejscowo archiwum państwowego. Zmiany te będą dotyczyć ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

W Polsce każdego roku średnio niemal 400 tysięcy absolwentów opuszcza mury uczelni. Prace licencjackie, inżynierskie oraz magisterskie stały się jednym z wielu elementów kształcenia, mimo

nieporównywalnie większego wysiłku i zaangażowania. Dopuszczenie do publicznego egzaminu dyplomowego (magisterskiego) oraz obowiązek przekazywania recenzji przez opiekunów i recenzentów (prac licencjackich, inżynierskich i magisterskich) zmierzają w kierunku nadania większej wagi procesowi pisania prac dyplomowych, a także uczynienia ich obron bardziej transparentnymi. Prace te są wszak uwieńczeniem całego okresu studiów. Są one efektem długiej współpracy pomiędzy studentem a promotorem i powinny być – również w sferze symbolicznej – traktowane w sposób szczególny. Ostateczną decyzję co do publicznych obron prac dyplomowych będą podejmowały właściwe organy autonomicznych uczelni.

Konieczne jest zwiększenie świadomości studentów o przysługujących im prawach. Dlatego jako rozwiązanie systemowe proponowane jest wprowadzenie szkolenia z zakresu praw i obowiązków studenta dla studentów pierwszego roku. Powinny być one prowadzone przez samorządy studenckie oraz Parlament Studentów RP.

Zrównanie statusu reprezentacji studentów i doktorantów spowoduje konieczność finansowania działalności Krajowej Reprezentacji Doktorantów na wzór Parlamentu Studentów RP. Zmiana ta spowoduje dodatkowe skutki finansowe dla budżetu państwa w wysokości ok. 70 tys. zł (60 tys. zł na działalność bieżącą + 10 tys. zł na zakup środków trwałych) rocznie.

VIII. Przepisy przejściowe i dostosowujące:

A. Przepisy przejściowe – ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym:

Proponowana ustawa postanawiać będzie, że z dniem jej wejścia w życie:

- 1) do stosunków pracy nawiązanych przed dniem wejścia w życie ustawy będą miały zastosowanie nowe regulacje;
- 2) osoby zatrudnione na podstawie mianowania z dniem wejścia w życie ustawy zostaną zatrudnione na podstawie umowy o pracę, z zastrzeżeniem następnego punktu;
- 3) stosunki pracy osób posiadających tytuł naukowy zatrudnionych na podstawie mianowania pozostają bez zmian;
- 4) uczelnie dostosują statuty do przepisów ustawy nie później niż do dnia 30 marca 2011 r.;
- 5) projekt przewidywać będzie również czasowe zachowanie w mocy – do czasu wydania nowych aktów wykonawczych, nie dłużej jednak niż przez rok od dnia wejścia w życie projektowanej ustawy – obecnie obowiązujących rozporządzeń;
- 6) do studiów, studiów doktoranckich i podyplomowych rozpoczętych przed dniem wejścia w życie ustawy stosuje się przepisy dotychczasowe;
- 7) jednostki prowadzące studia doktoranckie niespełniające warunków określonych nowelizowaną ustawą prowadzą je do czasu nabycia uprawnień habilitacyjnych, jednak nie dłużej niż do 2015 r.
- 8) wszczęte i niezakończone postępowania w sprawach dotyczących:
 - a) tworzenia uczelni,
 - b) nadawania uprawnień do prowadzenia kierunków studiów, co do których postępowanie nie zostało zakończone wydaniem prawomocnej decyzji, są rozpatrywane na zasadach dotychczasowych;
- 9) nauczyciel akademicki, który przed dniem wejścia w życie ustawy podjął dodatkowe zatrudnienie lub działalność gospodarczą może je wykonywać na zasadach dotychczasowych nie dłużej niż rok od dnia wejścia w życie ustawy.

Przepisy przejściowe – ustawa o zmianie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki:

1. Wszczęte i niezakończone postępowania w sprawach dotyczących przewodów doktorskich, przewodów habilitacyjnych oraz postępowań o nadanie tytułu profesora są rozpatrywane na zasadach i w trybie dotychczas obowiązującym.

B. Przepisy dostosowujące:

Proponowana ustawa postanawiać będzie, że z dniem jej wejścia w życie:

- 1) Rada Główna Szkolnictwa Wyższego (RGSW) zostanie zintegrowana ze sferą nauki, w związku z czym ulegnie zmianie jej nazwa na Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego;
- 2) w stosunku do Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów (CK) zostanie wprowadzone ograniczenie kadencyjności członków Komisji oraz wprowadzony zostanie zakaz łączenia funkcji członków Komisji z pełnieniem funkcji w innych organach przedstawicielskich nauki i szkolnictwa wyższego, a także rektora i dziekana;
- 3) członkowie organów PKA, RGSW i CK wybrani na podstawie dotychczasowych przepisów będą pełnić swoje funkcje do czasu upływu kadencji, na którą zostali wybrani. Jednoosobowe oraz kolegialne organy uczelni będą również pełnić swoją funkcję do czasu upływu kadencji, na którą zostali wybrani.

IX. Przepisy upoważniające:

A. Do zmiany ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym:

1. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do wydania rozporządzenia w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji uwzględniającego określenie dziedzin kształcenia, kompetencji i efektów kształcenia, zróżnicowanych dla poszczególnych profili kształcenia,

2. Utworzenie publicznej uczelni zawodowej, jej likwidacja, oraz połączenie z inną publiczną uczelnią zawodową następować będzie w drodze rozporządzenia Rady Ministrów. Likwidacja uczelni publicznej, zmiana jej nazwy oraz połączenie z inną uczelnią publiczną następować będzie po zasięgnięciu opinii senatu lub senatów uczelni, których akty te dotyczą.

Utworzenie publicznej uczelni zawodowej, jej likwidacja oraz połączenie z inną publiczną uczelnią zawodową następuje na wniosek ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego lub sejmiku województwa, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego.

Minister Obrony Narodowej będzie również upoważniony do wnioskowania w sprawach likwidacji, czy łączenia Wyższych Szkół Oficerskich w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw szkolnictwa wyższego.

3. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia możliwości zmiany nazw publicznych uczelni zawodowych.

Minister Obrony Narodowej będzie upoważniony do wnioskowania w sprawie zmiany nazwy Wyższych Szkół Oficerskich.

4. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia wzorów sprawozdań z działalności uczelni, uwzględniając specyfikę uczelni publicznych i niepublicznych oraz gromadzone przez uczelnie informacji koniecznych do sporządzania sprawozdań, wynikających z odrębnych przepisów, w celu umożliwienia przetwarzania danych z tych sprawozdań oraz sporządzania zbiorczych informacji koniecznych do prawidłowego wykonywania zadań.

5. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia szczegółowych warunków, trybu oraz zasady ubiegania się o status KNOW dla **8 dziedzinowo określonych obszarów wiedzy**.

6. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, warunków i trybu występowania przez uczelnie niepubliczne o dotacje, o których mowa w art. 94 ust. 5 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, oraz sposobu kontroli ich wykorzystania, uwzględniając jakość kształcenia w uczelni, liczbę nauczycieli akademickich, dla których uczelnia jest podstawowym miejscem pracy, liczbę kształconych w uczelni studentów studiów stacjonarnych i uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich, zaangażowanie własnych środków w rozwój bazy materialnej uczelni oraz osiągnięcia uczelni w dotychczasowym kształceniu.

7. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej oraz Ministrami właściwymi do spraw wewnętrznych, do spraw zdrowia, do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz do spraw gospodarki morskiej do określenia w drodze rozporządzenia:

1) wskaźników kosztochłonności w grupach kierunków studiów stacjonarnych oraz wskaźniki kosztochłonności stacjonarnych studiów doktoranckich w poszczególnych dziedzinach nauki, mając na uwadze warunki związane z prowadzeniem studiów wynikające Krajowych Ram Kwalifikacji;

2) zasad podziału dotacji, o których mowa w art. 94 ust. 1 i ust 4 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, z uwzględnieniem:

- a) w zakresie zadań, o których mowa w art. 94 ust. 1 pkt 1 tej ustawy- danych o liczbach studentów studiów stacjonarnych i uczestników stacjonarnych studiów doktoranckich oraz wskaźników kosztochłonności studiów stacjonarnych w grupach kierunków studiów i wskaźników kosztochłonności stacjonarnych studiów doktoranckich w poszczególnych dziedzinach nauki oraz o liczbach nauczycieli akademickich,
- b) w zakresie zadań, o których mowa w art. 94 ust. 1 pkt 7 tej ustawy – danych o liczbach studentów i doktorantów w tym niepełnosprawnych, liczbach studentów i doktorantów będących w trudnej sytuacji materialnej;

3) realizacji podziału rezerwy celowej dotacji stacjonarnej na projakościowe finansowania.

8. Proponuje się w upoważnieniu do wydania aktu wykonawczego do ustawy dotyczącego regulaminu studiów wprowadzić dodatkowe wytyczne dotyczące egzaminów dyplomowych poprzez dopuszczenie możliwości publicznej obrony pracy dyplomowej na wniosek studenta lub promotora oraz obowiązek przekazywania studentom kopii recenzji pracy dyplomowej, a także poprzez dodanie warunku zapewnienia właściwej realizacji procesu dydaktycznego, przy uwzględnieniu szczególnych potrzeb studentów niepełnosprawnych.

9. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, warunków uzyskania punktów przeliczeniowych ECTS i trybu przenoszenia osiągnięć, uwzględniając, przy zapewnieniu porównywalności i odpowiedniości standardów kształcenia i czasu trwania studiów odbywanych w różnych uczelniach, punktowe metody wyrażania osiągnięć studenta, warunki ich przenoszenia i akumulacji oraz tryb uznawania tych osiągnięć, mając na uwadze konieczność zapewnienia kontynuacji kształcenia.

10. Zmiana upoważnienia dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia:

- a) tytułów zawodowych nadawanych absolwentom studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz absolwentom jednolitych studiów magisterskich, uwzględniając istniejące tytuły i profil kształcenia;

- b) warunków wydawania wytycznych do opracowania uczelnianych wzorów dyplomów, wzoru suplementu do dyplomów, świadectw o których mowa w ust. 1, uwzględniając formę studiów i poziom kształcenia;
- c) warunków wydawania dyplomów ukończenia studiów prowadzonych wspólnie przez różne uczelnie i instytucje naukowe, również zagraniczne, a także świadectw.

11. Zmiana upoważnienia dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia warunków przyznawania punktów przeliczeniowych ECTS, zasad ich wykorzystania oraz zasad przyznawania dodatkowych punktów przeliczeniowych ECTS dla nie więcej niż 10% najlepszych studentów kierunku studiów, umożliwiających bezpłatne kształcenie na drugim kierunku studiów, uwzględniając 30 punktów przeliczeniowych dla jednego semestru studiów oraz czas trwania studiów na kierunku określony w standardach kształcenia, o którym mowa w art. 9 pkt 2 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym, a także wzór oświadczenia studenta o spełnianiu warunków do bezpłatnego kształcenia.

12. Zmiana upoważnienia dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłacania nagrody przez ministra za wybitne osiągnięcia dla studentów, liczbę i maksymalną wysokość tej nagrody oraz wzoru wniosku o przyznanie nagrody ministra, uwzględniając:

- a) minimalną średnią ocen uprawniającą do ubiegania się o nagrodę ministra, biorąc pod uwagę oceny ze wszystkich lat studiów oraz zróżnicowanie skali ocen w uczelni,
- b) rodzaje osiągnięć naukowych, takich jak: publikacje i opracowania naukowe, udział w pracach naukowo-badawczych, patenty i wzory użytkowe,
- c) wybitne osiągnięcia, w szczególności sportowe lub kulturalne,
- d) termin składania wniosków,

Wysokość nagrody powinna zostać określona na nie większą niż 20 tys. zł.

13. Zmiana upoważnienia dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, warunków i trybu organizowania studiów doktoranckich, ich prowadzenia i odbywania oraz przyznawania stypendiów doktoranckich, uwzględniając:

- 1) czas trwania studiów i możliwość przedłużania go, w tym prawo do określonego w odrębnych przepisach dodatkowego przedłużenia okresu odbywania studiów doktoranckich o czas trwania urlopu macierzyńskiego, mając na uwadze potrzebę prawidłowego przygotowania do przeprowadzenia przewodu doktorskiego;
- 2) szczegółowe uprawnienia organu tworzącego studia doktoranckie, rady jednostki organizacyjnej i kierownika studiów doktoranckich, uwzględniając potrzebę zapewnienia sprawnego przebiegu studiów i wysokiej jakości kształcenia;
- 3) sprawowanie opieki naukowej i prowadzenie zajęć dydaktycznych przez pracowników bezpośrednio aktywnych naukowo i posiadających co najmniej stopień naukowy doktora habilitowanego;
- 4) wzór legitymacji doktoranta i świadectwa ukończenia studiów doktoranckich;
- 5) wysokość opłat za wydanie legitymacji i świadectwa;
- 6) okres, na który mogą zostać przyznane stypendia doktoranckie i stypendia za postępy w pracy naukowej.

14. Zmiana upoważnienia dla określenia jedynie przez ministra właściwego do spraw zdrowia, w drodze rozporządzenia limitu przyjęć na kierunki: lekarski i lekarsko-dentystyczny, w poszczególnych uczelniach, uwzględniając możliwości dydaktyczne uczelni oraz zapotrzebowanie na absolwentów.

15. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia, w drodze rozporządzenia, kryteriów ocen jakości studiów (ocena programowa i instytucjonalna) dokonywanych przez PKA.
16. Upoważnienie ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia realizację zapisów art. 95 ust 3 ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym.
17. Upoważnienie ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia listy certyfikatów potwierdzających znajomość jednego z nowożytnych języków obcych.
18. Zmiana upoważnienie ministra właściwego do wydania aktu wykonawczego w sprawie wskaźników kosztochłonności poszczególnych kierunków studiów z uwagi na dodatkowe wytyczne dotyczące kierunków prowadzonych przez uczelnie muzyczne z uwagi na wysokie koszty kształcenia wynikające z małej liczby studentów i kształcenia w relacji mistrz- uczeń.
19. Wprowadzenie upoważnienia dla Ministra Obrony Narodowej do określania limitów miejsc na studiach dla kandydatów na żołnierzy zawodowych.
20. Upoważnienie ministra właściwego do wprowadzenia w drodze rozporządzenia KRK przy uwzględnieniu dwóch trybów dla (a) podstawowych jednostek organizacyjnych posiadających uprawnienia habilitacyjne oraz (b) podstawowych jednostek organizacyjnych nie posiadających uprawnień habilitacyjnych. Do czasu wprowadzenia kierunków studiów zdefiniowanych przez efekty kształcenia obowiązują dotychczasowe standardy kształcenia oraz dotychczasowy tryb ich akredytacji.
21. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do wprowadzenia w drodze rozporządzenia kryteriów oceny jakości kształcenia.
22. Wprowadzenie upoważnienia dla Ministra Obrony Narodowej do określenia składu konwentów wyższych szkół oficerskich.
23. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do wprowadzenia w drodze rozporządzenia zasad i trybu podejmowania decyzji o zwiększeniu limitów studentów stacjonarnych w uczelniach publicznych.
24. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do zawodu nauczyciela.

Do ustawy o zmianie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki:

1. Upoważnienie dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego do określenia w drodze rozporządzenia kryteriów oceny osiągnięć i dorobku oraz liczbę punktów przypisanych do poszczególnych osiągnięć, a także minimalną liczbę punktów uprawniającą do wszczęcia postępowania habilitacyjnego, biorąc pod uwagę osiągnięcia naukowo-badawcze dla grup nauk i sztuki, współpracę z otoczeniem gospodarczym i społecznym dla grup nauk i sztuki, współpracę międzynarodową dla grup nauk i sztuki, dorobek dydaktyczny i popularyzatorski, znajomość języków obcych i nagrody.

2. Zmiana upoważnienia dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, po zasięgnięciu opinii Centralnej Komisji do określenia w drodze rozporządzenia szczegółowego trybu i warunków, i terminów przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, postępowaniu habilitacyjnym, postępowaniu o nadanie statusu profesora wizytującego oraz w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego profesora, uwzględniając w szczególności:

- 1) dokumenty jakie powinna przedstawić osoba ubiegająca się o wszczęcie przewodu doktorskiego, postępowania habilitacyjnego, postępowania o nadanie statusu profesora wizytującego lub nadania tytułu naukowego profesora;
- 2) skład oraz tryb działania komisji i zespołów powoływanych przez rady jednostek organizacyjnych przeprowadzających przewody doktorskie, postępowanie habilitacyjne, postępowanie o nadanie statusu profesora wizytującego lub postępowania o nadanie tytułu naukowego profesora uwzględniając możliwość powoływania do składu komisji i zespołów osób posiadających tytuł naukowy profesora lub stopień doktora habilitowanego lub status profesora wizytującego, a w przypadku postępowania o nadanie tytułu naukowego – wyłącznie osób z tytułem profesora;
- 3) liczbę i sposób wyłaniania kandydatów na recenzentów w postępowaniu o nadanie tytułu naukowego profesora oraz wzór ankiety oceniającej dorobek kandydata;
- 4) sposób powoływania oraz skład i tryb działania doraźnej Komisji do Przeprowadzenia Przewodu Habilitacyjnego;
- 5) sposób i tryb przyznawania statusu profesora wizytującego;
- 6) możliwość i warunki powtórnego zdawania egzaminów doktorskich;
- 7) wykaz certyfikatów potwierdzających znajomość języka obcego;
- 8) sposób przedstawiania i oceniania rozpraw doktorskich, w tym także będącymi pracami zbiorowymi, z uwzględnieniem zróżnicowania ze względu na dziedziny nauk i sztuki, a także podejmowania uchwał o nadaniu stopnia doktora lub doktora habilitowanego;
- 9) wzory dyplomów doktorskiego i habilitacyjnego zawierającego godło uczelni lub jednostki naukowej oraz podpisy rektora (dyrektora placówki), przewodniczącego rady i promotor, a w dyplomach habilitacyjnych godło uczelni lub placówki naukowej oraz podpisy rektora (dyrektora placówki) i przewodniczącego rady;
- 10) określenie wysokości opłat za wydanie dyplomu doktorskiego i habilitacyjnego oraz ich duplikatów i odpisów w języku angielskim;
- 11) sposób powiadamiania ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego oraz Centralnej Komisji o nadaniu stopnia doktora lub doktora habilitowanego, wzór odpowiednich zawiadomień oraz sposób ogłaszania nazwisk osób, którym nadano te stopnie.

X. Termin wejścia w życie

1. Proponowane zmiany powinny zacząć obowiązywać przed rozpoczęciem roku akademickiego 2010/2011, dlatego też ustawa o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, a także niektórych innych ustaw powinna wejść w życie najpóźniej w dniu 1 października 2010 r.

2. Przepisy dotyczące finansowania uczelni, Parlamentu Studentów RP oraz Krajowej Reprezentacji Doktorantów wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2011 r.

3. Przepisy dotyczące systemu i finansowania pomocy materialnej dla studentów i doktorantów wchodzi w życie z dniem 1 października roku następnego, po roku wejścia w życie ustawy.

XI. Ocena przewidywanych skutków (kosztów i korzyści) społeczno-gospodarczych regulacji

1. Wpływ regulacji na sektor finansów publicznych

Wpływ projektowanych zmian opisany jest szczegółowo na stronach 22-26.

2. Wpływ na rynek pracy

Projakściowe finansowanie szkół wyższych umożliwi wyłonienie elitarnych ośrodków akademickich, które będą prowadziły kształcenie na najwyższym światowym poziomie. Absolwenci najlepszych polskich uczelni, a zwłaszcza KNOW będą wykształceni do prowadzenia pracy naukowej, ale również do pełnienia kluczowych funkcji w gospodarce oraz sektorze publicznym. Podniesie to wartość polskiego kapitału ludzkiego i zwiększy inwestycje w tworzenie dobrze wynagradzanych, ale wymagających wysokich kwalifikacji miejsc pracy. Dzięki temu Polska przestanie być postrzegana jako peryferyjny kraj z taną siłą roboczą, a nasza gospodarka stanie się bardziej konkurencyjną na arenie międzynarodowej.

Proponowane zmiany w finansowaniu szkół wyższych, a także silniejsze związanie treści kształcenia z wymogami rynku pracy przyczynią się do lepszego przygotowania absolwentów do potrzeb polskiej gospodarki. Jak oceniają pracodawcy, dzisiejszym absolwentom (410.107 absolwentów szkół wyższych w roku 2007, w tym 55.209 (13,5%) szkół technicznych i 19.129 (4,7%) uczelni rolniczych¹⁵) brakuje praktycznych umiejętności. Definiowanie kierunków studiów poprzez dziedzinowe efekty kształcenia w ramach Krajowych Ram Kwalifikacji umożliwi tworzenie *curriculum* tak, aby studenci mieli możliwość zdobywania wiedzy i nabywania umiejętności, które potrzebne są rynku pracy. Poprawa jakości i modernizacja procesu kształcenia pod kątem potrzeb rynku pracy uczyni kształcenie bardziej opłacalnym dla studentów - odbiorców usług edukacyjnych poprzez lepsze sprzężenie z gospodarką ich kwalifikacji. Praca absolwentów będzie wnosila większą wartość dodaną, a tym samym będzie lepiej wynagradzana przez pracodawców.

Zmiana struktury kształcenia przez wprowadzenie „kierunków zamawianych” czy niefinansowanie z budżetu państwa wzrostu liczby studentów na kierunkach, po ukończeniu których absolwenci zostaną zmuszeni do podejmowania pracy poniżej posiadanych kwalifikacji, sprawi, że z czasem zostanie zmniejszona strukturalna nierównowaga między podażą wiedzy oraz umiejętności absolwentów, a popytem na nich na rynku pracy. Na przykład, obecnie obserwujemy największe zapotrzebowanie na specjalistów kierunków technicznych i informatycznych (61% pracodawców ma problem ze znalezieniem absolwentów kierunków technicznych i informatycznych¹⁶). Kształcenie na „kierunkach zamawianych” ma na celu zwiększenie liczby absolwentów priorytetowych dla gospodarki kierunków studiów.

Motorem napędowym gospodarki opartej na wiedzy jest stałe aktualizowanie, podnoszenie i nabywanie nowych kwalifikacji. Według danych Komisji Europejskiej polski rynek pracy jest statyczny, a Polacy w przedziale wiekowym od 25 do 64 lat rzadko (5,1%) decydują się na

¹⁵ Szkoły wyższe i ich finanse w 2007 r., GUS, 2008.

¹⁶ Oczekiwanie pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych, Perspektywy, 2009.

podnoszenie albo zmianę kwalifikacji. Liderzy w tym zakresie to Szwecja (32%) oraz Dania (29%), ale postulowany wskaźnik dla krajów UE wynosi 12,1%, który Polska powinna osiągnąć w ciągu najbliższych pięciu lat. Dynamiczny rozwój nowych technologii oraz gwałtowne zmiany gospodarcze powodują, że w najbliższych latach podnoszenie zawodowych kwalifikacji stanie się koniecznym warunkiem odniesienia sukcesu na rynku pracy. Proponowana nowelizacja tworzy instytucjonalne podstawy dla rozwoju nowatorskich form kształcenia dorosłych (*LifeLong Learning*). Dzięki temu Polacy będą mieli znacznie szerszą niż obecnie możliwość podnoszenia kwalifikacji, zwłaszcza po przekroczeniu 50 roku życia. Te osoby są statystycznie najmniej aktywne na tym polu.

Nowelizacja ustawy wprowadza znaczące zmiany do akademickiego rynku pracy. Odejście od wieloetatowości spowoduje, że - przy zachowaniu obecnego stanu zatrudnienia (to znaczy liczby etatów) - będzie stopniowo wzrastać liczba osób (zwłaszcza młodych) zatrudnionych na uczelniach. Odejście od wieloetatowości spowoduje, że miejsca pracy powstaną zwłaszcza w sektorze uczelni niepublicznych, które będą musiały zwiększyć poziom inwestycji w rozwój własnej kadry naukowo-dydaktycznej. Odejście od wieloetatowości stworzy realną perspektywę stabilnego zatrudnienia osób młodych wchodzących na rynek pracy ze stopniem naukowym doktora. Młodzi doktorzy nie będą musieli podejmować zatrudnienia poniżej swoich kwalifikacji, ani emigrować do krajów lepiej rozwiniętych, by robić naukowe kariery.

Uproszczenie ścieżki awansu naukowego oraz akademickiego będzie miało jeszcze jedną istotną konsekwencję - doprowadzi do zmiany struktury wieku samodzielnych pracowników naukowych. Obecnie jest ona elastycznością stabilna w czasie, co w połączeniu z niezwykle hermetyczną ścieżką awansu akademickiego w znaczący sposób ogranicza mobilność i wstrzymuje konkurencję (78,9% stanowią doktorzy habilitowani w wieku powyżej 50 lat, a 71,1% stanowią profesorowie powyżej 60 roku życia¹⁷). Uproszczenie ścieżki awansu naukowego pozwoli młodym uczonym na szybsze (przed ukończeniem 40 roku życia) zdobycie samodzielności naukowej, czyli uzyskanie uprawnień promotorskich oraz możliwości kierowania zespołami badawczymi. W podobnym wieku stanowiska profesorskie obejmują młodzi uczeni na przykład w Wielkiej Brytanii, Holandii, Stanach Zjednoczonych.

3. Wpływ regulacji na konkurencyjność gospodarki, w tym funkcjonowanie przedsiębiorstw

Nowelizacja łączy świat szkolnictwa wyższego i gospodarki. Połączenie tych dwóch światów będzie odbywało się na kilku poziomach. Na poziomie politycznym - poprzez włączenie pracodawców do udziału w organach doradczych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, co ułatwi odczytywanie wzajemnych oczekiwań i potrzeb. Pracodawcy będą uczestniczyli w tworzeniu i ewaluacji dziedzinowych efektów kształcenia wprowadzonych wraz z Krajowymi Ramami Kwalifikacji. Większy udział pracodawców przy ewaluacji procesu dydaktycznego podniesie rynkową wartość wiedzy oraz umiejętności zdobywanych w trakcie studiów.

Nowelizacja zakłada większe niż dotychczas zaangażowanie praktyków w realizację procesu dydaktycznego oraz organizację kształcenia na zamówienie pracodawcy. Udział praktyków pozwoli studentom na zdobywanie praktycznych umiejętności, dzięki którym podniosą swoją wartość po wejściu na rynek pracy oraz znacząco podniosą konkurencyjność zatrudniających ich instytucji.

¹⁷

Dane OPI, 2009.

Zatrudniający polskich absolwentów przedsiębiorcy staną się konkurencyjni na międzynarodowych rynkach ze względu na posiadany kapitał ludzki, na wiedzę oraz umiejętności zatrudnionych absolwentów, a nie ze względu na koszty.

Wspieranie kształcenia w językach obcych podniesie konkurencyjność polskich absolwentów na międzynarodowym rynku pracy. Dzięki temu staną się oni partnerami dla najlepszych i największych pracodawców i będą mogli ubiegać się o zatrudnienie na stanowiskach odpowiadających ich aspiracjom.

Decyzja o odejściu od zamiejscowych ośrodków dydaktycznych wesprze małe regionalne uczelnie, które dopiero budują swoją pozycję. Mniejsze uczelnie będą więcej inwestowały w rozwój infrastruktury oraz kadry akademickiej bez obawy, że zostaną wyparte przez uczelnie nastawione przede wszystkim na czerpanie finansowych korzyści. Dla studentów kształcących się w mniejszych miejscowościach na małych uczelniach oznacza to lepsze warunki kształcenia i większy dostęp do kadry akademickiej.

Proponowane zmiany legislacyjne umożliwią lepsze wykorzystanie potencjału ludzkiego szkół wyższych w prowadzeniu badań podstawowych, stosowanych oraz realizacji wdrożeń. Zgodnie z danymi GUS z 2008 roku, uczelnie koncentrowały w 2007 roku 65,90% zasobów ludzkich zatrudnionych w Polsce w działalności badawczo-rozwojowej, wydając 33,90% nakładów na działalność badawczo-rozwojową finansowanych w 80,20% z dotacji budżetowych. Statystyki obejmujące innowacyjność przedsiębiorstw przemysłowych, które miały w latach 2005–2007 porozumienia (umowy) o współpracy z innymi jednostkami w zakresie działalności innowacyjnej, według instytucji partnerskich i krajów ich umiejscowienia, wskazuje, że udział uczelni w tych porozumieniach w skali krajowej wyniósł 12,92%, a w skali międzynarodowej 8,42%. Nowelizacja zobowiązuje uczelnie do opracowania i przyjęcia regulaminów ochrony własności intelektualnej oraz zasad komercjalizacji wyników badań naukowych. W tym celu usystematyzowania procesu zarządzania własnością intelektualną uczelni oraz umożliwienia zainteresowanym przedsiębiorcom szerszego pozyskiwania efektów badań naukowych prowadzonych na uczelni.

Nowe regulacje kładą nacisk na możliwość komercjalizacji wyników badań naukowych, dodając do istniejących rozwiązań możliwość zakładania i wstępowania do istniejących spółek typu *spin-off*. Uniwersyteckie firmy odpryskowe wprowadzając na rynek nowe produkty i usługi, rozszerzają rynek dla wysoko wykwalifikowanych pracowników, pobudzają inwestycje technologiczne uczelni, są katalizatorem regionalnych klastrów zaawansowanych technologii. *Spin-offy* upadają znacznie rzadziej niż przeciętne firmy, a po okrzepnięciu łatwiej od innych firm uzyskują dostęp do kapitału ryzyka. Dzięki *spin-offom* zyskuje dydaktyka, wykładowcy a studenci bogatsi są o doświadczenia przedsiębiorczości. Ponadto, uzyskują one dodatkowe źródło dochodu (z reguły znacznie wyższe w porównaniu z zyskami pochodzącymi z udzielania licencji)¹⁸. Nałożenie konieczności posiadania przez uczelnię specjalnej spółki służącej zarządzaniu udziałami firm odpryskowych oraz zarządzaniu całą własnością przemysłową uczelni doprowadzić do bardziej dynamicznego, elastycznego sposobu komercjalizacji efektów badań naukowych.

¹⁸ Opracowane na podstawie: Scott Shane, *Academic Entrepreneurship. University Spinoffs and Wealth Creation*, Edward Elgar 2004. Godna odnotowania jest też książka Mike Wright i in., *Academic Entrepreneurship In Europe*, Edward Elgar 2007.

Celem wprowadzenia tego rozwiązania jest pobudzenie w Polsce inwestycji funduszy typu *venture capital*, gdyż zgodnie ze statystykami EVCA w 2008 roku inwestycje typu *seed capital* stanowiły pod względem wartości w Polsce tylko 1,16% tego typu inwestycji w Europie, a inwestycje *start-up* zaledwie 0,62%. Uzupełnieniem tych działań będzie doprecyzowanie praw majątkowych, własności intelektualnej i podziału zysków pochodzących z komercjalizacji badań, co przyczyni się do wzrostu efektywności funkcjonowania centrów naukowych i naukowo-przemysłowych.

Zaproponowane zmiany tworzą instytucjonalne podstawy i rzeczywiste zachęty do zwiększenia aktywności tzw. „Aniołów Biznesu”, czyli kapitału inwestowanego w nowo powstałe innowacyjne przedsięwzięcia wykorzystujące najnowsze wyniki badań naukowych oraz wytworzone na uczelniach *know-how*.

4. Wpływ na sytuację i rozwój regionalny

Nowelizacja ustawy znacząco wspiera rozwój uczelni, które są kołami napędowymi gospodarek wielu polskich miast. W Polsce funkcjonuje blisko 460 uczelni zarówno publicznych, jak i niepublicznych, które poza funkcją badawczą oraz dydaktyczną pełnią istotne funkcje ekonomiczne oraz kulturotwórcze. Nie chodzi tylko o dobre uczelnie w małych miejscowościach, takich jak Pułtusk, Nowy Sącz czy Tyczyn. W wielu wojewódzkich miastach, takich jak Poznań, Toruń czy Lublin, dzięki uczelniom dynamicznie rozwija się sektor usług. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu jest największym pracodawcą w całym województwie kujawsko-pomorskim (5 tysięcy pracowników); w 200 tysięcznym Toruniu studiuje blisko 40 tysięcy studentów. W większości polskich miast uczelnie dają, pośrednio, zatrudnienie setkom tysięcy osób działającym w sektorze usług. Nowe mechanizmy prawne oraz finansowe wzmacniają rolę uczelni i włączają je do grona podmiotów tworzących oraz realizujących politykę regionalną. Dzięki lepszemu współdziałaniu aktorów polityki publicznej oraz aktywnej roli uczelni możliwe jest wytworzenie synergii, której beneficjentem będzie cała gospodarka regionu.

Rozwój uczelni w Europejskiej Przestrzeni Szkolnictwa Wyższego uwarunkowany jest identyfikacją i odpowiednim wykorzystaniem potencjału wiedzy jakim dysponują uczelnie. Dywersyfikacja uczelni poprzez zróżnicowanie mechanizmów finansowania wymusza odnalezienie swoistej przewagi konkurencyjnej, unikalnych zasobów, które często wynikają z usytuowania geograficznego, czy otoczenia społeczno-gospodarczego. Uczelnie będą się specjalizować, odnajdywać własne nisze, dzięki którym stworzą przewagę konkurencyjną.

Włączenie uczelni do realizacji polityki regionalnej będzie odbywać się na różnych poziomach. W PWSZ udział władz regionalnych oraz pracodawców będzie bardziej bezpośredni, bowiem ich przedstawiciele będą zasiadali w Konwencie, któremu nadano kompetencje o charakterze strategicznym. Umożliwi to kreowanie lepszej oferty dydaktycznej tych uczelni uwzględniającej specyfikę regionalnego rynku pracy oraz ułatwi współpracę z regionalnymi pracodawcami.

Wprowadzenie nieopodatkowanych stypendiów fundowanych przez samorządy i przedsiębiorców włączy władze regionalne oraz przedsiębiorców do budowania gospodarki opartej na wiedzy. Władze regionalne oraz przedsiębiorcy będą mieli możliwość wpływania na strukturę kształcenia studentów i doktorantów wspieranych finansowo zgodnie z określonymi przez siebie priorytetami. Wsparcie finansowe studentów i doktorantów będzie skutecznym narzędziem budowania atrakcyjności regionu. Ponadto, przyciąganie studentów, zwłaszcza tych najlepszych stworzy miejsca pracy w sektorze usług, oraz szansę na rozwój gospodarczy całego regionu.

5. Opis uzgodnień

Konsultacje ze środowiskiem akademickim i studenckim, odbywały się wieloetapowo. Zapoczątkowała je debata, zorganizowana przez MNiSW w dniach 24-25 stycznia 2008 r., na temat reformy systemu zarządzania oraz finansowania nauki i szkolnictwa wyższego, pod hasłem „Nowe Finansowanie, Większa Dostępność, Lepsza Jakość”. W dwudniowych konsultacjach wzięło udział ok. 280 przedstawicieli środowisk akademickich, naukowych, studentów i związkowców. Zaproszeni przedstawiciele ww. środowisk zgodzili się, że zmieniające się uwarunkowania społeczno-gospodarcze, konieczność budowania gospodarki opartej na wiedzy oraz sprostania wymogom rosnącej konkurencji na rynku krajowym, a także europejskim i światowym wymagają przeprowadzenia szybkiej reformy szkolnictwa wyższego i nauki.

Stanowiska zaprezentowane podczas konferencji, a następnie złożone w formie pisemnej do MNiSW stanowiły materiał do pracy powołanego 1 lutego 2008 roku eksperckiego Zespołu do Spraw Opracowania Założeń Reformy Systemu Nauki i Reformy Systemu Szkolnictwa Wyższego. Członkowie Zespołu poszukiwali jak najlepszych rozwiązań dla zwiększenia jakości kształcenia, zapewnienia rozwoju uczelni i poprawy ich sytuacji finansowej. 20 marca br. Zespół zakończył prace nad projektem *Założeń reformy systemu nauki i reformy systemu szkolnictwa wyższego*.

Projekt Założeń reformy był przedmiotem uzgodnień społecznych **trzykrotnie**. Projekty były konsultowane w trzech etapach w szczególności z Radą Główną Szkolnictwa Wyższego, Państwową Komisją Akredytacyjną, Centralną Komisją ds. Stopni i Tytułów, Konferencją Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Konferencją Rektorów Zawodowych Szkół Polskich, Konferencją Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych, Polską Akademią Nauk, Radą Nauki, Radą Główną Jednostek Badawczo-Rozwojowych, Polską Akademią Umiejętności, Parlamentem Studentów Rzeczypospolitej Polskiej, Zarządem Krajowej Reprezentacji Doktorantów, NSZZ „Solidarność”, Ogólnopolskim Porozumieniem Związków Zawodowych, Polską Konfederacją Pracodawców Prywatnych „Lewiatan”, Konfederacją Pracodawców Polskich, Business Centre Club, Radą Szkolnictwa Wyższego i Nauki, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Związkiem Rzemiosła Polskiego, Forum Związków Zawodowych, Krajową Sekcją Nauki NSZZ „Solidarność”, Zarządem Krajowym Wolnych Związków Zawodowych „Sierpień 80”. Na każdym etapie uzgodnień społecznych projekty były też umieszczane na stronach internetowych MNiSW.

1. Pierwszy etap konsultacji społecznych:

- o 16 kwietnia 2008 r. Prezes Rady Ministrów w obecności środowiska akademickiego przedstawił wyniki prac wspomnianego wyżej Zespołu ekspertów;
- o projekt *Założeń reformy systemu nauki i reformy systemu szkolnictwa wyższego* został równocześnie przekazany do szerokich uzgodnień społecznych, w tym do uczelni, wszystkich organizacji przedstawicielskich nauki i szkolnictwa wyższego i zainteresowanych stron;
- o z uwagi na wątpliwości dotyczące nowego modelu kariery akademickiej, zgłaszane przez znaczną część środowiska akademickiego, powołano Zespół do Spraw Opracowania Kryteriów Dorobku Naukowego, który w ramach grup roboczych od czerwca do końca września 2008 r. prowadził prace dotyczące procedury habilitacyjnej i kryteriów oceny dorobku pracownika naukowego w zakresie nauk humanistycznych i społecznych, nauk ścisłych i inżynierskich, nauk o życiu i o Ziemi oraz w dziedzinie sztuki. Członkami

zespołów byli wybitni przedstawiciele nauki i szkolnictwa wyższego, reprezentujący poszczególne dziedziny nauki i dziedzinę sztuki;

- o przed rozpoczęciem roku akademickiego 2008/2009 skierowano do 95 tys. pracowników nauki pisma z prośbą o opinię na temat pakietu reform „Budujemy na wiedzy”.

Wyniki analiz, wnioski i uwagi zgłaszane w trakcie uzgodnień społecznych, a także w trakcie bezpośrednich spotkań kierownictwa resortu z przedstawicielami środowiska akademickiego i studentów stanowiły podstawę opracowania trzech części projektów reformy w zakresie studiów i praw studenckich, nowego modelu kariery akademickiej i nowego modelu zarządzania szkolnictwem wyższym. W wyniku wcześniejszych konsultacji zrezygnowano z koncepcji zastąpienia habilitacji uprawnieniami promotorskimi. W zamian zaproponowano uproszczoną i bardziej przejrzystą procedurę habilitacyjną, a także kryteria oceny dorobku naukowego dostosowane do specyfiki dziedzin wiedzy.

2. Drugi etap uzgodnień społecznych dotyczył trzech projektów reformy „Partnerstwo dla wiedzy”.

- o 22 stycznia br. przekazano do uzgodnień społecznych projekt „Partnerstwo dla wiedzy. Reforma studiów i praw studenckich”, 10 lutego br. projekt „Partnerstwo dla wiedzy. Nowy model kariery akademickiej” oraz 12 marca br. projekt „Partnerstwo dla wiedzy. Nowy model zarządzania szkolnictwem wyższym”;
- o stworzono forum dyskusyjne na stronach internetowych Ministerstwa, umożliwiając tym samym zgłaszanie uwag i wniosków do reformy przez wszystkich interesariuszy szkolnictwa wyższego;
- o 12 marca br. zorganizowano w Sejmie RP międzynarodową konferencję na temat reform szkolnictwa wyższego w Europie. Wystąpienia zagranicznych ekspertów, w tym z OECD, Banku Światowego i Komisji Europejskiej dały możliwość porównania wyników reform i ich wpływu na rozwój szkolnictwa wyższego i najlepszych uczelni na świecie.
- o W wyniku drugiego etapu konsultacji społecznych uzgodnień społecznych został opracowany projekt *Założeń do nowelizacji ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. W projekcie zrezygnowano między innymi z pełnej odpłatności za drugi kierunek studiów, pozostawiając możliwość bezpłatnego kształcenia na drugim kierunku studiów stacjonarnych dla 10% najlepszych studentów. Wprowadzono też informacje na temat wejścia w życie nowych rozwiązań.

3. Trzeci etap uzgodnień społecznych.

15 czerwca br. skierowano do uzgodnień międzyresortowych i społecznych projekt *Założeń do nowelizacji ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Uwagi jakie napłynęły do MNiSW dotyczyły w szczególności: systemu finansowania szkolnictwa wyższego, tworzenia i finansowania Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących, koncepcji przekształcania PWSZ w uczelnie samorządowe, propozycji konsolidacji uczelni publicznych i niepublicznych, wyboru członków do projektowanego połączenia Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z Radą Nauki, nieuwzględnienia specyfiki kształcenia na wybranych kierunkach artystycznych, statusu PKA, tzw. „stanu spoczynku”.

Uwzględniając wyniki konsultacji społecznych wprowadzono do *Założeń* szereg zmian, uzupełnień i rozwinąć, z których najważniejsze to:

- o wprowadzono zmiany w systemie finansowania szkolnictwa wyższego. Obok części dotacji na działalność dydaktyczną w uczelniach publicznych dzielonej algorytmicznie zaproponowano również mechanizm pozwalający na tworzenie rosnącej każdego roku

- puli środków przeznaczonych na pro-jakościowe dofinansowanie podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni publicznych i niepublicznych, które uzyskały co najmniej wyróżniającą ocenę jakości kształcenia;
- o uszczegółowiono rozwiązania dotyczące tworzenia i finansowania Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących, w szczególności poprzez wprowadzenie możliwości ich finansowania na podstawie Programów Ministra uruchamianych w oparciu o przepisy ustawy o zasadach finansowania nauki;
 - o zrezygnowano z koncepcji przekształcania PWSZ w uczelnie samorządowe;
 - o wykreślono propozycję konsolidacji uczelni publicznych i niepublicznych;
 - o dookreślono propozycję połączenia Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego z Radą Nauki jako organu przedstawicielsko-ekspertyzowego, jej zadania i sposób wyboru członków;
 - o kierując się opiniami środowiska akademickiego uczelni artystycznych uwzględniono w projekcie specyfikę kształcenia na wybranych kierunkach artystycznych;
 - o doprecyzowano również rozwiązania dotyczące PKA, która poza funkcją akredytacyjną w większym stopniu zaczęła realizować funkcję ewaluacyjną;
 - o zrezygnowano z wprowadzania na tym etapie reformy „stanu spoczynku”.

W trakcie uzgodnień społecznych groźby dotyczyły braku rozwiązań dotyczących systemu finansowania szkolnictwa wyższego i nowego modelu kariery akademickiej, a także Państwowej Komisji Akredytacyjnej. W związku z powyższym doprecyzowano projekt jakościowy system finansowania szkolnictwa wyższego, zrezygnowano ze zmiany statusu PKA. Pomimo, że już po pierwszym etapie uzgodnień ze środowiskiem akademickim zrezygnowano z odstępstwa od habilitacji nadal temat ten wzbudzał najwięcej emocji. Proponowane przejrzyste procedury habilitacyjne i kryteria oceny dorobku naukowego są efektem długich i szczegółowych uzgodnień ze środowiskiem akademickim.

Wieloetapowe konsultacje społeczne, w tym także spotkania przedstawicieli kierownictwa MNiSW ze środowiskiem akademickim i studenckim poszczególnych uczelni, z przedstawicielami nauki, z członkami organizacji przedstawicielskich środowiska akademickiego i studenckiego wpłynęły na zwiększenie poziomu akceptacji środowiska akademickiego dla wprowadzanych rozwiązań.